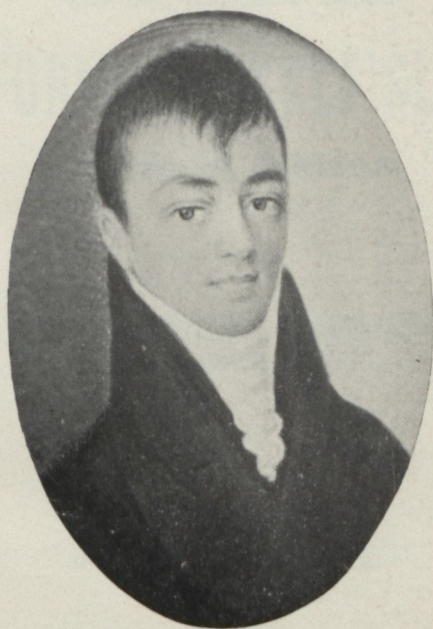
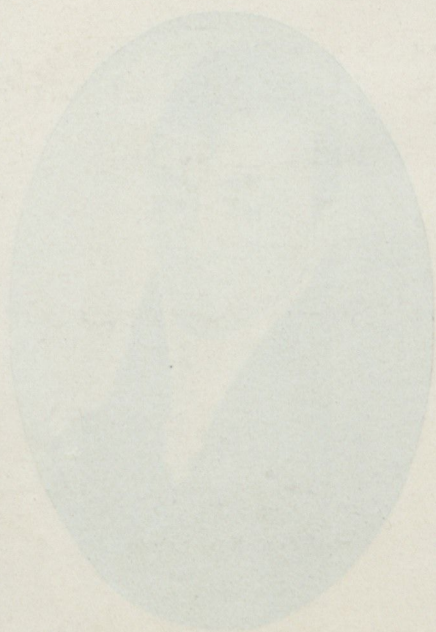

*Szirbik Miklós
Pédagógus.*

Szirbik Miklós göttingai theologus korában készült
arcképe és névalírása.

Faint, illegible cursive text, possibly a signature or address, located below the oval watermark.

Faint, illegible text located below the circular stamp, possibly a date or additional address information.

B57641

MAKÓ VÁROSSÁNAK KÖZÖNSÉGES

ÉS AZ ABBAN LÉVŐ

REFORMATA EKKLÉ'SIÁNAK

KÜLÖNÖS LEÍRÁSA.

SZIRBIK MIKLÓS PRÉDIKÁTOR
ÁLTAL 1835/6 ESZT.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:
dr EPERJESY KÁLMÁN.

*A szociális munkájának Dr Varga Bálintné
Kisbik Vilma úrnak és családjának tisztelettel
és kívánsággal
Makó, 1926 július 18. Eperjesy Kálmán*

KIADJA MAKÓ VÁROS KÖZÖNSÉGE

B 57641

JATE Egyetemi Könyvtár

J000069325

Szirk Miklós élete és munkássága.

A makói református egyház három érdemes lelkésze nyugszik a belvárosi templom oldalánál: Ecsedi Miklós, Szikszai Benjámin és Szöllősi Antal. Szirk Miklós, a város történetírójának sírhelye is itt volt kijelölve, de a nagynevű pap ragaszkodott hozzá, hogy hívei közé a temetőbe temessék. Halála után 73 év múlva méltó módon áldoz emlékének Makó város közönsége, midőn Dr. Petrovics György indítványára elhatározta, hogy „boldogemlékű néhai Szirk Miklós volt református lelkésznek Makó város történetére vonatkozó s a ref. egyház levéltárában levő kéziratát abból a célból, hogy ez a nagyértékű munka közkinccsé váljék és forrásmunkául szolgáljon a jövő történetírója számára, könyvalakban kiadja...”

Miként a város régi történetéről, az ő ifjúságáról is alig tudunk valamit. A család őse a XVIII. század első évtizedeiben költözött Makóra. Atyja szintén Miklós gazdálkodó, anyja Kovács Katalin. Az anyakönyvi bejegyzés szerint 1781 ápr. 3-án született, keresztszülei Kurai István és Nagy Katalin voltak. Szüleit kilenc gyermekkel áldotta meg az Isten, köztük hat fiúval, akiknek nevét is ismerjük. Édesanyja halálakor 1823. febr. 3-án maga jegyezte be a halotti anyakönyvbe, hogy a temetés alkalmával a hat fiú, Ferenc, János, István, Mihály városi bíró, András városi esküdt és Miklós a makói ref. egyház második lelkésze, születési rend szerint elhelyezkedve felváltva vitték a koporsót. Ferencről annyit tudunk, hogy a deák iskola elvégzése után az eke mellé állott és még öreg korában is tudott latinul. A családnak ekkor az unokákkal és azok gyermekeivel együtt összesen 113 tagja volt. (1823-ban)

A tudomány első elemeit Szabó Ferenc praepceptortól tanulta, aki 1769-től kezdve sokáig egyedül, majd a 3 osztállyá formált nemzeti iskolában társaival együtt negyven éven át oktatta a gyermekeket. A nemzeti iskola elvégzése után a makói deák iskolában tanult, ahol Orbán József és Berei István rektorok kiváló eredményt értek el a grammatika, retorika és syntaxis tanításában; tanítványaik közül nem egyet küldtek a debreceni főiskolába. Így kerülhetett, Szirk Miklós is Debrecenbe, Bár debreceni éveiről nincsenek pozitív adataink, könyvének több helye e föltevést valószínűvé teszi. 1808 augusztus 16-tól a következő év húsvétjáig Göttingában tartózkodik, ahol az „Universitas Georgia Augusta” theologiai hallgatója. Az egyetem anyakönyvében ez a beírás van róla: Nicolaus Szirk. Patria: Hungaria. Studium: Theologiae. Pater:

mortuus est. Göttingai theologus korában készült egyetlen ismert arcképe, amelyet unokája Dr. Varga Bálintné Szirbik Vilma urhölgy bocsájtott közlés végett rendelkezésünkre. Atyja már ekkor nem élt, maradt utána valami kis örökség, de a papi pályára készülő ifjú nem tartott rá igényt. Testvéreinek azt írja, hogy küldjenek neki 80 forintot, a földön pedig osztozzanak meg. Anyagi javakra később sem törekedett, kedvenc mondása volt: „Soha életemben nem volt 100 forintom egy rakáson, hanem azért amire kellett, arra mindig volt.”

Tanulmányai befejezése után két évig Feketegyarmaton lelkeszkedik. Majd Doboz község választja prédikátorává, az itt töltött öt nyugodt, boldog esztendőre egész életén át szeretettel emlékezik vissza. Dobozon érte 1817-ben szülővárosa meghívása Szilágyi József helyére, aki a paptársával való állandó viszálykodást meguntván, régi eklézsiájába visszakivánczolt. Hazatértevel megszűnt a torzsalkodás a parókián; 12 éven át példás egyetértésben működik egyháza javára paptársával együtt. Szikszai Benjámint halála után 1828-ban ő lesz Makó város első prédikátora és viseli e tisztséget 1853-ban bekövetkezett haláláig. A nagy készülségű és jómodorú pap gyorsan emelkedik pályáján. 1829-ben már traktuális asszessor és Csanádvármegye táblabírája. Tehetsége magasabb polcot is megnyitna számára, de visszautasít minden kitüntetést. Csúpn egyházának és szülővárosának kíván élni, attól többé sem anyagi előnyökért, sem magasabb címért megválni nem akar.

Lelei nyugalmát boldog családi élet biztosítja. Nőül veszi Soós Lidiát, Soós János szentesi földbirtokos leányát, aki atyja halála után anyai nagyatyjánál Gyarmathi Ferenc makói ref. lelkész, később szentesi esperesnél nevelkedett. Házasságukból 12 gyermek, 4 fiú és 8 leány született, akik közül Klára, Károly, Gábor, továbbá egy ismeretlen nevű kis fiú és kis leány még kicsiny korukban meghaltak. Elsőszülött fia Miklós életének 20-ik évében, debreceni theologus korában halt meg. A családi feljegyzések szerint nagy erejének lett áldozata. Egy kocsit, amely az udvaron nem tudott megfordulni, vállaira emelt és az így kapott belső sérülés okozta halálát. Hasonló tragikus körülmények között halt meg 18 éves korában Irén nevű leánya egy nyári zivatar alkalmával ijedség folytán szerzett szívbajban. Csúpn öt gyermeke ért el magas kort: *Lidia, Viktória, Gábor, Róza és Eszter.*

Lidia Tatar Ferenc dobozi lelkészhez ment feleségül, gyermekeiben és unokáiban a család női ágon tovább él. *Viktóriát* Bogdány Lajos szeghalmi ref. lelkész vette el. Fiatal asszony korában halt meg, fia Lajos a herceg Thurn Taxis család főmérnöke volt. *Gábor* fia nevelésére igen nagy gondot fordít. Kis korából Dr. Varga Bálintné két érdekes apróságot beszél el. Egy alkalommal, mikor egy szép fakardot kapott ajándékba, atyja bevitte az éléskamrába s az ott sorban álló üvegekre mutatva így szólt: „No, kis fiam, most gondold, hogy ezek a butykosok itt törökök, mit csinálnál velük?” Gábor minden habozás nélkül kardot rántott és az üvegek nyakát lekasabolta. Megtörtént, hogy fiát, amíg verébfészek után kutatott, a hosszú létével együtt kinyújtott karjában maga tartotta. Középiskolai tanulmányait Debrecenben és Jénán, a theológiát Debrecenben végezte. A makói ref. egyház több ízben jelöltá a kiváló ifjú iránti elismerésének. 1844-ben szerezve tisztelet lelkészi fiát, a Debreceni anyaiskolában jelesen folytatott pályájának szinte végét érő Szirbik Gábor urat a közeledő karácsony alkal-

mával szokott hivataloskodás teljesítésére meghívja. Felesége Csethe Pál vásárhelyi tanító leánya volt. Egy ideig Makón káplánkodott, de melle a szónoklásra gyenge lévén Nagymajláthra költözött és gazdálkodáshoz fogott; majd Makón városi adópénztáros lesz, később leteszi az ügyvédi vizsgát és Holdmezővásárhelyen ügyvédi gyakorlatot folytat. Hat gyermeke közül két leánya van életben. Matild Séllei Péter békési tanár felesége és Vilma Dr. Varga Bálint budapesti ref. főgimn. tanár és író hitvese. Előbbinek egy leánya, utóbbinak 3 fia és egy unokája van. Róza nevű lánya Bogdány Lajos szeghalmi lelkész második neje, majd Tóth Ferenc békési földbirtokos és bíró házastársa volt. Legifjabb gyermeke Eszter Barczán Antal makói városi tisztviselőhöz ment nőül. Gyermekei: Dr. Barczán Endre makói főgimn. tanár, később az ipolysági gimn. igazgatója; Etelka és Kálmán, aki fiatal korában öngyilkos lett.

Leszármazói közül ez idő szerint 3 unokája, 14 dédunokája és 10 ükunokája él. Unokái: Barczán Etelka; Séllei Péterné Szirbik Olga és Dr. Varga Bálintné Szirbik Vilma. Dédunokái: Mária-laky Jenő mérnök; Mária-laky Vilma; Dr. Szegedy Kálmánné Bogdány Irma; Bogdány Lajos; Dr. Huszthy Miklós törv.-széki bíró; Somogyi Kálmán és Ákos Lud. Akad. növendékek; Barczán Aranka, Margit és Endre; Séllei Vilma tanítónő; Varga Bálint máv. mérnök; Varga László főhadnagy és Dr. Varga Endre Gábor orsz. levéltári tisztviselő. Ükunokái: Dr. Bokros Elemérné Szegedy Irma; Szegedy László műegy. hallg.; Bogdány Lajos, Ilona, Dénes és Éva; Huszthy Lilla, Zoltán és László; Varga Emília Lilla.

Családja körében kevés beszédű, komoly embernek ismerték, de a társaságban felélénkült és jó kedvre hangolt másokat is. Még ismerhette családja idejövételének körülményeit és sűrű levelezésben állott egy Sibrik nevű magasrangú katonatiszttel a rokoni kapcsolatot kiderítése céljából. A rokonság megállapítása sikerült, a pontos családfát azonban összeállítani már nem tudták. Makói öreg emberek hallották még, hogy a család őse, mint halász a Maroson tutajon jött le Erdélyből. Élő unokái megerősítik ezt az elbeszélést. Dr Varga Bálintné mint atyjától hallottakat ezeket írja: „... a mi nevünk valamikor Sibrik volt, de az ősrünk Erdélyben valami suskust csinált, menekülnie kellett s halász képében lejött a Maroson Makóig, hol megtelepedett s nevén pár betűt változtatva elkezdte magát Szirbiknek nevezni.“ Barczán Etelka elbeszéléséből kitűnik, hogy a suskus nem valami büntetett, hanem hazafias cselekedet volt. „Nagyapánk őse Rákóczi seregében szolgált, s én úgy tudom, valami rebellis dologért kellett menekülnie.“ A család több tagja a szarvaskendi Sibrik családra gondol mint közös törzsre, ezt azonban oklevélszerűleg igazolni nem lehet. Annyi bizonyos, hogy más ilyen nevű család nincs és Makón csak az 1700 utáni összeírásokban találkozunk először a Szirbik névvel.

Családján kívül minden idejét városának és egyházának szenteli. Tanulmányai, utazásai folyamán szerzett sok tapasztalata, széles látóköre megkönnyíti egy emberöltőre szóló munkaprogramjának végrehajtását. Hosszú papi munkásságának látható eredményei: az egyház szellemi és anyagi vezetésének biztos alapokra helyezése, a tűzvész után még szükséges építkezések folytatása és befejezése, az oktatásnak megfelelő színvonalra emelése, emberbaráti intézmények létesítése, végül az egyházi levéltár rendezése és feldolgozása. Munkatársai megválasztásában kellő óvatossággal

jár el, működése feljebbvalóinak teljes megelégedésével találkozik, alárendeltjeivel szemben tapintatos, híveinél közszeretetnek örvend. Emellett más felekezetekkel szemben sem türelmetlen, munkássága mindenütt tekintélyt biztosít számára. 1828 jan. 31-én a ref. templomban nagy közönség előtt magasszárnyalású beszédben méltatja az elhunyt Kőszeghy László csanádi püspök érdemeit. Nagy elfoglaltsága mellett állandóan olvas és tanul. Könyvtárában debreceni és göttingai könyvein kívül számos magyar és latin nyelvű munka van. Állandóan feljegyzéseket készít, minden érdeklí, ami városa és egyháza multjával kapcsolatban áll. Régi historiák, oklevelek, feljegyzések fordulnak meg kezén. Bejárja a környék minden zegét-zugát, hogy személyesen gyűjthessen tapasztalatokat. 1836-ban már készen van nagyértékű munkája: *Makó Várossának közönséges és az abban lévő Reformata Ekkle'siának különös Leírása*.

A mű 223 írott oldal terjedelmű és két részből áll. A kezünkben lévő írott példány kétségtelenül az ő kezeirása, ami könnyen megállapítható az általa évek során át vezetett anyakönyvi bejegyzésekből, továbbá a ref. egyház és a megyei levéltárban lévő más iratokból. Az első rész a város történelmi és földrajzi leírása. A helyi történetnek az országos eseményekkel való összefüggésére nem nagy súlyt fektet. Csak krónikát akart írni és ennek köszönhető, hogy sok olyan adatot feljegyzett Makó város multjából, aminek a mai kutató nagy hasznát veszi. A város ismertetése alapos tájékozottságra vall, a közölt statisztikai adatok gondos utánjárás eredményei. Egy-két helyen hivatkozik Budai Ézsaiás és Kis Bálint műveire, egyébként munkája teljes anyagát a helybeli levéltárakban maga gyűjti össze és dolgozza fel. A közölt oklevelek lemásolásában kellő pontossággal jár el. Megkísérli a város eredetét a nevéből megfejteni és ennek alapján a legrégebb időkhöz visszavinni. A városnak a reformáció előtti történetéről nem sokat tud. Oklevelekkel bizonyítja, hogy Makó kiváltságos város volt és lakói királyi szabadosok. A töröktől sokat szenvedett város életében az 1686., 1690. és 1693. éveket tartja a legnehezebbeknek. Ez időben a városban állandó katonaság tartózkodott. Részletesen leírja a város és a csanádi püspök közt lefolyt tárgyalásokat.

Legértékesebb munkájának az a része (I. 9—26. §), amelyben a korabeli város képét rajzolja meg. Makó a Maros jobb partján fekszik, gazdagságát, föllendülését nagyrészt a folyónak köszönheti. Ez egyetlen vízi úton bonyolódik le az Alföld és Erdély minden forgalma, fa- és sószállító hajók sűrűn közlekednek rajta és gabonakereskedés céljából még a dunai hajók is lejönnek ide. Sok hal van benne; 21 vizimalmot hajt, vizét a lakosság ivásra használja. A Maros régebben a serház helyén álló sóház mellett folyt el, amely a sószállító hajók kirakodóhelye volt. Sebes folyása miatt gyakran változtatja medrét. Áradásaival nagy kárt okoz a városnak, ennek elhárítása céljából 1821 után két töltést építettek. A város 3 részből áll: Buják, Szt. Lőrincz és Újváros. Körülötte elpusztult falvak vannak, amelyek helyén sok értékes régiséget találtak. Földje igen alkalmas veteménytermelésre, ami a lakosságnak nagy jólétet biztosít. Sok a nádas és gyékénytermő hely, a réteken vízállás

idején a halak nagyon elszaporodnak, a vízimadarak száma a réti vizek kiszáradásával fogyóban van. A földmivelésen kívül élénk kereskedést folytatnak sertésekkel, amelyekért Szerb- és Oláhországba is elmennek. 1834-ben Belgrádban maga is megfordul. Az iparosok jó módon élnek, a takács céhnek van a legtöbb tagja. A hetivásárokat szerdán és pénteken tartják. Sok a kofa a városban, akik Mezőhegyesre és Szt. Miklóstra is elviszik áruikat. A hagyma- és zöldségárusoknak Temesvár és vidéke a legjobb piacuk. A megyebeli pusztákon örmények gazdálkodnak. Színes leírást közöl a férfiak és nők viseletéről. Még dívik a piros csizma, meglepéssel állapítja meg, hogy a nők ruházata jó ízlésre vall, csinos és magyaros. Összejövetelek alkalmával nagy pompát fejtenek ki, sok a „poétás ember“, akik ilyenkor fitogtatják tudományukat. A 25. §-ban a várost 1739—1836 évek közt ért csapásokról emlékezik meg. A lakosság számbeli növekedésének okát abban látja, hogy itt a megélhetés könnyebb, a teher pedig kevesebb mint másutt.

A könyv második része az egykorú irodalom és levéltári anyag felhasználásával a makói ref. egyház részletes történetét nyújtja. Pontos életrajzi adatokkal szolgál Makó város prédikátorairól, akik közül többen nagy hírnévre tettek szert. Igen értékes a tanügy történetének összeállítása. Kitűnik belőle, hogy Makó is azon helyek közé tartozik, ahol egy időben magasabbfokú oktatás is volt. A nemzeti iskola mellett volt egy latin iskola u. n. partikula, amelyben a debreceni anyaiskola tanterve szerint a deklinációtól a retorikáig minden tantárgyat tanítottak. A tanítók, kántorok, kurátorok és egyháziak működését pontos adatok alapján ismerteti. Érdeklődésre tarthat számot az egyháztagok 1763 és 1836-iki részletes névjegyzéke. A szaporodási viszonyokról külön kimutatást közöl. A hívek buzgóságáról és az egyház iránti bőkezűségéről elismeréssel nyilatkozik. A második rész az egyházi épületek, jövedelmek, berendezés, felszerelés és a levéltár ismertetésével végződik.

Munkája behatóbb ismertetése nem lehet e rövid bevezetés feladata. Reizner János Makó város történetéről (1892.) írt művében mitsem tud még ez értékes kéziratról; nagybecsű adatait csupán Borovszky használta fel és hálás kegyelettel adózik emlékének.¹⁾ Közelebbi ismerősei tudomással bírtak munkájáról. Az 1848 márc. 5-iki egyh. gyűlésen megkérlik, hogy „az általa megírt makói ref. anyaszentegyház történetét sziveskedjék főgondnok úrnak általadni, ki azt tisztán leiratván az anyaszentegyház levéltárába használat végett és örök emlékül letéteti“. A másolatra az egyházi levéltárban nem sikerült ráakadni. Az eredeti példány — amint a táblájára írt bejegyzésből kitűnik — sok kézen ment keresztül, 1902-ben Kis Pál János téési molnármester, mint gyermekkorá óta őrzött becses régiséget ajándékképpen megküldötte a makói ref. egyháznak.

Utolsó éveiben néhány javítást eszközölt még munkáján, de sajnos az 1836 utáni események, főleg a szabadságharc helyi vonatkozásainak megírására gyengélkedése miatt már nem került

¹⁾ Csanádvármegye története II. 348—382.

sor. 1850-től kezdve állandóan hanyatlik egészségi állapota. A következő évben mellette találjuk Gábor fiát, aki mint káplán segédkezik az egyházi teendők ellátásában. Az egyháztanács látva szeretett papjának hanyatló erejét, 1851 dec. 3-án fölmenti „betses öregsége miatt a hivatalához tartozó és férfias erőt kívánó teendők telyesítése alól“, de meghagyja élete végéig minden jövedelmének élvezetében. 1853 okt. 10-én halt meg a bejegyzés szerint „vénségi gyengeségben“. Okt. 13-án temették el a ref. temetőben. Cseresznyés István meleg szavakban emlékezik meg érdemeiről, sírja fölé emléket emelt hálás egyháza, amelyet „annak szellemi és anyagi boldogságára 36 évig szolgált“. Halála után egy ideig Gábor fia végezte a lelkeszi teendőket, utódjává Juhász Antalt választották. Özvegye a szegedi utcai családi házban lakott 1873 szept. 3-án bekövetkezett haláláig. Leszármazói közül jelenleg senki sem él Makón.

Munkáját a helybeli ref. egyház levéltárában őrzött kézirat után szószerint közöljük. Könnyen érthető világos stílusa, a maitól nem sokban eltérő írásmódja a jelen első kiadásban lehetővé tette az eredeti ortografia megtartását. Néhány szükséges jegyzetet és az idegen szavak magyarázatát a Függelékben közöljük. *)

Makó, 1926. július hó.

Dr. Eperjesy Kálmán.

*) Életrajzi adatait a következő forrásokból vettem: 1. Most megjelent munkája. 2. Csanádvármegye, Makó város és a makói ref. egyház levéltára. 3. A makói ref. egyház anyakönyvei: 1780—1873. U. o. Számadások és egyházgy. jegyzőkönyvek: 1820—1854, 1902. 4. A göttingai egyetem értesítése. 5. A makói Csanádvezér reálgimn. irattára. 6. Dr Varga Bálintné Szirbik Vilma úrnőlgly közlései.

ELSŐ RÉSZ.

Makó Várossáról közönségesen.

§. 1. Helyheztetéséről.

Makó, Tettes Nő Csanád Vármegyének Déli és Napnyúgoti szegletében, a' Marosnak jobb partjára helyheztetett Mező Város, esvén hozzá Északra Holdmező Vásárhely negyedfél, Földeák a két Város határa között mintegy béereszkedve, egy, Észak Keletre Tót Komlós négy, egyenesen Keletre Mezőhegyes negyedfél, Palota harmadfél, Dél Keletre Új Csanád másfél, Apátfalva egy, Délre Zombor fél, Napnyúgotra Szeged négy Geographiai, vagy Német mértföldre. Bővebb, 's részenként való leírása alább következik.

§. 2. Hajdani állapotjáról.

A' régi időből, egészen a' Reformatióig, Makóról semmit sem tudunk. Az egyes helyekre, 's történetekre a' közönséges Historia ki nem terjeszkedik, 's nem is terjeszkedhetik: az apróbb Krónikák' készítésén, 's Levéltárak' felállításán pedig, a' hajdan kor — mikor még a' tudományoknak tsak imitt amott látszott valamelly szikrája; mikor a' legfőbb rangban, 's tisztiségekben lévők között találhattak olyanok, kik neveiket nem tudták leírni,* mikor nagyobb ditsőségnek tartottak, de szükségesebb is volt a' kard', mint a' penna' forgatás — nem sokat aggódott. De ha találkoztak is valahol e' félék, a Törököknek és az azokkal együtt hartzolt, 's előljáró seregeket tett Tatároknak, 's majd a' Ráczoknak gyakori, és sokáig tartott pusztításai semmivé tették. Nevezetesen pusztították ezt a vidéket a' Törökök, 's tatárok 1552-ben, midőn Debreczenig mindent feldúltak, 's a' lakosokat rabságra vitték, — pusztították 1686-ban, midőn Szegedről ki szorítottak; — 1690-ben, midőn Belgrádot, Káransebest, Lugost újra meg vették, Temesvárt, Gyulát, Váradot új seregekkel megrakták, 's dülő csapatjaikat ismét egész Debreczenig botsátották; — 1693-ban, a' midőn Croy Generális, Belgrádnak ostromlásával, mellyet tsakugyan meg nem vehetett, felboszszantván a' Törököt, a' Nagy Vezér 30 ezer Tatárnak, hadi szolgálata jutalmául meg engedte, hogy ezt a' mi Vidékünket felprédálja, — pusztították 1704-dik 's a' következő esztendőben, a II-ik Rákótzai Ferentz ellen, Kiba és Tököli** Vezérek alatt felámadt Ráczok. Magáról Makóról hát a régi időből semmit sem tudunk; de már a' tájjékaról igen is, nevezetesen: hogy ezt az egész Vidéket a' Marosról Morussenumnak, és Morisenumnak hívták. Sz. István Király idejében nyerte Csanád nevét Chunád Fő

*Lásd Budai Ésaías Magyar Orsz. Hist. I^{sa} Dar. 304 l.

**Kis Bál. Tract. Hist.

Vezértől, azután ide való első Fő Íspánytól, kinek esmértetésére méltó leszsz megjegyezni a' következőket:

A' Magyaroknak ide jövelele előtt, ezt a' részt, a' Marostól fogva a' Szamosig, az akkori Napkeleti császártól, VI-dik Leotól bírta Mén Marót, Bihari fejedelem; a' Maroson túl lévő földet pedig Orsováig, és a' Dunáig, vagy a' mai Bánátot Gaad, vagy Glád, kinek nevérol nevezetett Helység még ma is vagy a' Bánátban, Temesváron túl négy mértföldre, egy igen kies, és termékeny helyen, most Consiliarius Kászonyi Ő Nagysága, Torontál Vármegyei volt Vice Íspány bírja.

Ezt a' Gaadot az Árpád Vezérjei, Zuárd és Kadusa meggyőzővén, földjét elfoglalták: de idővel ismét kivették magokat a' Bánát lakosi a' Magyarok' hatalma alól, és külön Fejedelmek volt. Illyen Bánáti Fejedelem volt Sz. István Király idejében Aktum. Ennek vezére volt először Chunad: de a' ki Aktum előtt gyanúságha esvén, hogy a' veszedelmet elkerülhesse, Sz. István Királyhoz pártolt. Ez őtet Vézérnek meghagyta ugyantsak Aktum ellen, a' ki a' Maroson sokszor által csapván, pusztította a' Magyarokat. Eleinte az Aktum részén volt a' szerentse, 's egyszer Chunadot nagyon megverte: de ő nem hagyván magát, öszveszedte népét, éjjel az Aktum táborára ütött, azt széllyel szórta, a' midőn Aktum is elesett. Mellyért Sz. István néki adta az Aktum feleségét, és minden jószágát, és Csanádi Fő Íspányjára tette.

Ő tőle vette hát nevét, első fénnjét és ditsősségét a' régi híres Csanád, a' hol hajdan Ország Gyűlések is tartattak, Királyok mulattak és laktak. Nevezetesen itt lakott Aba Király Királyi palotájában; itt őlette meg azon ötven Fő embereket, kik Péterhez szítottak; a tanátskozás színe alatt őket ide híván; melly kegyetlenségeért ő is, uralkodásának negyedik esztendejében, erőszakos halállal lakolt meg. Itt állította fel, 's Királyi kegyelmeivel fő rangra emelte, mindjárt a' Magyaroknak Keresztýén Vállásra lett térésekkor, Sz. István első Királyunk, az erről nevezett, 's akkor igen nagy kiterjedésű Püspökségnek Székét, mellyet attól fogva, a' mai időig 80 Püspökök díszesítettek; kik közzül nevezetesebbek voltak a' régiebb időben.

az 1-ső: Sz. Gellért, 1030—1047., ki a' K. vallás ellen feltámadt, 's a' pogányt visszaállítani kívánó pártos Magyarok által, a' Budai meredek hegyről, melly osztán az ő nevérol nevezetett el, letaszított;

a' 17-dik: Első Antal, 1290—1306., ki a' Baváriai Ottót Magyar Királyjára koronázta;

a' 21-dik: Gebhárd, 1344., ki Magyar, Cseh, és Lengyel Országokban Apostoli Nuncius volt;

a' 23-dik: első Tamás, 1350—1358., ki Kalotsai, majd Esztergomi Érsekké lett;

a' 39-dik: Csáki Miklós, 1500—1514., a' ki a' Dózsa támadásakor, a' Kurutzok által kegyetlenül végeztetett ki;

a' 40-dik: Csaholyi Ferentz, 1514—1526., ki a' gyászos emlékeztető Mohátsi veszedelemben elesett;

a' 42-dik: Martinusius György, 1536—1539., ki lett Váradi Püspökké, 's Kárdinálissá;

a' 48-dik: Kolosvári János, 1560, és

a' 49-dik: Dudith András, 1563., kik mind a' ketten, a' Tridentumi Zsinatban a' Magyar Clerusnak szónokai voltak.

Megvette a' Török Csanádot 1573-ban, Melegh Balthasár Püspökségében, és a' Püspöki Székes Templomot lerontotta, kintseit kirablotta. Melly időtől fogva, a' Törököknek Magyar Országból lett kiűzetetéseikig, a' Csanádi Püspökök Székektől megfosztva, Megyéjéből számkivetve, a' Püspökségnek tsak titulását bírták. Vára későbbben u. m. 1689-ben rontatott le.

Illyen viszontagságoknak tö szomszédságában volt hát hajdan Makó, mellynek kérdést lehet már tenni.

§. 3. Nevének eredetéről, 's okáról: de.

Erről is semmi bizonyost nem mondhatunk. Egy Város, vagy Helység neve sins jelentés nélkül. Ha ma mindnyáját nem értjük is, régen, s' azok, kik nevét adták értették. Hazánkban a' Városok, Helységek neveiket vették, vagy valamely jeles embertől, mint Árpád, Buda, Csaba, Szent András, Szent János, Szent Anna, vagy valamely nevezetes történettől, mint Munkáts, Hadház, Kardszag; vagy a helynek valamely kitetsző tulajdonságától, mint Halas, Madaras, Kenderes, Szöllős, Dombegyháza, Kétegyháza. Ezek közül melyik illik már Makóra?

Meglehet, hogy Makó neve vagyon ezen Görög szóktól: mache hartz, machomaj hartzolok, és hogy még a' Görög nyelv s uralkodás virágzása idejében neveztetett így, azon hadakozásokra nézve, mellyeket itt vagy magok a' Görögök, vagy valamely szövetségeseik a' Gothusakkal, Gepidákkal, vagy Hunnusokkal, Avarokkal folytattak; melly Hunnus háborúknak emlékjelei még ma is fennállanak az e' tájon lévő számos halmokban, mellyek innét Szentesisig elnyúlnak, itt pedig legnagyobb számmal találtnak. Hogy ezek a' Hunnusoknak, tudniillik vagy Főembereiknek, vagy a' hadban közölök elhullottaknak Temetőhelyeik légyenek, állítja Horváth István a' régi Történetirók után, erősíti a' szóhagyomány is, melly szerint a' Németek is, mind e' mai napig, a' nálók helyenként találtnak halmokat Hunnus Temetőinek nevezik; 's emlékezem reá, hogy azokat én is gyermek koromban, az Atyámtól a' háborúknak elesteknek, nagy gödrökbe rakásra hányt, és földel behordott holt testeikből támadottaknak lenni hallottam. Sőt ugy látszik, hogy *halom* ezen gyökértől jő: *halni*, vagy *halás*. Szokása nyelvünknek, az igéktől, vagy nevektől *lom*, *lem* végezettel külömbkülömbféle jelentésű szókat formálni, p. o. alom: olyan valami, mellyben az állatok alusznak; nyugalom, vagy nyúgodalom: olyan állapot, mellyben az ember nyugszik. Így: unalom, lakodalom, sokadalom, félelem, védelem, segedelem s' a' t. E' szerint halom jelent olyan valamit, mellyben az ember halva van, vagy mellyben halottak vagynak. — Midőn Makó nevét a' Görög *machomaj* szótól származhatottnak lenni mondom, a *k* és *ch* között való külömbség semmi nehézséget nem tsinálhat. Mert a' Magyar-nak *ch* hangú betűje nem lévén, változtathatta azt *k*-vá, mint ezekben: Krisztus, Krónika. Másrésről az is megjegyzésre méltó,

hogy Makó neve a régibb Írómányokban, és Könyvekben találtatik Machónak is írva, mint Ember Pálnál is e' kétféle írásmód egymást felváltva fordul elő.

Meglehet az is, hogy Makó valamely ilyen nevű embertől vette nevét. Ezt a' Familiai nevet még ma is feltaláljuk hazánkban; sőt feltaláljuk a' külföldön is. A' múlt Század közepe táján, Sziléziában, a' Breslaui Fő Oskolában tanított egy Makó nevű Professor, kinek Logicája és Physicája az én Thecamban is meg van. — Csaba, Szabolts, Őrs (Urs) szinte ilyen érthetetlen Helynevek volnának ma, ha azokat a' nagy embereket, kiktől vészik azok eredeteket, a' Historia fel nem jegyzette volna.

Leghihetőbb pedig az, hogy Makónak neve ezen Vidéknek régi lakossaitól, a' Gothusoktól, vagy Gépidáktól maradt; azért nem értünk alatta semmit. Makót a' régibb Geographusok írják Makovának; ilyen végű Helyneveket még ma is többeket találunk a' meg nem magyarosított, 's régi neveket inkább megtartott szomszéd Bánátban. Illyenek: Csákova, Pántsova, Moldova, Dubova, Orsova s'a't. A' *va* végzet a' Magyarok' szájjában elkopván, lett Makó, valamint Besenova is Magyarul Besenyő.

Ítt kérdésbe jő az is: mit jelent a' Makó neve eleibe tétetni szokott *P* betű? Egyik rész azt mondja, ezt: *Püspök*; másik, hogy ezt: *privilegiált*. Mind a' két résznek igazsága lenni látszik; mert a' bizonyos, hogy Makót most a' Püspök bírja: de bizonyos az is, hogy Makónak a' privilegiált titulushoz jussa van, mint az alább következő (§. 7. 8.) Írómányokból meg fog tetszeni. Sőt volt a' Városnak egy ilyen körülírási Petsényomója is: *Sigillum Privilegiati Oppidi M.* Makó neve nem fért le, annyival inkább nem az esztendő szám: következésképpen, mikor készült? nem tudni, hanem hogy ezzel éltek a' Püspökség idejében, bizonyítja a Kristovits Püspökkel 1780-dik esztendőben kötött Contractus, melly ezel van megpétséltelve. Ezt a' Ns. Vármegye, 1815-dik esztendőben, a' visszaélések' eltávoztatása tekintetéből, a' maga Levéltárába bététetni rendelte. Egyébaránt, ha szinte azt meglehetne is mutatni, hogy a' *P* privilegiáltat tesz: ebből mindazáltal nem következne, hogy Makó nem Püspöki Jóság; mert hogy azzá lett, alább meg fogjuk látni.

§. 4. Régiségéről.

Hogy itt a' régi időben is Városnak, vagy Helységnek kellett lenni, gyaníthatjuk Makónak már tsak a' nevéből is, melly régiségre mutat; de gyaníthatjuk a' helynek minéműségéből is. Egy felől a' Maros, melly ivó vizet, s' halat, azontúl az erdőség, melly épületre és tűzre való fát adott; más felől a' nagy rétség, melly az élet szükségait fedélnek valóval, s' külömbkülömbféle madarival pótolta, és a' melly a' régi háborús időkben búvó helyül, 's bástya gyanánt szolgált; ismét másfelől a' nagy kiterjedésű, kövér, és könnyen mivelhető tér föld lévén: egy ilyen helyet, már a' régi időben is, lakosok nélkül nem lehet gondolni: de a' kiket az idők viszontagsági smét meg ismét elszélesztettek, és ismét, meg ismét összevgyűjtöttek.

Ambár pedig ezek így legyenek is, mindazáltal Historiai dátumunk Makónak létéről, és miben létéről, nintsen előbb a' Reformatio idejénél. Itt mindjárt, mint alább a' Második Részben láthatni, úgy tűnik fel a' Makai Reformata Ekklé'sia, mint nevezetes Ekklé'sia, melyben nagy Oskola volt, melyben Esperestek laktak, 's mely egy ideig az egész Egyházi Vidéknek nevet adott. De még nagyobb világosságot találunk Makónak régiségére nézve 1608-dik esztendőről. Ekkorról vagyon tudniillik a' Város Levéltárában egy Oklevél, Bátori Gábor Fejedelemtől, melyben a' Makai-aknak néminémű kedvezések engedtetnek, 's mely alább a' 7. §-ban szóról szóra látható. Ebben Makó már úgy említettik, mint Mező Város; nem csak, hanem az is mondatik róla, hogy azt már a' feljebb való időkben, külömbkülömbféle Nemzetek' Katonái, nevezetesen pedig a' Tatárok gyakran elpusztították, és feldúlták.

§. 5. Régi Nagyságáról.

Hogy Makó már a' pusztulás előtt is nevezetes és népes Város volt, azt a' legközelebb mondottakon, és a' nép Szájján forgó Szóhagyományon kívül, bizonyítja egy, a' Város Levéltárában találtató, majd a' 7-dik §-ban előjövő, a' pusztulás alatt, 1693-ban, négy előbbi Makai lakos 's előkelő emberek által, bizonyos Fitos Gergely dalgában költ Levél, melyben az állítatik: hogy Makó a' pusztulás előtt, ezen a' Vidéken Anya Város volt, hogy öt adófizető helységei voltak, melyek meg is nevezetnek; hogy háború idején a' Fels. Király hadai közzé hetvenöt (75) Lovas Huszárt (és így nem csak legényt, hanem legényt lovastól, fegyverestől) szokott kiállítani, mely nem kitsiny helytől telhetett. — Ugyan-
tsak régi népességét bizonyítja az is, hogy újra megszállván, a' mindjárt említendő esztendőben előbbi lakosai, 25 esztendő alatt annyira nevedekett, hogy Vásári Privilegiumot nyert; mellyről szóló Oklevél, VI-dik Károly Császártól, hasonlóképpen feltalálatik a' Város Levéltárában. De helye vagyon hát már itt, hogy szóljunk Makónak

§. 6. Utolsó elpusztulásának, és újjonnan való megülésének idejéről.

Újjonnan való megülésének idejét kétség nélkül valóvá teszi az arról szóló, 's a' Város Levéltárában találtató, a' következő §-ban felhozandó Oklevél, mellyből láthatni, hogy ez történt 1699-dik esztendőben, a' Felsőségnek olly kedvezése mellett, hogy négy esztendeig mindenféle adózásoktól, és szolgálattoktól szabadok legyenek. Utolsó elpusztulásának ideje pedig nints emlékezetben hagyva; azt még Bökényi János, idevaló Prédikátor is, a' kinek idejében esett a pusztulás, noha a' maga életét, 's szenvedéseit leírta, fel nem jegyzette. A 2-ik §-ban láttuk, hogy pusztulást szenvedett ez a' Vidék 1686. 1690, és 1693-dik esztendőben. De hogy Makó elpusztulása az elől említett 1686-dik esztendőben esett — a' mikor tudniillik Budának Augustus 20-dik napján történt visszavétele után, Szegedből is Octóber 20-dikán kihajtatván a' Törökök, boszszújokban mindent, a' mit útkövekben találtak, elpusztítottak, — abból lehet kihozni, hogy Bökényi János, a' maga

élete' leírásában, melyet a' Második Részben láthatni, azt mondja magáról: hogy ő a' pusztulás után egy esztendeig Debreczenben hivatal nélkül, tizennégy esztendeig pedig a' hazájában hivatalban lévén, ekkor t. i. 15 esztendő múlva jött vissza Makóra. Hogy pedig az ő visszajövele 1701-ben történt, azt már világosan feljegyzí. Melly esztendő számból ha kihúzzuk a' 15-öt, a' feljebb említett 1686 jön ki.

§. 7. Régi szabadságáról, 's azt kisebb vagy nagyobb mértékben érdeklő Írómányjairól.

Hogy a' Makaiak régen szabad, és fegyverrel szolgáló emberek voltak, annak emlékezete úgy fenmaradt firol fira a' maradék fejében, hogy azt onnan ki se lehetne verni. Ezt bizonyítják a' feljebb említett Írómányok is, mellyeket éppen azért hagytam ezen szakaszra, mivel egyéb világosítások mellett, mind némi némű szabadságra mutatnak. Nem sokat nyom ugyan e' részben a' Bástori Gábortól 1608-dik esztendőben kiadott Privilegium, mert abban nints egyéb ennél: hogy a' Makai embert más bűnéért, 's adósságáért háborgatni nem szabad. Illyen Privilegiumra máma szükség nintsen. De tsak ugyan kijő annyi belőle, hogy ez a' Fejedelem is a Makaiak eránt figyelemmel, és kedvezéssel viseltetett. Méltó ez, hogy a' maga egész valóságában ide tétessék:

Privilegium Oppidi Makó.*

Nos Gabriel Batthori Dei gratia Princeps Tranſilvaniae, partium regni Hungariae Dñus, et Siculorum Comes, Memoriae & c. Quod Nos cum ad nonnullorū fidelium Dominoŕ Consiliarū nŕorum singulari intercessionem, Nobis propterea factam: Tum vero compatiē et debitum habē respectum, Inopiae, miseriae, et commiseratione dignae desolationis Prudeŕ ac circumsectorum Civium et inhabitatorū Oppidi nostri Mako in Coſtu Chanadiēŕ existiē, in quam ipsi superioribus bellor et disturbior temporibus a diversarum nationum militibus, signanter vero tartarorum frequentibus depopulationibus, et depredationibus devenisse perhibentur. Voleŕ igitur eos ipsos Cives et inhabitator hospitesque dicti Oppidi nostri Mako ex tali ruina et desolatione, ac quorlibet injuriosa Impetitione vindicare. Id eisdem univeŕ, et singulis benigne annueŕ et concendeŕ duximus: Quod pro debitis, delictis et Excessibus aliorum, in personis rebusque et bonis aut homines vel Familiar ipsoŕ in quibusvis ditionis nostrae locis ullo unquam tempore impedire damnificari arestareque et detinere possint et debeant. Quocirca vobis univeŕ et singulis Spectabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis ac Nobilibus, Comitibus, Vice Comitibus ac Judlium quorumcunque Comitatum, Capitaneis, Vice Capitaneis, Praefectis, Provisoribus, et Castellanis arcium, ac aliorum quorumvis locorum Officialibus, Tricesimatoribus, Teloniatoribus, pontium, passuum, vadorum, viarumque Custodibus, item Prudentibus ac Circumspectis Magistris Civium, Judicibusque

*Mind ez, mind a' többi itt felhozandó Írómányok, mint már feljebb is említettett a' Város Levéltárában találtnak.

Regiis et Juratis Civibus quarumlibet Civitatum, Oppidorum, Villarum, et Possessionum, cunctis etiam aliis, cuiuscunque Status, Conditionis, dignitatis, et praeeminentiae hominibus, ubivis in ditione nostra constitutis, et commorantibus, eorumque omnium vices gerent, praesentium notitiam habituris, harum serie committimus, et mandamus firmiter, quatenus dum et quandocunque, ac quotiescunque dicti Cives, Incolae, hospites ac Inhabitatores. Jam fati Oppidi nostri Mako, aut homines et Familiares ipsorum pro necessaria victuum suorum acquisitione diversas ditionis nostrae partes perlustrando, cum mercibus suis, et rebus suis quibusvis ad vestras terras pervenerint, Extunc eosdem (:cum Iusti etiam alioquin pro Iniustis, et Innoxij pro eorum excessibus, ac delictis, et debitis nullatenus debeant impediri:) ad quorumvis Instantiam, In personis, vel rebus, et bonis universis ludicari, vel vestro astare iudicatu, et iudicio cogere, et compellere, aut res et bona ipsorum arestari, seu prohiberi facere nusquam, et nequaquam (:nisi debitor ipse personaliter repertus fuerit:) praesumatis, nec sitis ausi modo aliquali. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes Litteras nostras Privilegiales, sigilli nostri munimine roboratas, memoratis universis Incolis, hospitibus, et Inhabitoribus iam dicti Oppidi nostri Mako, ipsorumque haeredibus et posteritatibus utriusque Sexus universis, dandas duximus et concedemus. Datum in Civitate nostra Colosvar die tertia Mensis Maij. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo octavo.¹

Fontosabbak e' tekintetben a' következő Írományok u. m. Négy, hajdan Makón lakott, előkelő, 's magokat Nemeseknek írt emberek Bizonyítványa 1693-dik esztendőről, és így a' Pusztulás alatt, Makónak régi állapotjáról, 's Toltsván lakó Fitos Gergelynek onnét való származásáról, mellynél fogva emez nemességét akarja megmutatni, mellyet ide szórol-szóra, 's a' benne lévő hibákat is megtartva, írok le:

Mi Csanád Vármegyébe lévő Néhaj Nē Makó Várossának lakosi kik ennekelőtte való boldog békességünknek idejébe laktunkba az eleink, mostan mi is a' kik laktunk, a' míg Istenünk Ő Felsége Országostúl megtartott, de a' mi sok háládatlanságinkért 's bűneinkért a' sok pusztító Pogány ellenség által elpusztított, és immár csak elszélesztett az Isten Ő Felsége, ki fel, ki egyfelé eloszlottunk, immár mostan, a' ki mi, igyefogyott nyavalyába kötünk lakos Atyáinkfiai akarván keresni hol egy helybe Városokon, vagy Falukon hol egyet hol kettőt legtöbbet talál bennünket, mint ez mostan Kegyelmetek Helyébe Toltsván lakó Fitos Gergely a' ki ennekelőtte velünk együtt Nemes Familia volt. Ő is szegény e' mostani nyavalyába, kit Debreczenbe, kit Szent Mihályon, kit Bőszörménybe, kit Tarcalon keresett össze, hogy Kegyelmeteknek a' helybeli Tanátsinak, hogy a' kik még élünk pecsétes írott Levelünket hitelesebb okáért adnánk kezébe, a' ki által maga szabadságába velünk együtt Nemesi szabadságát mutathatná. Külömben nem tudnánk adni mivel a' Pogány ellenség összeégette Helységünket, Templomunkat, az elveszett tőlünk, hanem nevünk alatt személyünk szerént való írásunk pecsétjeinkel megerősítvén

leirtuk. Hanem adjuk tudtára 's értésére Kegyelmeteknek az mi felől említett Atyánkfia Fitos Gergely Nemes mindnyájunkal együtt szabadsága végett, hogy Nemes szabad Helyünknek az Attyai Nemes Haza tagjai voltak, ez Atyánkfia is az Attyai után az, mivel ebbe a' Nemes Vármegyébe oly Metropolis Nemes Város volt, hogy a' Faluk is adófizető, és dézma beszolgáltató helyek voltak hozzá, a' kik a' Nemes Makó Várossa kezébe esztentendőnként befizették summájokat, úgymint a' Faluk nevei ezek a' mikor lakták Dédényszög, Vásonkő, Lele, Igács, Kis Mester szállása.* Ennekelőtte még a' Török Pogány ellenség el nem borítá Magyar Ország színét Régi Királyunk Ő Felsége Országunk mellett felkelő hadai közzé Nemesi szabadságunk mellett 75 lovas Huszárokat kellett, mikoron kívántatott adni. Így annakokáért ez mi pecsétés Levelünk írásából, kit ez Atyánkfia, a' hol kívántatik előmutathat Nemesi szabadsága felől, ha ez a' Kegyelmetek kívánsága tőle.

Ezekután minden Tisztbe 's Méltóságba helyheztetett Urainknak ez Új Esztendő fordulása békességre hajló Új Esztendőt kívánunk Országunk megmaradására. Datum Sz. Mihály Januarii 6 die Anno 1693. 1x (:L S:) én Debreczenben mostan lakos N̄s Dalli János, a' ki a' Nemes Makó Várossának hites Tanátsbeli embere voltam, a' ki mostan vagyok 35 Annōr. 2x (:L S:) én mostan Sz. Mihályon lakó 's nyomorgó öreg renden Lippai Kara István azon N̄s Makó Várossának hites Tanátsbeli embere voltam, a' ki most vagyok 61 Anno 3x (:L S:) én mostan Sz. Mihályon lakó Ágy fenekén nyomorgó (:a' neve, 's esztendeje a' régiség, és valami nedvességnek reácep-penése miatt az Eredetén olvashatatlan:) 4x (:L S:) én mostan Tartzalon lakó N̄s Makó Várossának ezelőtt való Lakossa N̄s Sándor György a' ki most vagyok 31 Anno.²

Ez a' tudatlan emberektől származott Íromány ugyan, az illyen nagy fontosságú dologban a' crisist ki nem állja: de ha ennek írói kitételeikben hibázhattak 's hibáztak is: még is tsakugyan bizonyítanak annyit, hogy Makó valamelly megkülömböztetéssel, 's szabadsággal bírt. Sőt a' mi a nevezett adó fizető helyeket illeti, bizonyos az is, hogy Igást, mint alább látni fogjuk, Makó pénzen vette; Lele pedig még a' Püspökök idejében is, egészen Kőszeghyig, a' Városnak adózott. De hogy a' Makaiak bizonyos Kiváltsággal bírtak, nevezetesen, hogy Királyi Szabadosok voltak, vagynak arra kifogást nem szenvedő Bizonyítványink is. Így nevezetnek ők nevezetesen, egy még a' Pusztulás előtt, 1682-dik

*Dédényszög most Szántó föld túl a' Maroson, Makóval általellenben, Torontál Vármegyében, Zombor alatt, 's ugyantsak a' Zombori határhoz tartozik. (Itt az eredeti kéziratban négy és fél sor, valamint a margon levő betoldás öt sora ki van törölve.) Vásonkő, melyről senki semmit nem tud, Tömpös lehetett Dédényszög és Lele közt, mely Tömpösnek innenső részét ma is Kövesnek hívják: már akár a' (öt sor át van húzva) régi nevéből maradt ezen nevezete, akár az ott lévő sok kövektől vette eredetét; és hogy ott valamikor Helység volt, bizonyítják az ott találtató épület fundamentumok, embertsonkok, és az, hogy a' mellett a' Marosból a' Halászhok nem régen, egy nagy vas keresztet fogtak ki. Lele kertészség; Igács, vagy mint ma nevezik, Igás szállás föld... (E sorból csak az utóbbi 3 szó van meg, a többi a kézirat bekötésekor levágódott).

Esztendőben a' N. M. M. K. Udvari Kamarától kiadott Levélben, mellyben Balogh Miklós, akkori Csanádi Püspök, midőn Makóhoz just formálva, azt adóztatni akarta, arról letiltatott. A' Levél a' Franciscanusok Szegedi Conventje Vicáriussához, mint a' ki a' Püspök' dolgában eszköz volt, van intézve, 's így következik:

Reverendo in Christo Patri N. N. Ordinis S. Francisci strictioris observantiae Conventus Mezőszegediensis Vicario & c. Patri nobis in Xto observando.

Reverende in Chrō Pater nobis obssme!

Salutem, et officiorum n̄orum promptitudinem. Inhabitantes Oppidi Mako Libertini Regii ad nos confugientes quaerulose exposuerunt: Qualiter Rndss̄mus Dñus Nicolaus Balogh modernus Episcopus Csanadiensis imaginativum quoddam Ius in eosdem praetendens medio Rñdae Paternitatis V̄rae ad Censum seu Datias eidem pendendas sub gravibus damnorum iisdem inferendorum comminationibus adigere vellet, in grave damnum et praeiudicium Fisci Regii manifestum. Cum autem praefatus Dñus Episcopus Csanadiensis nullum Ius in attactum Oppidum habere dignosceretur; sed neque Antecessores in Officio eiusdem ullam praetensionem in eosdem nexuissent, verum certo, et indubitato Caducitatis lure per hanc Cameram nomine Fisci Regii apprehensi, iam a compluribus Annis pacifice possiderentur, quod ipsum praetitulato etiam Dño Ep̄po Csanadiēn̄ intimavimus. Quocirca Rñda Paternitas V̄rā, intellecto praedecarato iam fati Fisci Regii Jure, memoratos Makoienses, ex parte praenominati Dñi Ep̄pi Csanadiensis nullatenus impedire, aut turbare velit. Eandem in reliquo feliciter valere cupiēn̄ Posony 10 Aprilis A. 1682. Sacrae Caes. R̄ḡ M̄tis Camerae Hungaricae Praeses et Consiliarii.

Jegyz. Kivül a' Levélen négy pecsét van.³

Hasonlóképpen Királyi Szabadosoknak nevezetnek egy, az újonnan való megszálláskor, 1699-dik Eszt. Május 7-dikén Posonyban a N. M. M. K. Udvari Kamara által kiadott Oklevélben, mellynek tartalma az, hogy az elébbi Lakóhelyekben, a N. M. M. K. Kamara Törvényhatósága alatt újonnan megtelepedő Makaiak négy esztendeig mindennemű adózás és szolgálat alól felmentetnek. Így van az:

Nos Sacrae Caesareae, Regiaeque M̄tis, Domini Domini clemēti Camerae Hungaricae Praeses, Vicae Praeses, Director, et Consiliarii, Notum facimus per praesentes, Quod ad humillimam Incolarum Oppidi Mako in Comitatu Csanadiensi existentis, alias Libertinorum Regionum, coram Nobis factam instantiam, Incolatum ibidem, sub Iurisdictione, et iuxta dispositionem huius Camerae figentium, ad propria que sua redeuntium, omnes et singulos huiusmodi Incolatum in attacto Oppido Mako fixuros, sive Domos, et Residentias aedificaturos, per quadriennium ab omnibus laboribus, et censibus, nec non quibusvis ordinariis, et extraordinariis Datiiis exemerimus. & c. & c. Datum Posony Die septima Mensis Maj. Anno Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo Nono. Ex Consilio Camerae Hung. Joannes Franciscus Péterffy.⁴

Nem különben Királyi Szabadosoknak, és a' Szent Koronához tartozóknak állíttatnak két, a' katonaságnak és egyebeknek hábor-gatását, erőszakoskodását tilalmazó Levelekben, melyeknek egyike ugyantsak a' közelebb említett 1699-dik, a' másika pedig 1702-dik esztendőben adatott ki a' N. M. M. K. Udvari Kamara által; melyek minthogy szóról szóra megegyeznek: elég lészen csak egyiknek rövid kivonatját ide tenni:

Nos S. Caes. Reg. Maiestatis D. D. Clementiss. Camerae Hung. Praeses, Director, et Consiliarii Notum facimus, Incolas Oppidi Mako Libertinos Regios, ad Sacram huius Regni Coronam spectantes in eo conqueri, quod propter nonnullos illegitimos, et violentos Impetitores, praesertim frequentius condescendentem, imo hinc et inde meantem, et remeantem militiam Germanicam, et Hungaricam, et pro arbitrio suo saepius, praeterque omne Ius, et aequum Incolas divexantem, turbantem, et affligentem, in novo suo Incolatu subsistere nequire; Quae violenta dictorum subditorum Fiscalium invasio & c. cum in grave eorundem, damnum, Fiscique etiam Regii tamquam Domini ipsorum Terrestris praeiudicium manifestum vergeret & c. & c.

Midőn szinte a' fent említett szabados esztendők elteltek, 1703-dik esztendőben II. Rákótzai Ferentz feltámadván, valamint az Országnak Erdély felé eső többi részében, úgy Makón is Ő parantsolt; kitől hasonlóképpen vagy a' Városnak egy Levele, mellyben ennek a' Városnak szabadsága ugyan nem említettik: de tsakugyan különös oltalom alá vétetik a' Fejedelem által.

Ez az:

NOS FRANCISCUS DEI gratia Princeps RAKOCZY de Felső Vadász, Comes de Sáros, Dux Munkacsiensis, et Makoviczensis* Dominus Perpetuus de Sáros Patak, Tokaj, Regécz, Ecsed, Somlyo, Lednicze, Szerencs, Onod & c. universis ac singulis Exercituum nostrorum Generalibus Campi Mareschallis, Eorundemque Locumtenentibus & c. & c. et aliis Fidelitati nostrae subiectis, Salutem et Gratiam. Makai Lakos Híveink alázatos Instantiájokból értettük, hogy hadaink közül sokan akármelly Tisztünk Passusával, sőt némellyek a' nélkül is az említett helységben bémenvén, étel 's ital, és egyébféle ghazdálkodást rendetlenül kívánnának, sőt egyeb-iránt is húzni, vonni, a' Lakosokat nyomorghatni, és egyébféle minden alkalmatlanságokat elkövetni szabadossan mérészeltek, mostan is mérészelnek sat. Ezokáért fen említett Lovas, és Gyalogh hadi Tiszteinknek, 's alattok valóknak, úgy más híveinknek is, közön-séghezen, és személy szerint, serio, és keményen parantsoljuk, megh írt helységben, maghunk, vagy Genē. Űri híveink Passusa nélkül bémenni, étel, és ital, és egyébféle, de kívált Borbeli ghazdálkodást kívánni (:hanemha Passusunkba arrúl expresse mentio lészen:) ne mérészeljék: különben ha kik Parantsolatunk ellen, akár sereghesfél, akár maghánosossan cselekedni merészelnek, adunk hatalmat az említett Lakosoknak, hogy az ollyakat megfoghván,

*Nem a' mi Makónkat kell érteni, hanem ama Sáros Vármegyében lévő Makovitz nevű Várat, és azzal egybekötöttet Dominiumot, melly Rákoczinak öröke volt.

érdemek szerint való büntetéseknek elvételére Táborunkba hozzák, vagy Generál Úri híveinkhez hozzák. Praesentibus perlectis Exhibeñ restitutus. Datum ex Castris nostris ad Oppidum Gyöngyös positus, Die Sexta Mensis Septembris. Anno Domini Millesimo Septingentesimo QUARTO. F. P. Rakoczy mp.

Joannes Pápai mp.*5

Ennek a' Rákóczinak, egy a' Makai Biróval esett nevezetes történetét emlegetik, mind e' mai napig, a' Makaiak. t. i. Mikor már Rákóczi szorúlni kezdett, egy Levelet küldött helységenként, a' Zomboron tanyázott Török Basához, mellyben attól segítséget kért. A' Levél Makóra jutván, azt a' Biró, Kotsis nevű, a' Város Hadnagya kezébe adta, a' kézhez szolgáltatás végett: ki is azt süvege mellé tette; minthogy még akkor közönségesen az úgynevezett Túri süveget hordozták. Midőn a' Maroshoz ért a' Hadnagy, inni lehajólván, a' süvegét fejéből levetette 's a' Levél mellőle kiesett. Ívását végezvén, süvegét felkapta 's a' nélkül, hogy a' Levél kiesését észrevette volna, folytatja útját. Már jó darabig elhaladt, mikor észrevette, hogy nints a' Levél. Ekkor visszajött a' Levél keresésére: de már az alatt, bizonyos Szegedi emberek, hazafelé való útjukban, a' Levelet meglátván, felvették, 's azt Szegeden, mint újságot, mutogatták: így az, az ott tartózkodott Német Katonák kezébe került. Kik is ebből megtudván Rákóczinak szorult állapotját: a' felől, a' Rákóczival, felső Magyar Országban szembeálló Császári sereget tudósították, melly ezen hírre Rákóczi népére ütven, azt úgy megverte, hogy abból következett Rákóczinak végső romlása.** Ekkor azt a' fenyegetést tette Rákóczi: hogy ha még valaha előmenetele lesz: ezért, mint árulásért, Makónak, főképpen a' Kotsis Familiának, az ivadékát is kardra hányatja. Mivel azomban a' nép száján forgott az a' beszéd, hogy a' Rákóczi maradéka máig is meg van Frantzia Országban, a' mint hogy az ő fija, György ott is maradt, bár maga onnét Török Országba ment, 's ott holt meg: innen lett az, hogy a' múlt Francia háború kiütésekor, az a' hír támadván, hogy jön Rákóczi: a' Kotsis familiából sokan egész éjtszakákat sírással töltöttek el.

§. 8. Makónak Földes Uraság alá való jutásáról, ahoz való viszonyairól, 's szabadságának lassankénti elenyészéséről.

Rákóczi 1711-dik esztendőben megbukván, a' következő esztendőben Makó a' Csanádi Püspöké lett: de nem telyes Földes Úri jussal, hanem tsak úgy, hogy fizetett annak a' Város önkéntvaló egyesség szerint, a' miből éljen, a' többi jövedelmet magának tartotta. Az ilyen fizetés eleinte tsekélység volt. Nevezetesen első Püspökjével, Gróf Nádasdi Lászlóval*** 1712-dik Eszt. Apr.

*Ezen kevesek előtt esmeretes név alkalmatosságot egy másiknak is feljegyzésére, t. i. Rákóczi hadjabeli egyik Linea Regementnek... (Folytatása a kézirat bekötésekor levágtatott.)

**Vesd össze Budai Esaiás Magyar Orsz. Hist. III Dar. 56 és követk §. §.

***Ez és a' következő Püspökök Gróf Engelig, bezárólag, mind... (Folytatása a kézirat bekötésekor levágtatott. Egy keresztülhúzott jegyzetből a levágtatott sor így rekonstruálható: „...Fő Ispányjai voltak Csanád Vármegyének.”)

13-ik napján olyan egyességre lépett, mely szerint adott annak esztendőnként 600 azaz száz forintot, húsz köből abrakot, egy hajó szénát. Még ez után is egy darabig fegyverrel szolgált Makó, 's itt állandó katonaság volt, mind a' még akkor Bánátot bírt Törökök, mind kivált a' sokáig nyughatatlankodott, 's gyakran kiűtött Ráczok miatt. Még én esmertem olyan öreg embert, a' ki a' Kapitánynak lakását is megtudta nevezni. Volt t. i. az Bujákon, a' régi Városházával általellenben, Északfelé, azon a' helyen, a' hol most Nagy János lakik. Azt beszéllette arról a' többek közt: hogy egy reggel híre futamodván, hogy jön a' Rácz, a' Legények hirtelen lóra kaptak, a' Kapitány háza előtt öszvesereglettek. Mint-hogy pedig ez, mint ősz, öreg ember, egy kitsinnye' soká kászolódott, 's talám fölöstökölt is: ezért a' legénység morgolódni kezdett. Ekkor az öreg méregbe jöven, sebesen kijött a' házból, lóra pattant, a' zászlót maga a' lóról lekapta, úgyhogy a' földet is felmarkolta vele, 's vágatott elől Margita felé. A' Jángori halomnál előtalálván a' nagyobb számú Ráczokat, legényjeivel együtt egyszerre rajtok hajtott, sokakat közzülök levágott, a' kik megmaradtak, azokat Csanád felé üzven, ott a' Marosnak szorította; néhányan általúszattak, a' többi a' Marosba vészett, és az öreg, gazdag prédával tért haza még délre, legényjeinek magasztalási között, et biberunt magnum áldomás.

Nevezetes az a' szolgálatjuk, melyet 1716-dik esztendőben a' Töröknek Temesvárból való kiűzése alkalmatosságával Gróf Pálfi Jánosnak, akkor Generalisnak, későbbben Palatinusnak bizony-sága szerint, a' Királyért, az Országért, és a' Keresztýenségért, az ezek eránti buzgó hűségből, és hazai szeretetből, tehetségeiknek nagy megerőltetésével, életeknek, 's javaiknak kotzkáztatásával, a' katonaság körül nagy készséggel és szerénységgel tettek. Mellyről szolló Bizonyítvány így vagyon:

Oppidi Mako Jurisdictionē Episcopatus Csanadiensis* Incolae omnium eorum memores, quae ipsi ex zelosa sua fidelitate in Regem, et sacram Regni huius Hungariae Coronam, atque amore in Patriam, tam impense, et promte, quam cum dispendio, maximaque enervatione Facultatum, discrimine item vitae, rerumque suarum, temporibus belli illius penultimi, circa Annum 1715** contra Portam Ottomannicam suscepti, ac demum continuati, Deique auxilio secundo sane exitu terminati, promptis studiis praestiterunt, Testimonio sibi desuper utili Nos fore humillima Instantia sua sollicitarunt: quorum iustae Instantiae assensum nostrum praebentes, super iis, quae ipsi sincere exponunt, per praesentes, Nos quoque, ex propria experientia, qua in Armada eorum Regnantis Caesariae, Regiaeque Majestatis constitutus Actualis Generalis Campi Mareschallus, attestamus; ac una ob praeclara eorum merita, quae tunc pro Rege, Regno, et Christiana Republica, cum dispendio, et iactura rerum, ac vitae suae circa statum Militarem alacres exhi-

*Ez nem akkor íródott, mikor a' szolgálatot tették, hanem későbbben, midőn már valósággal Püspökség alatt voltak.

**Kezdődött a' Török részéről a' táborozás 1715-ben, a' Császári sereg részéről 1716-ban. Temesvár ostromlása tartott ugyan ezen eszt. September 1-ső napjától fogva October 12-dikéig.

buerunt, officiose commendamus. Datum in Castello nostro Királyfalva, Die Quinta Mensis Julij Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Secundo. Regni Hungariae Palatinus, Iudex Cumanorum & c. & Comes Joannes Palfy mp.⁶

Ekkor a' haza mellett tett újonnan szolgálatjokban büszkélkedvén a' Makaiak, 's nem akarván ahhoz szokni, hogy ne a' Király legyen az ő Urok: újra a' Királyi Kamara alá kérték magokat, 200 az az két száz forint esztendei adó mellett. A'melly dolgot tárgyazó Oklevélnek ddo 29 Dec. 1716 — melyben viszont Királyi Szabadosoknak neveztetnek, és a' Város Oppidum Regiumnak, — kivonatja ez:

Nos S. Caes. & c. Camerae Hungar. Vice Praeses et Consiliarii memor. commend. Quod posteaquam Incolae et Inhabitatores Oppidi Mako in Comitatu Csanadiensis existentis, et situati, alias Libertini Regii, ad Sacram Regni huius Hungariae Coronam spectantes, ne benigna, eaque necessaria praelibatae suae Mattis Sacrae velut sui Proprietarii, et summi Domini Terrestris, ac consequenter praefatae huius Camerae Hungaricae Protectione destituantur, pro eiusdem Protectione, usuque, et Fructu eiusdem Oppidi Regii, Florenos ducentos pro uno anno, nomine Census annui pstant compromississent & c. & c. Quocirca iisdem Libertinis Regiis Makoiensibus in benignam altefatae suae Mattis Sacrae Protectionem et Tutelam receptis & c. & c.

Fizették is a' 200 f. censust mind 1717-dik, mind 1718-dik esztendőben, mint az arról való Nyugttványok bizonyítják, melyekben hasonlóképpen a' Libertini Regii, és Oppidum Regium nevezetek fordulnak elő.

1719-ben ismét a' Csanádi Püspökség alá került Makó, és akkor adatott ez által annak tulajdonképpen, és birtokába be is igtattatott, mint ezekről nyilván említés tétetik a' Püspökkel, a' feljebb említett Gróf Nádasdi Lászlóval, ugyan azon esztendei Junius 20-dikán kötött Contractushan, mely ez:

Mi Makó várossának Eskütt Birája, és az egész Esküttek adjuk tudtára mindenknek, és recognoscalkjuk ezen Contractus Levelünk rendében, hogy Méltóságos Csanádi Püspök Földes Urunk Gróf Nádasdi László Ő Nagyságával (: mivel Kegyelmes Császár, és Koronás Királyunk Ő Felsége szegény Helységünket Ő Nagyságának és Successorinak azon Püspökségben kegyelmesen conferalta legyen:) megalkudtunk Ő Nagyságával, mindenféleknek megváltására 1200 az az Ezer két száz forintokban, 20 akó borbán, 20 köből gabonában, 20 köből abrakban, két hajó szénában, és két hajó fában. Mely Contractusunk kezdetik a die Instellationis, nempe a 20 Maii Anni currentis, és Ő Nagyságának haláláig fog tartani.

1732-ben Báró Falkenstein Albert ki az előtt való esztendőben lett Püspökké, megegyezett a Várossal, egy esztendeig, mindennemű jövedelmekért 1750 Forintoknak, és egy csikónak adásában.

A következő 1733-dik esztendőben, Aprilis 22-dik napján, ugyanezen Püspök újra contrahált a Várossal, mely szerint minden

esztendőben tartozott fizetni a' Város minden jövedelemért 1800 azaz Ezer nyolcz száz forintot, 72 köből abrakot, és egy csikót.

1741-ben Stanislovits Miklos, mint következett Püspök, Aprilis 23-dik napján tett egyesség szerént, általadott a' Városnak minden jövedelmet esztendőnként ezekért: 1800 azaz Ezer nyoltzszáz for. egy csikó, vagy a' helyett 30 for., 70 köből abrak, 40 köből búza, 60 borjú, hat hizott sertés, 30 bárány, 100 kappan, 30 pujka, 50 lúd, 50 kátsa, 2 akó tehén vaj, 24 akó Makai bor.

1743-ban Januarius 12-kén ugyan ez újra contrahált, úgy hogy fizessen a' Város minden jövedelemért esztendőnként 3000 azaz három ezer forintot, 30 köből búzát, 60 köből zabot, 3 sertést, 3 borjút 10 akó bort, 25 lúdat, 25 kátsát, 3000 tojást, 20 bárányt, 150 tyúkot, egy akó vajat, 10 pujkát. 1747-ben, Junius 12-dikén ugyan ez újra megegyezett a' Várossal az elebbeni fizetésekért: de mivel Igás nevű pusztát magának, és Successorinak Királyi Donatióval örökösen megnyerte: fizetődött különösen azért esztendőnként 2000 for.

Az Igásra nézve való Donationak alkalmatossága e' volt: Ezt a' 32 sessioból álló pusztát a' Makaiak, még a pusztulás előtt pénzen vették: egy részét 1651-dik eszt December 8-dik napján Olasz Illéstől 180 talléron; más részét 1654-dik eszt. Sept. 9-dik napján Szendrőn lakó Szél Mihálytól 140 talléron. Ezt megszólítás nélkül bírták ezen Püspököknek idejéig; ez pedig just formálván hozzá: Donatiót kértek, 's nyertek arra Pálfi János Palatinustól, 1744-dik eszt. Januárus 24-dik napján, Kulin Demeter, akkori ide való Refor. Prédikátor, és Fekete György, és Barmos András, ugyan ide való lakosok, kik is azt általengedték a' Városnak, mint az erről szóló Írományok mind bőven feltaláltatnak a' Város Levéltárában.⁷

A' Donatio a' hely színén, a' pusztán, egy dombon, sok népnek, és a' Nagy Váradí Káptalan követjeinek jelenlétében — a' Csanádi Káptalan részéről senki sem jelenvén meg — kihirdettetett, 's így a' béigtatás megesett. Nehány nap múlva eljött a' Csanádi Káptalan követje, és ugyanazon helyen megjelenvén, ott az egész dolog ellen, fen hangon kiáltva protestált. Ezután a' Püspök törvényre adván a' dolgot, tsakugyan megnyerte a' szóban forgó pusztát, 's az arra való Donatiót három esztendő múlva, u. m. a' feljebb irt 1747-dik esztendőben. Ennél többet ki nem nyomozhattam: hanem Főtiszt. Róka József Ör-Kánonok Úr, a' Makai R. Katholika Ekkle'siáról tett, 's annak Levéltárában feltaláltató Jegyzéseiben azt állítja, hogy a' Donatio szől az egész Makai határról, 's abban lévő minden pusztákról.

Ugyan ezen Püspökkel történt, hogy mivel az Egyesség Levélben (talám az 1743-dikiban) a' Makaiakat Püspöki Jobbágyoknak nevezte: az ellen ezek, előre való óvásúl, ne hogy ezen nevezetből idővel valami következés formáltassék, a' Posonyi Káptalan előtt protestáltak, Protestatiájokat a' Káptalan Levéltárába Írásban bé is adták, 's az arról való Bizonyítványt ddo 23 Jan. 1744. kivették, a' következő formában:

Nos Capitulum Ecclesiae Psoniensis, Damus pro Memoria Tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, Quod Prudentes, ac Circumspecti Joannes Ecsegÿ Notarius, et Stephanus Kováts Juratus Civis Privilegiati Oppidi Mako Inclyto Comitatus Csanadiensis ingremiati coram nobis personaliter constituti, Nominibus, et in Personis Nobilium, et aliorum civicae Conditionis Hominum, in modo fato Oppido Mako degentium, in forma solennis Protestationis, et Contradictionis detexerint, et significaverint; Eandemque Protestationem, et Contradictionem suam Latino Idiomate confectam, scripto etiam exhibuerint, et praesentaverint Nobis sub tali tenore authenticandam: Nominibus, et in Personis Nobilium, et civicae conditionis Hominum, in Privilegiato Oppido Mako Comitatus Csanadiensis adjacentis, inhabitatorum, Prudentes et Circumspecti Joannes Ecsegÿ Notarius, et Stephanus Kováts Juratus praefati Oppidi Mako, in forma solennis Protestationis, et Contradictionis proponerent: Qualiter iidem Inhabitatores certam, intuitu praestandi census, cum Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Nicolao Stanislovics, Episcopo Csanádiensi (:Tit :) Conventionem instituendo, eatenusque Literas etiam Testimoniales a sua Dominatione Illustrissima obtinendo, in iisdem Literis semet Subditos Episcopales nominatos fuisse praeiudicioso modo intelligerent: Cum autem similis Character Statui eorundem Libero praeiudiciosus foret, Juribus suis, et Libertati ab immemorabili tempore habitae, per Regiasque Maiestates, et Dicasteria recognitae, consulere cupientes, ne ex simili caractere, praeiudiciose exposito, consequentia quaeque per suam Dominationem Illustrissimam, vel Eiusdem in Officio successores, formetur, semel pro semper eidem inconvenienti Titulo et Characteri praeiudicioso contradicunt protestanturque palam, publice, et manifeste, Testimoniales super eatenus facta Protestatione, et contradictione extradandas postulantes. Super qua antelatorum Prudentium, ac Circumspectorum Joannis Ecsegÿ Notarii, et Stephani Kováts Jurati Civis praeattacti Oppidi Mako, modo praemisso coram nobis facta, et celebrata, ac scriptoquoque exhibita, et praesentata, hisceque Literis nostris, de verbo ad verbum infesta, et inscripta Protestatione, et Contradictione, praesentes Literas nostras Testimoniales, lurium praedicti Oppidi Mako futuram ad cautelam necessarias, sub sigillo nostro Capitulari usitato, et authentico extradandas esse duximus, et concedendas communi svadente Justitia. Joanne Spatz Lectore, Joanne Josepho Bejtel Cantore, Joanne Schmidt Custode, Adalberto Bernhardo Spitzka, Joanne Baptista Damianÿ, Andrea Friderico Schuppanczigh, Georgio Rumer, Franciso Jager, Joanne Galgoczÿ, Comite Antonio Révay, Martino Liska, et Antonio Bellanÿ, Canonicis Deo in Ecclesia lugiter famulantibus. Datum Feria quinta proxima post Dominicam secundam Epiphaniae Domini, in diem vigesimam tertiam Mensis Januarii incidente. Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Quarto. (:L. S.) Lecta in Capitulo, et extradata per me Joannem Spatz mp. antelati Capituli Lectorem.*

1757-dik eszt. Junius 20-dikán Gróf Engel Antal új püspök contrahált a' Várossal 5600 az az Ötezer hat száz forintokban; ezenkívül a' Sz. Iványi Országos, és a' Heti Vásárokat, úgy a' pusztában lévő kortszmákat magának hagyta holtáig.

Mind eddig, emberi emlékezetet haladó időtől fogva, Makó minden Jobbágyi szolgálattól, és adózástól szabad volt, és még a' Püspökök' idejében is, megfizetvén, egyébaránt az egyességben meghatározott pénz', és természetnénymennyiséget; az Uraságot illető mindenféle haszonvételeket, — kivévén azt a' tsekélységet, melyet mint legközelebb látánk, Gróf Engel magának hagyott, — békességben és megháborittatás nélkül bírta; hanem 1777-ben Kristovics Imre nyervén el a Csanádi Püspökséget, ez a' Város lakosait urbarialis regulatio alá vetette, a' Királyi haszonvételeket a' maga számára elvette; némelly telkeket, melyek eddig a' Makai határhoz voltak kaptsolva, és a' megüléskor a' lakosok hasznára hagyattak, a' Jobbágyi telkektől elszakasztván, azokat nemesi Majorssággá (:allodialis földde:) formálta. Így volt ez három esztendeig, hanem ekkor a' Makaiak a' Királyi Székhez folyamodván, onnan 1779-ben a ditsőséges emlékezetű Mária Théréziától az a' Kegyelmes Resolutio jött: hogy visszaadván először az Uraság az elfoglalt telkeket, és visszafizetvén a' községnek okozott károkat; a' Vármegye egy Deputátiót rendeljen ki, az Al-Íspánnak előlétele alatt, a' végre, hogy minden további kedvetlenségeknek, és az adózó népnek terheltetésére szolgáló követeléseknek megelőzésére, valamely állandó Földes Úri adózás nemét dolgozzon ki, és az Uraság, 's nevezett község között állandó egyesség köttessék, mely a' legfelsőbb Királyi helybenhagyás végett, Ő Felségének multhatatlanul felküldessék. Meg is készült ez az egyesség 1780-dik esztendőben, a' következő pontokban: Adjon a' Város minden-némű urbarialis kötelességeknek, tartozásoknak, Királyi haszonvételeknek megváltása fejében 9.000 az az kilentz ezer forintokat, ezenkívül 150 köböl búzát, annyi árpát, és zabot, 60 boglya szénát, szélességében 7, magasságában 5 ölest; 2.000 kéve nádat, vagy gyékényt, 60 akó Makai dézma bort, 50 bárányt, 8 borjút; urbarialis kappant, csirkét, vaját, és tojást sessiók után; minden Sessios gazda tegyen egy napi két marhás, vagy a' helyett két napi gyalogszolgálatot, 'sellérek, mind a' házzal bírók, mind azal nem bírók, egy napi kézi munkát; ezen felyül 16 sessio földtől egy hosszú útát, két napi járó földre; 3 sessio földet a' Legelőből, a' Pátfalvai határ mellett, kihalit az Uraság a' maga számára.

Ezen egyességet II. Jó'sef Császár, és Király, Anynyanak halála után, megerősítette, 's örökössé tette az által, hogy mivel az Uraság ezt tette a' Contractusba: úgy köti ezt az állandó egyességet, hogy ennek következése ne legyen, 's az ezutánni Püspököknek jussait meg ne sértse: ezt mint a' Contractusnak kegyelmesen parantsolt örökös voltával ellenkezőt, abból kihagyatni rendelte, ezen szavakkal: Exmittatur Clausula illa Contractualis ex parte Dominii interposita: citra tamen consequentiam, et praeiudicium aliorum in Episcopatu succedentium, veluti perpetuitati Contractus clementer praeceptae adversa.

Az említett Püspöknek 1798-dik esztendő végén történt halálával Kőszeghy László Ö E $\bar{x}$ ja ülven a' Püspöki székbe, ezen egyességet felbontotta, és hosszas törvénykezés után a' Várost megnyervén, azzal 1805 ben, 15 esztendőre olyan Contractust kötött, melly szerént a' Földes Uraságéi lettek: Mindenféle Királyi haszonvételek, rét, pusztá, bor bárány méh vetemeny dézma; Földtől való adózás, egy sessiotól 3 köből búza, 3 köből árpa, 4 rudas szalma, 1 lttze vaj, 4 Csirke, 12 tojás; szolgálat egy sessiotól 1 nap két marhával, 'sellérek részeről egyformán 1 nap gyalog, egy hosszú út 16 sessiotól két napi járóföldre, füstpénzbe, rabot váltságba átaljában 5.695 f 33x. Vcz.

A' 15 esztendő eltelte után a' Város a' Püspökkel újra perbe keveredett, mellynek kimenetele a' lett: hogy az elébbeni Contractus újra 15 esztendőre meghagyatott, azzal a' külömbséggel, hogy a' rabot nevededett; köteleztetvén szolgálni a' földesgazda egy sessiotól 8 szekeres napot, 44 nap váltságában pedig, 5 xjával, 3 f. 40x V. cz. fizetni; a' házás 'sellér 4, a' házatlan 2 napot szolgálni; ezen felyül amaz 14 napért 2 $\frac{1}{2}$ xjával 35, emez 10 napért 25 xt fizetni.

Egyébaránt Kőszeghy Ö E $\bar{x}$ ja alattvalóinak tiszteletét megtudta nyerni. Különösen ékesítette őtet a' mindenekhez való nyájasság, a' külömböző Vallásúak eránti példás türelem, mellyet Papjaiba is anynyira beléjek csepegtetett, hogy erre, és az ebből következő szép egyességre nézve a' külömböző felekezetek között, a' Csanádi Megyének méltán elsőséget lehet adni. Valahányszor Makóra jött, a' Reformátusok iskoláját is meglátogatni, 's a' jelesebb előmenetelű gyermekeket megjutalmaztatni el nem mulatta. Ugyan ezzel érdemlette azt, hogy néki itt a' Reformátusok Templomában is utolsó tisztesség tétetett 1828-dik eszt. Január 31-dik napján, én lévén az első szónok, minden rendű és vallású temérdek Hallgatóknak jelenlétében.

Török Antal Ö Mlgā idejében, 1829—1832 még az elébbi Contractus tartott.

Lonovits Jó'sef Ö Mlgāval most foly az alkudozás.⁹

§. 9. A' Városnak régi, és mostani helyheztetése között való külömbiségről.

A' régi Makó a' mostaninál lejjebb esett Nyúgot felé. Kezdődött a' tájon a' hol most a' Serház vagyon. Mindjárt ott esett a' Temető, mellynek bizonyági, a' föld ásás közben ott találtató ember csontok. A' többek közt talált ott nem régen, a' Serház tőszomszédja egy olyan embercsontot, mellynek lábszára az övénel, noha maga is nagy ember volt, egy arasszal volt hosszabb; az az álkaptzájába pedig az övé húsosan bele fért. Azon túl kezdődtek a' házak; a' mi felől nem hagynak kételkedni, az a' tájon, helyenként még most is látható, régi formájú, feljül szűk, alól nagyon öblös, vastéglából rakott kútak, mellyeknek készítettések idejét senki se tudja megmondani; sőt az Atyák általadták fijaiknak, hogy azok még a' régi lakosoktól maradtak. Innen nyúlt a' Város a' Marosnak Barany névű örvényje felé, 's valamely része

kiterjedt a' most túl a' Maroson eső földre is. Bizonyítják ezt, a' mind a' két part oldalban sokszor szemlélhető kementze fenekek, és cserép edények darabjai.

§. 10. Formájáról, nagyságáról, a' benne, és körülötte találtatókról, épületjei', 's útszái' minéműségéről.

Formájára nézve hasonlít a' szívhez. Nyúgot felől tudniillik keskenyen kezdődvén, mind inkább szélesedik a' Keleti oldalig; 's ott közepén, a' székes ér miatt bekanyarodik. Hoszsza 2.000, szélessége, a' hol legkiterjedtebb, 1300, a' derekán 900 öl. Elfoglal, az Útszákkal 's Temetőkkel együtt 1'400.000 négy szegű Ölet, vagy 1272²/₃ Jugerumot, ezt 1100 öllel számítván. — Ház szám 3,106, ide nem értvén az Uraság' Vármegye' Ekkle'siák épületjeit és a' 'Sidók 144 házát. — A lakosok száma haladja a 20 ezeret, kikről alább fogunk látni. Malma van: vízi 21, száraz 55, ezek között kása tsináló 2; Olaj sutúja 7. Mind ezek magános embekekéi. — Bolt van benne: Vasáros 2, vélek egybekötve egy-egy fűszerszámos, mellyek Magyarokéi; Portékások, mellyek mind 'Sidókéi, nagy 2, kisebb 8, apróságot áruló sok. Vendégfogadó 5, mellyek közül 4 az Uraságé, 1 magánosé, árenda mellett. Csapszéket állandónak tsak kettőt lehet mondani, mellyek közzül egyik a' Városé, másik a' 'Sidóké: de ezeken kívül vagynak a' Városban szerteszéllyel, hol egy, hol más helyen, hol több, hol kevesebb, nevezetesen 20—25 számmal, olly magánosok házaik, hol az Árendás' italai mérettetnek. Csárda a' Városon kívül van 4; Serház a' Városban egy, melly hajdan Sóház volt, alatta folyván el a, Maros, 's ott kötvén ki a Sós hajók; — Mészárszék 3, Patika 1, Íspótyál készülöben van egy a' Reformatusok részéről.

Körülötte vagynak a' Temetők u. m. a' R Katholikusoknak, és 'Sidóknak Észak felől egy egy, minthogy már a' régiekbe nem temetkeznek; a Reformatusoknak kettő, a' régi, mellybe még most is temetkeznek, Dél, az új, mellybe még nem sok van temetve, Észak felől; az Oroszoknak egy Napkeletre. Ugyan a' Város körül vagynak két nagy darab kenderföldek: Gerizdes Délkelet, Kenyérváró Észak felől; mellyekben majd minden földes gazdák, és sok zsellérek bírnak; a' szőlők, veteményes kertek, erdők, mellyekről alább lészen szó.

A házak, kivévn a' köz épületeket, és némelly Uraságokéit, vályogból, és vert falból vagynak, gyékény, vagy nád fedélre: de már, minekutánna a' Marosnak nagy töltések közzé való szorítása által a' nád 's gyékény termő helyek nagyobbrészént széna termőkké változtatódván, a' nevezett fedélnek valók megszűkültek: kezdik a' fa és cserép zszindely fedelet.

Az útszák eléggé reguláztattak, kivált minekutánna a' Nyéky Urak (:Köszeghy Püspök Ö Excja Tisztjei:) e' beli igyekezetének telyesítésére, a' Marosnak 1821-dik esztendei kirontása, 's az által okozott sok házak' ledülése alkalmatosságot szolgáltatott: de sárosok, a' min az által segittetik, hogy a' kotsik számára homokkal, 's követstsel borított föld töltések, a' gyalogok' számára pedig,

minden nevezetesebb útszákon, fenyőfa pallók készítettnek. Vagy-nak a' Városban bizonyos posványok is, mint a' Vármegye házán túl, a' Sóház körül, a' Reformatusok' Temploma mellett a' régi sárnyomó, és a' Serházhoz közel a' Potyesztő helyjein. Ezekben esős időben a' víz megszaporodik: de csatornák által a' Városhól kivezetetik. Átaljában olyan lapályon fekszik a Város, hogy pint-zével harmadfél sukknál lejjebb ereszkedni sehol se lehet. E' szerént itt kútat ásni könnyű, de jó vizet ritka helyen találhatni: a' honnan a' lakosok nagyobb részént Maros vízzel élnek. Még ritkább a' jó víz a' szántóföldek között, hol helyenként olyan sós, és keserű vizek találhatnak, hogy a' barom se iszsza meg.

§. 11. Felosztásáról.

Makó Várossának három fő részei vagynak, úgymint: Buják, a' régi Makó helyjén, Sz. Lőrintz, az ilyen nevű régi Falu határán, és Új Város, mellyen értetik mind az a' rész, mely a' Várost keresztül hasító éren túl, Kelet felé esik. Új Városnak nevezetik ez azért, mert nem régen nőtt a' törzsök Városhoz. Még a' mostani öregek emlékeznek arra az időre, midőn az éren túl — az Oroszok', és 'Sidók' telepedéseit kivéve — egy ház se volt; 's midőn a Temető az ér' innenső partján, a' mostani sok malmok helyjén esett. De ez a' rész 60—70 esztendő alatt anynyira nevedett, hogy közel három negyed részét teszi a' Városnak. Apróbb felosztása a' Városnak az Útszák által esik; mellyek elneveztetnek vagy formájokról, mint Hóld útsza, mivel fél hóld formájú; vagy mek-koráságokról, mint Nagy Útsza; Kis Útsza; vagy valami nevezetes helyről, mint Török, Ó-, Új-, Sido-, Orosz, Temető Útsza, Gerizdes, Hóhér telek; vagy valamely főbb épületéről, mint Vármegyeház-, Sóház-, Kapitányház- Templom- Kálvária Útsza; vagy valamely nevezetes emberről, mint Panyor-, Pallagi-, Bába-, Gyurkutza-, Daróti U. 's a' t. Ezenkívül felosztatik Tizedekre, mellyeknek száma most 50.¹⁰

§. 12. Nevezetességeiről.

Ezek közzé tartozik, a' három Templomon, 's ugyanannyi Tornyon kívül — mellyek alább a' különböző Vallásbeli Felekezetek' előadásában, bővebben lefognak irattatni, — a'

Vármegyeháza, melly elébb földszint lévén építve, 's benne nem elegendő szobák: most egy emelet tevődik a' régi falakra, 's ki is toldódik, Giba Antal földmérő Úr által készített terv szerént. Köszöni ez a' munka létesülését Tökölj Péter Administrator ő Mlga buzgó igyekezetinek, ki mind maga e' végre több ezereket adott, 's ád, mind a' Megyei többi Birtokosokat, 's Nemeseket e' belí segedelmezésre buzdítja. — Hoszsza nyúlni fog Délről Északra, homlokfala nézni Nyúgotra; lesznek két szárnyai, az udvarba ereszkedve; a' homlokfalból, közepén, negyedfél öllel kiugro száraz állás, és a' felett 8 oszlopokon álló, szinte fedél alatti Kinéző (:Altán:) a' Pesti Börze formájára. Tenni fog a homlokfal' hoszsza 40, a' kétfelől lévő egyik egyik szárnyáé 13 ölet. — Osztályjai

lesznek: földszint a' Levél- és a' Pénztár; tágas Cancellária; Fő Notariusi, és Fő Adószedői 5—5 szobából álló Lakás, konyhával és kamarával. — Felülről a' Gyűlési nagy Terem, 9 öl hosszúságú, 8 öl szélességű, hátulról oszlopos karzattal; Fő Íspányi Lakás 2 kisebb Teremmel, 2 elő, 's 4 lakó szobával; Al Íspányi Lakás éppen olyan, 's annyi osztályú, mint amaz. — A' száraz állás mellett, a' nagy Terem alatt, úgy szinte az udvar felől az egész épületben, alól, felyül, tágas és pompás Tornázt. A fő Feljárás, vagy grádits, az épület közepe táján, 8 sukk szélességű veres márványkőből, a két szárnyaknál pedig mellékes gráditsok. — Ezen kívül van már az udvaron, a' keleti oldalon emeletes tömlőzt, 60 rabok számára; de szükség esetében többnek is helyt ad; ugyan azon oldalon Várnagyi, és Vice Notariusi Lakás, 3—3 szobából, konyhából kamarából álló; — két rendbeli Istálló, és színek, nem csak ezen bent lakók', hanem egyszersmind a' beszállók' lovaiknak, 's kotsijaiknak számokra. — A' Vármegye háza mellett van még most Fő Adószedői Lakás, mely ezentúl más végre fog fordíttatni.

A' Püspöki Residentzia, mely áll az új és régi épülethől. Az újban, melyet Kőszeghy Püspök Ő Excja építtetett, van egy nagy ebédlő Terem, 5 tsinos szoba, ékesen kifestve, egy díszes Kápolna; mellette Harangláb, egy kis harangal. — Ehez ragad a' régi épülethől, az udvar felől, 5 szoba, és egy konyha; véle egy lineában az Útszára esik, ugyantsak a' régi épülethől, 6 lakó szoba; beljebb konyha, kamara, kotsi színek, tágas istálló. Van hozzá bőv udvar, abban szívárványos kút; mellette 11 jügerumból álló kert, mellynek egyik, 's kisebb része konyha, más nagyobb része, pedig, mostani ízlés szerént készült gyümöltsös, és sétállókert, kertész lakásával együtt. — Nem meszsze hozzá van az Uradalmi emeletes Granarium, ugyan azon udvaron nagy pintze, a' dézma és kortsmák szükségére való borok számára, és Kasznári lakás. — Vagynak még más Uradalmi Tiszti lakások is, mint: Fiskálisi Tisztartói, Íspányi; a' Director a' Residentziában lakik.

A' Királyi Sóház, mely áll két nagy, 's egymással által-ellenben lévő Pajtából. Az egyik mellett van a' Tiszti lakás, ú. m. egy emeletes ház: a' felső részen lakik a' Pénztárnok, az alsón az Ellenőr. Ugyan ennek szomszédságában van a' Mázsás lakása. A Pajta őrző a' maga házában lakik, 's házbért kap. A' másik Pajta mellett van Strázsaház, és Istálló, az ott mindig helytálló rendes katonák' és lovaik' számára. Elkél itt esztendőnként 24—25 ezer mázsa só, 's bejön érte 156—160 ezer for. p. p.

Katonai Tisztikvártély, egy nagy, négyszegű, 's két útszára szolgáló udvaron: egy Kapitány', egy Fő Hadnagy', egy Al Hadnagy', egy Strázsza Mester', és egy Orvos' számára; részszerént cseréppel, részszerént gyékénynyel fedve.

A' Megye Magazinja, mely áll egy nagyobb és egy kisebb Páhóból, erős kökerítéssel. Ide hordják bé a' Helységekből a' katonai portiokat, 's itt tartatnak a' Megye szükségére vétetni szokott fák, 's egyebek; a' kisebbik Páhóhoz van ragasztva a' Strázsaház.

Epreskert, a' Felvigyázó lakásával, és a' selyemtenyésztésre szolgáló épülettskével: de e' tekintetben nints semmi kinézés.

Vagynak némelly magánosoknak is jeles épületeik, mint: a piatzon két Vasáros, 's több portékás 'Sidó boltok, és lakások; ahhoz Délre a' Vármegyeházának mind a' két útszáin, Északra a' régi Szöllők helyjén, több Uraságoknak lakó, a' Vásárálláson majorsági házaik, 's e' két utóbbi helyeken tsinos, és nagy kertekkel.

§. 13. Határának (: Territorium :) kiterjedéséről.

Hossza Komlós felé 4, szélessége, a' hol legnagyobb 3, a' hol legkisebb 1 Geographiai mértföld. Magába foglal* 1405²/₄ Sessiót; ezt 56 lügerumával, ezt ismét 1,100 négyszeg ölivel számítva.

	Sess.
Ebből Urbarialis telkek	621 ¹ / ₄
Legelő — belső (: bele foglaltatván a'	
Városnak Jángor mellett lévő, 4	
Sessióból álló Majorsága is:) . . .	177 ¹ / ₄
külső	148 ³ / ₄
Város kaszállója Igásnál	4 ¹ / ₄
Szöllők, és Veteményes kertek . . .	24 ³ / ₄
Gerizdesi, és Kenyérvárói Kenderföldek	5
Városnak Csipkési, és Lúdvári erdeje	1 ² / ₄
Város a' Temetőkkal együtt elfoglal .	22 ³ / ₄
	1005 ² / ₄

	Sess.
Uraság bír Kopántson	122
Réten, a' kaszállókat, nád, gyékény	
termő helyeket, Kertészségeket ösz-	
vevéve	264
Pátfalvai határban	7
Kákási, Szugolyi erdők, vagy is inkább	
fás kaszállók, és Mikótsa tesznek .	6
Igási, Rákosi, Dáli Csárdákhoz tar-	
tozó földek	1
	400

A' 621 ¹ / ₄ Sessio Urbarialis telkekből	
bírnak: Nemes Urak	37 ³ / ₄
Posta	1 ¹ / ₄
Város két Nótáriussai	2 ¹ / ₄

* A' számítás tételik az 1804.-dik esztendőbeli felmérés szerint, melybe az utak, székek, erők, fokok, és tavak is felvétettek. Kihagyatnak ugyan az apróbb tört számok, tekintetbe vétetnek az azolta esett változások is, mint nevezetesen a' Városnak nevedése, és az Uraság réti birtokának kevesedése, pótoltatván abból, mind az, a' mit a' Város, kijebb terjedésével, a' legelőből elfoglalt, mind az, a' mivel az Uraság a' Pátfalvai határban lévő Majorságát szaporította.

R. Catholica Ekkle'siabeli

Plebanus	2 ¹ / ₄
Kántor	² / ₄
Harangozó	¹ / ₄
	3

Egyesült Görög Ekkle'siabeli

Plebanus	1 ¹ / ₄
Káplán (: mellyet az Ekkle'sia pén- zen vett:)	1
Kántor	² / ₄
Harangozó	¹ / ₄
	3

Reformata Ekkle'siabeli. egyik

Prédikátor	1 ¹ / ₄
másik (: mellyet az Ekkle'sia pénzen vett	1
Kántor	² / ₄
Harangozó	¹ / ₄
	3

49¹/₄

§. 14. A' határban lévő nevezetességekről.

Ezeket értem a' határban lévő elpusztult helyeket, más darab földeket, síkokat, szigeteket, halmokat, ereket, fenekeket, tavakat, fokokat, és folyóvizét. Folyóvize különösen fog leíratatni: a többiről lássunk itt.

Az elpusztult helyek ezek: Kopánts, melly hajdan Mező-Kopántsnek nevezetett, 's birtokosi voltak 1592-dik esztendő táján Botskos János, és Kamotsházi István. Most barom legelő pusztá, Temploma falainak egy része még maig is fenáll. — Sz. Lőrincz, most Szöllők vagynak a' Falú helyjén, határának egy részén pedig a' város déli oldala fekszik. Temploma fundamentomának köveit a' múlt század végén ásatta ki egy Hegyesi nevű nemes ember, mint azon szőlőskerti résznek birtokossa, és más építésre fordította. Talált ott, néhány esztendővel ez előtt, bizonyos ember, egy kőkoporsót is: de nem tudván annak betsét, mint mondják, ismét bétemette.¹¹ Tömpös, hol mint már láttuk, egy nagy vas keresztet találtak nem régen. — Kis Makó,* Csókás, Dál (: hajdan Dálegyház:) melly helyeken a' Templom' fundamentomi láthatók; az utóbbin pedig találatnak sok ember tsontok is; nagyok, sűrűn temetve, 3—4 egy négyszegű ölnyi helyen, nem mélyen, ülve; mellyből, minthogy a' Törökök máj napig is így temetkeznek, mint azt Belgrádban 1834-dikben lett megfordulásunkor, magam is tapasztaltam: azt lehet itélni, hogy ezek Törökök voltak. — A' fellebb említett négy nemes emberek Lelét és Igást is Taluknak mondják: de ezek tsak Kertésziségek lehettek.

*Volt ez ígás mellett, a' Száraz ér innenső partján.

Más darab földek, azokon kívül, melyek már a' feljebbi S-ban megnevezettek, ezek: Hatrongyos,* Rákos, Margita,** Sz. Miklós; különösen a' réten, s' réti oldalon: Hajdova, Kalára, Kis Meije, Nagy Meije, Vetye' egy része, Sírhegy, Kingétz, Biberés, Ménestsapás, Batida, Pernyedomb, Kárászos, Lúdas, Gents, Lúts, Paptelek, Czirok méhesse, Pannahát, Rókalyukashát, Kolláthát, Borzhát, Ürmöshát, Homokhát, Darabhát, Kiss, Mogyorós, Nagy Mogyorós, Kis Gyűrűs, Hoszszúszék. — Síkok: Örs síkja, Lelei sík, nagy, és kis sík. — Szigetek: Kis Kalára, Tömpös, Szabó András szigetje. Fél-szigetek: Goszpodi, és Fejérházi, vagy Görög szigetje, e, két utóbbi túl a' Maroson. Halmok: Vita—Jángori—Babály—Pap—Korondé—Lyukas—Mikótsai, Szöllő- vagy Gerizdes—Péter—Elő Közép—Fekete halom. Erek: első, 's egy kis folyó-vízzel veteledő a' Száraz ér, mely Aradtól fogva Tornyán, Battonyán, Mezöhegyesen, Kovátházán, Kaszaperen, Komlóson, Sámsonon keresztül a' Makai határba jöven, Földeák alatt a' réten elenyészik. Száraznak nevezetik, mert nem mindenkor van víz benne. Régen ugyan minden áradáson tele jött, temérdek halat hozván a' vizárja magával; még malom is volt rajta: nevezetesen a' Makai határban: az Igási csárda mellett, még most is látszik a' malom helyje; sőt az ott forgott kő is meg van még, és szolgál egy Bujáki malomban. Minekutánna pedig Aradnál a' torkát betsinálták, csak hóból és esőből kapja vizét, 's ritkán áradásból. Ezenkívül vagnak még a szántóföldeken, és legelőkön: a' Kopáncsi, Királyhegyesi, Bogárzó, Dáli, Mikótsai, Margitai, Jángori erek. Ezen erekben csak árvizes időben van víz; mindenik több ágakra oszlik. Nevezetes a' Mikótsai ér, mely a' Kákási szőlők mellett, a' Marosból kiszivárgó vízből vévén eredetét, és Mikótsa mellett a' Dálinak két ága vele egyesülvén, nagy szélességben a' Város alá kanyarodik, s annak a' keleti oldalon való kijebbi terjedését megakadályoztatja. A' Város alól menvén Margitának, 's ott nevét is attól vévén, szakad a' Jángori érbe, 's ez a' réthe. Hogy a Városon keresztül is foly egy ér, hasonlóképpen a' Maros töltésén keresztül szivárgó vízből eredve, már láttuk feljebb a' Város leírásában. Ez szolgál az esőviznek is a' Város' nagy részéből való letsapolására: de mikor a' Maros kironrt, az itt talazkodó víz ennek környékét legjobban elpusztítja. Vagynak még erek a' réten, 's réti oldalon is, mint: Általér, Hóró, Disznóér, Vékonyér, Sásér, Biberés erei. Fenekek: Jángori, Mámai, Kis Gyűrűsi, Meije, és nagy fenék. — Tavak: Lelei, Gentsi, Lútsi, Bán,

*Nevét onnan származtatják, hogy valamikor hat szegény, és rongyos emberek szállották meg, kik, mivel földjök sovány volt, azután is rongyosok maradtak.

**Ít is valamikor vagy Helységnek, vagy valami erősségnek kellett lenni. Bizonyosági ennek, a' földásás közben itt találtató számtalan vastag tserép darabok, és ember tsontok. A' többek közt találtatott itt három esztendővel ez előtt, tsak egy épület fundamentoma letételével, három emberi tsont, mind ülve, 's nem mélyen temetve, mint a' feljebb említett Dáliak. Egyik a' többinél szembetünőleg nagyobb volt, 's a' nyakában mejjére leereszkedő értz, is megrosdásodott nyakékesség. Ugyan itt találtatott egy másik, mélyebben, lovastól, fegyverestől. A' fegyverek között kiesmerhető volt a' szablya és a' nyíl.

Horgos, Kövesd, Köles, Sós tó. — Fokok: Sz. Lörintzi, 12 öl szélességű, 7 öl mélységű, melyet az 1821-diki, Kalárai, 7 öl szélességű, 4 öl mélységű, melyet az 1827-diki kitörése ásott a' Marosnak; Vályogvetői, mely 1818-diki, Margitai, és Mikótsai, melyek 1823-diki töltés szakadáskor támadtak; mindenik hasonlóképpen mély. Az utolsó nevezetik gyilkos tónak is; minthogy kenderáztató hely lévén, hirtelen mélysége miatt sokan bele halnak.

§. 15. Folyóvizéről.

Ez a' Maros, mely Erdélyben, a' Székelyek' földén, Gyergyónál vévén eredetét, Szegednél a' Tiszába szakad. Ennek a' Városra nézve tagadhatatlan hasznai vagynak. Ugyan is ivó vizet ad; mely végre igen alkalmas, és a' Fekete Körö'si után valónak tartatik. Minthogy azomban igen zavaros: a' kimerítés után fél, vagy egész nap is félre szokták tenni, hogy az iszap az edény fenekére leülepedjen; szűrő kő keveseknél van. — Bővölködött hajdan hallal is, kivált míg az a' rétre kimehetvén, ott elszaporodott, 's az álló, és folyóvíz egymással közösülésben volt. De már, valamint másutt, úgy itt is attól kezdünk tartani, hogy ezután kívánságul se fogjuk kapni. Volt olyan idő, mikor mázsája 2 forinton kelt: most pedig rendes ára fontjának 24x, néha 3—4x-al feljebb, vagy alább. A' benne találtató hal nemek között, igen egyforma számmal vagynak, a' hartsa, tsuka, potyka, ketsege. Potykát fognak 50—60 fontost, hartsát pedig mázsást is. Kevesebb benne a' süllő, kárász, keszeg; még kevesebb a' márna, menybarát-orsóhal. Van benne valamely apró hal neme is, melyet a' halászok dürgentsnek neveznek; izére nézve kellemetes. Átaljában a' Marosi hal a' Tiszainál kaposabb. — Hasznai közzé tartozik a' Marosnak még az is, hogy malmokat hajt: ez idő szerént van rajta 21. — Szolgál hajózásra is. Ezen szállítatik le a' só Erdélyből a' Maros parti kirakodó helyekre, 's nagy részben a' Tiszára is. Szállítatnak ezen, ugyantsak Erdélyből, épületre való fenyő, és kemény, a' határszéli, és más közelebbi erdőkből tűzi fák. Vagynak nevezetesen Makónak két fa piatztzai, egyik a' Városnak felső, másik alsó végén, melyek tartják fával nem tsak a' Várost, hanem a' szomszéd helyeket is. Gabona kereskedés végett is jár innét egy-két kis hajó Szegedre; még több jár onnét ide, kivált ősszel, kukoritza vásárlásra. Lejönnek néha, mikor t. i. a' Bátskában drágább a' gabona, mint itt, a' Dunai hajók is.

De vagynak a' Marosnak, a' Városra nézve ártalmi is. Folyása sebes, ágya itt Makón porló föld lévén: szüntelen, és szaporán változtatja árkát. Egy áradáson, a' hol erősebb a' víz, 2-3 ölet is leszaggat a' parthól. A' hol ezelőtt 40 esztendővel folyt, ott már most erdő van. Ez okozta azt, hogy már 1752-ben (: más Jegyzésben tétetik 1754-re:) el kellett ásni, igen közel jövőn a' Városhoz. Tudnillik a' Szuszogónak nyugoti sarkánál bekanyarodván, folyt annak közepén, — mint a' nyoma ma is látszik —, a' keleti sarkáig. Innen megfordulva, 's keskeny félszigetet formálva,

ment éppen a' házak alatt, a' Zombori templomnak, 's már annak szinte a' tövit mosta. Mindazáltal még akkor nem volt felette veszedelmes; minthogy árja az ereken mindenfelé mehetett. Megfutotta ugyan néha a' legelőnek, és a' szántóföldeknek is valamely részét; kirontott a' Városra is, még az elásás után is; nevezetesen 1781-ben Kopiásnál, a' jég megtolulása miatt, későbbben pedig a' fa piatznál: de a' víz, mindenkor, kevés kárral eltakarodott. Minekutánna pedig az erek', kivált a' száraz és Bánáti Haranga ér torkai betsináltattak: minden vize a' Marosnak ide jöven le, Makót vég veszéllyel fenyegeti. Előljárója ennek az 1821-diki víz kitörés,* a midőn, minekutánna mintegy két hétig szüntelen rémülésben lett volna a' Város' népe, éjjel, nappal láрма harangok által zavartatván a' töltés erősítésére: végre Julius 2-dikán, alkonyodáskor, Sz. Lőrintzeen, tsak ugyan elszakadt az. — Nem lehet borzadás nélkül visszaemlékezni az egész éjjel hallott jajgatásra, sikoltásra. Másnap 8—9 órára a' víz elborította a' Várost; ledűjtött 746 udvaron lévő házakat, 's egyéb épületeket, elpusztított 57.842 út szőlőket, 's betsültetett a' kár 270.533 forintra. Ezen felyül a' só Pajtákban, — mellyekben fél ölnyinél feljebb ért a víz, — elolvadt 10.600 mázsa só. Ezen vízből a' Városon kívül lévő Margitai, és Mikótsai erek is tele telvén, a' szántóföldeken dolgozók az itthon lévőktől elszakasztattak. Azok veszedelemben forgó Kedveseikhez siettek, 's által hordásokra komp, és tsónakok rendeltettek: de minekelőtte ezek előállottak volna, sokan úszva, vagy lóháton a' víznek neki menvén: néhányan közzülök életüket veszítették. Egy egész hétig lévén így vízzel elzárva a' Város, sokan — minden élelem szereiktől megfosztva — éhségre jutottak volna, ha a' Vásárhelyiek, és Szegediek könyörületességéből, az élést a' szükségét szenvedők' számára, szekereken és hajókon nem hordották volna.

A' hasonló veszedelem megelőzésére, még azon, 's következett esztendőben, nagy töltések készítették. A' Város alatti töltésnek hossza, tsavargóival együtt, 1 mértföld; szélessége alól 10, feljül 2 öl, magassága két öltől fogva, harmadfélig. Ezenkívül van még a' határ' többi részének oltalmazására valamivel kisebb töltés, 3 mértföldnyi hosszúságú. Ezen töltések szüntelen újítatnak, a' hol a' régiekig jön a' víz, karika töltések hányatnak, vízető gátak készíttetnek; a' mellyekre menő költséget, és erőt alig lehet felszámítani. Így van ez a' Bánáti oldalon is. Mindaz által ezen óriási munka mellett is, tapasztalni lehet annak igazságát, a' mit Bárá Vaj Miklós Ó Méltósága, vizek' regulázására ügyelő korában itt megfordulván, 's látván a' kétfelöli iszonyú töltéseket, előre megmondott: Ennyi vizet, úgymond, illy keskeny útra szorítani képtelenség; ebből egyéb nem leszsz, hanem hogy a' leülepedő iszap által, a' víz feneke, mind feljebb feljebb nevededvén, egyszer ágyából kinő, 's a' Várost ellenállhatatlan dühösséggel végképpen elpusztítja. Nints egyéb mód a' Város megmentésére a' Maros

Víz kitörések a' Városon felyül, és alól ekkor tájban több ízben történtek: de a' mellyek a' Városra nem hatoltak; hanem tsak a' belső nyomást, és a szőlőknek némely részét borították el.

elásásánál. Valósággal vagynak is már olyan helyek a' Marosban, a' hól a' víz feneke alig van alantabb a' Város útszáinál. Melly okon tzelba van már véve az elásás, annak útja kimérve, a' reá való költség a' Felsőség által megajánlva; tsak a' szomszéd Torontál Vármegye által hátráltatik még az, a' közbenjött akadályok miatt.

§. 16. Földjének minémüségéről.

Földjének felső színe fekete; homok itt éppen nints, kivévén azon kevés iszapot, mellyet a' Maros árja imitt amott lerakott; szék mind a' belső, mind kívált a' külső legelőn nem kevés. A' fekete földön alól kezdődik a sárga 3—4 sukkra; a' Város Északi szélén, nem nagy helyen, 1 sukkra is. A sárga föld alatt következik kékes agyag, az alatt, mintegy másfél ölnyi mélységen, folyó iszap, néhol éppen homok, melly a' kút lejjebb vitelét megakadályoztatja: de ilyen helyeken még is bőv, és jó víz találtatik. A' szántóföldek között, kívált lgás körül, az agyag alatt sok helyeken fejr, még többeken veres föld találtatik; és az ilyen helyeken szokott lenni a' feljebb említett sós, és keserű víz.

A' mi termékenységet, 's termésait illeti: a' búza megád 5—10, az árpa 6—12, a' zab 10—20 magot. Az itt termő búza igen jó minémüségű. Leginkább tiszta búzát termesztenek, kétszerest kevesebbet, tsupa rozst éppen nem. Termesztenek tavasz búzát is, mellynek néha nagy ideje van; ezenkívül kukoritzát sokat, és jót; kölest keveset; kendert eleget; lent imitt amott; dinnyét, tököt középszerű menyinyiségűt, és minémüségűt; lentsét, borsót, paszulyt elegendőt; krumplit keveset; mind azért, mert a' föld nem mindenütt neki való, mind azért, mert azt tartják még itt, hogy az nem Magyarinak való eledel. Dohányt is hajdan sokat termesztettek, most nagyon felhagytak véle. A' zöldségekről alább lészen szó. Szénát kapnak, nem nagy bővségben, a szántóföldek között, többet az Uraság' rétjén, pénzért, és résziben. A' mesterséges kaszállót még tsak némelly Uraságok próbálják, és kitsiny mértékben. A' honnan a' takarmányt teszi nagyobb részént a' kukoritza tsutka és szalma, néha még búza szalma is. — A' háromszori szántás itt még esmeretlen. Az úgy nevezett ugar földeket, mellyek a' szállásföldről elkülönözve vagynak, megugarolják egyszer, a' második szántásba vetnek. A' szállások között pedig, a' búza alá való földet kukoritzával vetik bé tavasszal, 's annak nyári kapállása szolgál ugarlás gyanánt; árpát, zabot, mindég egy szántásba vetnek. A' háromszori szántás itt talám nem is szükséges; sőt ártalmas lehetne. Legalább megesett már egyen, kettőn, a' ki próbálta, hogy gabonája, a' nagy kövérség miatt, megdült, és elrothadt. Egyébaránt ennek megítélését az ahoz tudókra bízom.

§. 17. Szölleiről, 's boráról.

Makónak tulajdonképpen szőlőnek való földje nem volna, minthogy egész határa lapály; mindazáltal itt sok Szőlőskertek vagynak, 's azokban sok bor terem. A' Szőlőskertek' nevei ezek:

Kákás, Verebes, Ó, és Új Sz. Lőrintz, Ingó, Prűtskös, Kortyogo, Újhegy, Bánom, Sovány, Ardits, Butykos Kenyérváró, innenső, és túlsó Jángor. Az ide való bor ezelőtt mind veres volt, minthogy a' törkölyön meghagyták forni: most már többnyire mindjárt szűrik, 's fejérnek tsinálják. Ízére nézve nagyobb részént savanyú; a' soványabb helyeken terem édes is: de mindenik tartatlan; kívált minthogy itt a' köz lakosoknak pintzéik nintsenek, a' hól vagynak is, azok is tsekélyen lévén a földben, nem alkalmasok. Innen az ide való bort esztendő alatt el szokták fogyasztani: mindaz által némellyek a' jobb fajtát második esztendőre is eltartják, a' nélkül, hogy nagyon megavasodna. Hajdan itt a' Szöllő tartás nagyon hasznos volt, mellyért sokan szántóföldjeiket is eladták, és Szöllőt szereztek, abból kevesebb hajjal, több jövedelmek lévén; minthogy a' szomszéd Falusiak is ide' jártak bort venni. Minekutánna pedig a' Falukon is Szöllők plántáltattak, a' hegyi Szöllők is jobban műveltetnek, és a' kiknek borra van szükségek, ott a' jót szint' azon az árron megkapják, mint itt az alábbvalót: a' kivitel majd egészen megszűnván; az itteni szőlőbeli gazdálkodás nagyon kezd tsökkenni. — Gyümöls fák, mind a' szőlős, mind a' mindjárt említendő Veteményes kertekben bővséggel vagynak. Nemes gyümöls ugyan nem sok van; minthogy az oltást nem régen kapták fel: de már Szuszogóban, Kortyogóban, és némelly Uraságoknak kertjeikben, mindenféle nemes fajú gyümölsfák nagyon kezdenek szaporodni.

§. 18. Veteményes kertjeiről, 's az azokban való Termesztményekről.

Veteményes kertjei ezek: Szuszogó, Lesi, Borjúvár, Sz. Lőrintznek, és Kortyogónak egy része, sőt a' régi Szőlőket is helyenként kivágják, és veteményes földekké formálják. A' vetemény termesztés már most a' legnagyobb haszonnal fizető. A' kinek 2—3 lántz veteményes földje van jó helyen, könnyebben él, mint a' Sessiós gazda, és szemlátomást gyarapodik. Termesztének pedig veres és fokhagymát sokat; paprikát annyit, hogy némellyek, törve hordókat töltenek meg véle; mindenféle káposzta, és saláta nemet eleget, 's jót. De kivált gyökeres veteményeiről híres Makó. Az itt termő petrezselyem, zeller, peszternák, sárga répa, mind bővségével, mind szépségével 's jóságával elsőséget érdemel. Szóval az egész Alföldet, és Bánátot előnti Makó gyökereivel, hagymáival és paprikájával.

§. 19. Erdejéről, 's a' Lakosok' tüzelőjéről.

Volt régen az Uraságnak, a' mostani Szuszogó helyjén, sűrű, a' Városnak attól fogva Szt. Lőrintzig, és az új Szt. Lőrintznek is egy részén, ritkás. Fűz és Nyárfa, imitt, amott keményfával elegyes erdeje. Minekutánna ezek kertekké változtatódtak is: vagynak még most is az Uraságnak Szugolyban, és Kákásnál, a' Városnak Ludvárbán, és Csipkésen, említett fajtájú erdei. A' Város erdeinek

egy részét fordítja a' maga', és az Ekkle'siák szolgálóinak fizetésére, esztendőnként 120—130 öl fát vágatván, más részét a' Marosi gátakhoz megkivántató fasínákra, és karókra: az Uraságéi pedig, minekutánna nagyon elpusztultak, 's belőlök többé az Uradalmi Tisztek' deputátumit, mint hajdan, fizetni nem lehet: csak a' gátak készítésére használtatnak, 's kaszállók gyanánt szolgálnak. Mindazáltal fából szükségét nem lát Makó; mert azonkívül, hogy a' Maroson hoznak a' távolabbi helyekről, mind épületre, mind tüzrevalót, a' szomszéd Zombori, és Csanádi erdőkben is, jó minéműségű fa mindenkor bőven találhatik. De ez — a' tüzelőfát értvén különösen, — csak a' tehetősöknek nyereség: a' köz rendűek főzésre használnak szőlő venyigét, 's valami kevés fa gallyat, melyet a' Zombori erdőben résziben vágnak, azontúl ganéj főzeket, nádat, szalmát, kukoritza tsutkát; fűtésre, sütésre ezen három utóbbiakat, 's a' legszebb kenyereket, és tészta süteményeket ezekkel sütik.

§. 20. Szelid és vad állatról.

A' Makai határ, valamint vidéke is a' legszebb szarvas marhák' hazája; tsakhogy a' számra nézve abban az erányban, a' mint a' nép szaporodik, és a' föld szűkül, kevesednek. Régen több gazdák találtattak, kiknek szarvas marháiknak száma feljülhaladta a' százat; 's még a' zsellérnek, 's béresnek is volt 6—10 darab: most a' földes gazdák között is soknak alig van egy-két tehene házi szükségre; a' szántást, s egyéb munkákat lovon teszi. Van mindazáltal Makónak még most is 3 ökör, 5 tehén tsordája, és 4 gujája, 's benne mintegy 6.000 darab.

A' lovak nagyon közverszerűek: de már most, felsőbb rendelés' következtében, a' Mezőhegyesről időszakonként béhozattatni szokott tsödörök által kezdenek nemesíttetni. Ménes van, szabad lovaké 4, kotsis lovaké 1, öszveséggel mintegy 2.000 darab.

Juhok vagynak 40—42 eszterengabéliek. Ezek többnyire birkák; vagynak még helyel helyel Magyar juhok is. Mutatkoztak már selyem birkák is: de ezekkel, vagy azért, hogy a' föld nem nekik való, vagy azért, hogy nem tudtak vélek banni, felhagytak.

Sertés, a' mi van, jó, 's Bánáti fajta: de ez olly kevés számmal szaporíttatik helyben — nem lévén e' végre sem erdő, sem rét már, — hogy a' Város szükségére sem elég; hanem eljárnak a' Makaiak Szerviába, és Oláh Országba, 's onnan falkánként hajtják szüntelen a' sertéseket, és velek nem csak helyben, hanem a' vidéken is nagy kereskedést űznek.

Apró jószágot bőven tenyésztetnek itt mindenfélét. A' vadak között a' nyulnak, a' madarak között a' tűzoknak, darunak sokasága igen nagy. A' vízi madarak — hogy ezek között is csak az eledelül szolgálókat említem: — vad lúd, vad rutza, szártsa, kertze, fekete fű hajdan elborították a' rét vizeit: ezeknek kiszáritások után már ma leginkább csak rutza találhatik imitt amott a' tavakban.

§. 21. Lakossairól, nevezetesen azoknak nemzeti, rang, és tehetségbeli különbségekről.

Makó Várossának lakosi nemzetekre nézve többnyire Magyarok; vagynak számosan 'Sidók, Oroszok, ezek között Oláhok, 's egynéhány Görögök; vagynak Tótok is, kik leginkább mesteremberek; vagynak ugyantsak a' mesteremberek között egynéhány Németek is. De ezek mind tudnak Magyarul, az Oroszok pedig már annyira megmagyarosodtak, hogy közöttök tsak egy sins, a' ki nemzeti nyelvét tudná. — A' Czigányok számba se jönnek, noha nem kevesen vagynak, a' Városnak keleti oldalán külön szakaszt formálva, melyet Bétsnek hívnak.

Rangjokra nézve nagyobb részént parasztok; vagynak Uri rangúak is, u. m. a' Vármegye Tisztviselői, kik többnyire itt laknak, a' Só hivatalhoz, és az Uradalomhoz tartozó Tisztek; van nemes Familia is 35, értvén a' nemzetségeket, nem a' háznépeket, és nem számítván ide azon Tisztviselő Urakat, kik tsak hivataljoknál fogva tartózkodnak itt. Orvos Doktor van 1, Seboryos 5, kik közzül 3 Izraelita. Tsak ez is mutatja, hogy itt az Orvos az Uraságokon kívül leginkább tsak a' 'Sidóknak kell; de mutatja az is, hogy Szombat napon, mikor a' 'Sidók még tsak orvosságot sem vesznek bé, a' Patika jövedelme megszűnik. A' köznép, ha baja esik, magát vagy a' természetre bízza, vagy valami kurúzs-lókhöz, kenőfenőkhöz folyamodik. A' himlő oltás mindazáltal nagy divatban vagyon. Diplomás Bába van: Keresztyén 3, 'Sidó 2, paraszt 's tapasztalásból tanult 10. Baromorvos helyben nints, hanem vagyon a' pusztákon egy a' Megyének, ki ide is felvigyáz.

Tehetségekre nézve, — értvén a' közrendűeket — többnyire középszerűek. Vagynak egynéhány gazdagok, és több ezerekkel bírók a' közrendűek között is, de vagynak mellettek sok nagyon szegények is. Oka ennek az, hogy a' föld, a' Familiáknak elágazása, és az idegeneknek is itt való szünteleni megtelepedése miatt, megszűkült, vagy is inkább apró részekre oszlott. A' melly darab földet ezelőtt 40 esztendővel egy háznép birt, most azt 10—12 bírja. Egész Sessios gazda van 84, egy Sessiön feljül kettőig bír 68, kettőn feljül háromig 5, három sessiót, és egy fertályt 1, negyedfél Sessiót 2, ötöt 2, 's ezen négy utóbbiak nemes Urak. A' többiek bírnak 2, 3, 1 fertályt. A' földnek illy sokfelé való osztása okozta annak megdrágulását is, melly szerint egy fertály 1,000—1,300 forinton is elkél.

§. 22. Foglalatosságok' nemeiről.

Többnyire földművelők, u. m. Szántóvetők, és Kertészek; vagynak néhány méhészek is, kik néha szép hasznót vesznek; mesteremberek is vagynak nagy számmal, u. m. Csizmadia 140, Schuster 7, Timár 2, Varga (: Magyar Timár:) 20, Takáts 116, Szűts 73, köztök egy német munkát dolgozó, vékony Szabó 39, kik között 3 asszonyi ruha készítő, Szürszabó 6, Kováts 28, Lakatos 5, Puskamives 1, Késes 2, Rézmives 2, Bádogos 1, Czénes 1, Üveges 4, Ötvös 3, Órás 2, Asztalos 29, Áts mester 2, Legény

sok, Molnármester 4, Legény 24, Kalapos 4, Sapka készítő 1, Kerékgyártó 17, Pintér 3, Kőmives Pallér 1, Legény 14, Szattler 2, Sziggyártó 2, Kötélverő 3, Könyvkötő 2, Kesztyűs 1, Esernyőkészítő 1, Pipareszelő 2, Fűsűs 3, Mézeskalátsos 2, Festő 1, Kösörűs 1, Szappanos 1, Etztfőző 1, Ró'solis készítő 1, Pék 1, Mázas Fazekas 6, Korsós 12, Téglamester 6, kik közül 3 tserpet is készít, Téglaverő legény annyi, hogy nyáron által az egész Bánátot elborítja, Gyékényszövő 1, Kosárkötő 25, Kaskötő 12, Musikus banda 10, ketteje híres.

Czéh van 7: 1ső a' Takátsoké, mely legrégibb, 2ik a Csizmadiaké, 3dik a' Szűtsöké, 4ik a Timároké, és Vargáké, 5ik a' vékony és vastag Szabóké, 6ik a Kovátsoké, és Kerékgyártóké, 7ik az Átsoké, Asztalosoké, Lakatosoké, Üvegeseké. — Ezek között sokáig tartó viszálykodás volt a' felett: hova fizessék a' Kántor pénzt; tsak a' R. Catholika Ekkle'siának é, vagy mindenik Felekezetbeliek, a' magok Ekkle'siáinak? végre ez utóbbit felsőbb helyen megnyerték.

Kereskedést is folytatnak — a' már említett Kalmárokon, és 'Sidókon kívül — néhányan t. i. — mint már ez is feljebb részenként előadódott — fával, a' Maroson; gabonával, ugyantsak a' Maroson Szegedig; sovány, és hizott sertésekkel, mely utóbbiakat hasonlóképpen a' Szegediek szokták leginkább megvenni. Egyébaránt a' kereskedés itt még sokkal nagyobb lehetne, 's a' hely fekvéséből reménylhetni, hogy az idővel nevedezni fog.

Az asszonyoknak foglalatosságai a' szokott asszonyi munkák, azzal a' kivétellel, hogy szőnni magok nem szoktak, minthogy az itt találtató sok Takátsoknál fogva, ahoz könnyebben jutnak. Szőnnék pedig az idevaló Takátsok, a közönséges vásznon kívül, külömbkülömbféle veres, és kék tarkákat, szép pamutos derékallyakat savolyost, sőt damaskot is, de a' mely utóbbi megszűnni készül.

Vagynak az asszonyok között sok kofák is, u. m. kenyér—kaláts—petsenyésütők, liszt—gyümölcs, és zöldségárulók, kik a' helybeli piacon kívül, a' hol a' pénzen élő sok 'Sidóságtól szép hasznót húznak, Sz. Miklóstra, 's leginkább Mezőhegyesre hordják árúikat, 's ez utóbbi helyről igen sok pénzt behordanak. Innen esett, hogy mikor az ezüstpénz ismét folyamatba kezdett jönni: az Mezőhegyes útján, Makón leghamarább elszaporodott. A Makai kenyér igen híres, 's mindenütt kapós. A' hagyma, 's zöldség áruló kofáknak Temesvár, és annak vidéke a legjobb eladó helyjek. Nem egy van köztök olyan, a' ki ezer, 's több forint árút is elad.

A' mi tulajdon Vásárit illeti: Hétí Vásáriban — melyek hetenként kétszer, Szerdán, és Pénteken tartatnak — gabonavásárja a' Gyulai, 's Szegedi után való: más élelemszeri; vagy üld vásárja pedig, a' Szegedit itt is kivéve, ezen a' vidéken első. Országos Vásáriban, gyalog vásárja alig van középszerű: barom vásárja az elsőbbek közül való. Öszvesereglenek abban, a' Megyebeli nagy kiterjedésű pusztákon gazdálkodó Örmények; de meglátogatják, rendszerént, a' felső, u. m. Pest, Fejér, és Veszprém Vármegyék kereskedők is.

Az előszámlált úton sok pénz jöven bé Makóra: okozza, még a' köz rendűek közt is, a' ruhabeli fényűzést, és a' tseléd-bérnek, 's napszámnak — mind a' mellett is, hogy itt sok a' szegény — nagyobb drágaságát, mint van az a' szomszédságokban.

§. 23. Test formájokról, Öltözetjeokről, Elésmódjokról.

Formájokra nézve, a' többséget tekintve, közép nagyságú, széles vállú, kiálló mejjú, rövid nyakú, izmos, erős, barnás szőré és bőré emberek.

A' Férfiak öltözete — a' köz rendűeket értve — szür, kankó, tsávált és tört suba, ködmön, de igen közönséges a' kék posztó újjas is, mejjre valóval, és nadrággal; hordanak rendszerént nyakravalót is fekete fátyolból, vagy selyemből. Főrevalójok közép nagyságú kalap, fehér, és fekete szűts sapka, lábbelijek tsizma; botskort tsak takaráskor látni imitt amott.

A' fejrénép öltözete külömbkülömbféle tarkájú gylts, és pamut matériából való rékli, és rokolya, pántlikával vagy arany tsipkével ékesített puszli. Posztó réklit, vagy ködmönt tsak az öregek viselnek; a' ponyokául viselni szokott mente is, mint régiség maradványa, már tsak ezeken látható. Nyakokban hordanak pamut, vagy selyem keszkenőt, a' fiatalabbak olyan nagyot, hogy hátul a' derekokon kötik meg. Az aszszonyok főrevalójok, az öregebbeké fátyol főkött, azon felyül kendermagos kék keszkenő, az ifjabbaké fodros selyem főkött, és külömbkülömbféle tarkájú pamut, vagy selyem, 's állók alatt nagy tsmóra göngyölt, 's hátul kötött keszkenő. Lábbelijek fekete, és piros tsizma, 's paputs: de nagyon kezd közönségessé lenni a' tzipő, és harisnya is. Átaljában azt lehet mondani a' fiatal fejrénép' öltözetéről: hogy az jó ízléssel való, tsinos, és magyaros.

Elésemódja egyszerű, de nem sovány. Eledelek hús, hüvelykes vetemény, jobbára pedig tészta; kivált a' mezőn majd tsupán tarhonya; száraz eleségek kenyér, a' mellé sajt, túró, leginkább szalonna. Készitenek annak idejében, kivált a' multságokban, igen jó ízű, 's egészséges magyar ételeket, azok között azoknak tzimerét, a' szármát. De főképen tészta süteményjeivel külömbözteti meg magát Makó, u. m. kaláttsával, pogátsájával, külömbkülömbféle töltelékű rétesseivel, bélesseivel, mellyeknek készítésében a' katholikus részen való gazdaszszonyoké az elsőség. A' sütemények között legközönségesebb a' túrós lepény, mellynek, a' hol tsak mód vagyon benne, egy szombat estve se lehet elmaradni. Italok víz, reggelenként egy kevés pálinka, borban keveseknek van módjok, 's azt tsak a' multságokra hagyják.

§. 24. Erköltseikről, szokásaikról.

Makóra ha rossz vagy, régi közmondás: de igaz-é? vagy mit értsünk rajta? ez a' kérdés. Ugy látszik, ezzel azt akarják a' tsüfolók jelenteni, hogy Makó minden rosszat bévesz. Az igaz, hogy ide sok gyülevész nép tódult eleitől fogva, és még ma is, a' ki egyszer ide jön, nem igen megy ki innét; és éppen ez az

oka a' Város olly szaporán való nevededésének, de a' mi Makónak ditsőségére válik, 's azt mutatja, hogy itt az elés módja könnyebb, a' tereh kevesebb mint másutt. Egyébaránt a' rosszszakat itt is megbüntetik; sőt azoknak sokszor a' közemberek is magokat bíráikká, és boszszuállóikká teszik. Az említett közmondásra hát mi Makaiak, a' mondott értelemben a' tsúfolódás', és irigység' bélyegét ütjük, 's annak ezt az ellenkező értelmet adjuk: ha rossz vagy, eredj Makóra, majd megtanítanak ott. Meg kell vallani, hogy itt a' káromkodás, tolvajság divatozik: de e' részben, ha nem jobb; nem is rosszabb Makó más szomszéd helyeknél. A' részegeskedés is, a' feljebb való esztendőkbén, míg ingyen is eleget ihattak az arra hajlandók, elég szembetűnő volt, és gyakran lehetett látni az útszákon danolva járó, és sárba dült embereket: de ez a' bűn már lassan lassan elhagyja őket. Ditséretet érdemel más részről Makón a' szép barátság, nyájasság és vendégszeretet, melly szerént a' gazdának, ha vendége megy, — akár helybeli, akár vidéki, — első gondja az, hogy azt asztal före ültetvén, valamivel, ha egyebe nints, kenyérrel kínálja. A' szokások közt említést érdemelnek még a' névnap, keresztfői, sertés ölés kori barátságos vendégeskedések, a' halotti torok, mellyek kivált az Oroszoknál vagynak nagy divatban, a' házassági lakodalmazások, mellyek ha szinte már ma nem olyan nagy pazérlassal is, mint hajdan, de tsakugyan sok szükségtelen költséggel ejtetnek meg. Nagyon módiban van itt a' poétászkodás is, melly szerént sokan találkoznak a' kevésbé tanult emberek között is olyanok, a' kik minden nevezetes, víg, vagy szomorú, vagy nevetséges történetet, a' magok módjok szerént, versekbe szeretnek foglalni.¹²

§. 25. Makónak újabb — részszerént már említett, részszerént még nem említett, magános, vagy másokkal közös — viszontagságinak idő szerénti summás Feljegyzése.

1739 ben volt a' Guga halál, melly a' lakosoknak mintegy negyed részét elpusztította.

1748, 49, 50 ben volt a' sáskajárás.

1752 ben ásták el a' Marost

1770 a' Gyertya szentelői fergeteg,

1773 a' Judicai fergeteg, a' mikor már a' barmok kin lévén, azokat a' hóval teli száraz érbe szoritotta, s igen sok oda fült.

1781 17 Febr. volt a' Maros jege miatt veszedelme a Városnak. Ugyan

1781 12 Sept. Volt a' nagy tűz, midőn megégett 67 ház, a' hozzá tartozó épületekkel, ezeken kívül a' Reform. Templom, Parochia, s' abban minden régi Írómányok, Fiú, 's Leány Oskolák: betsültetett a' kár abban az időben 23,728 ftokra p. p.

1783. Ísmét sáskajárás: de a' mikor a' Maroson innét kevés kárt tett; hanem a' Bánátot lepte meg, annak is leginkább tsak a' nád, 's gyékénytermő réteit pusztította. Kiirtására innét Makóról is elmentek az emberek, kik is azt a' rétekből sikra hajtván, körülvették, rakásra szoritották, tövis seprőkkel elverték, azután össze-seprették, gödrökbe hordták, és szalmát hányván felyül megégették.

1785 igen nagy tél, a' midőn a' téli sok hó után Gergely napkor ismét térdig érő esett, és tartott Aprilis 3-dikáig, vagy Husvét után egy hétig.

1816. Pál napi fergeteg, mely kiállhatatlan tsípős széllel jöven, a' kin talált emberek, barmokat megfagyaltta, a' hó az aklokban, sőt még az istállókban is — befúrván magát a' szél ereje által a' nyílásokon — a' juhokat, 's egyéb marhákat eltemette. Ekkor esett, hogy néhány nemes katonák haza felé jöven, Sámsonnál, a' vízzel félig lévő száraz érbe bukkantak, és csak kevesen szabadúlhatván ki mások' segítsége által, a' többiek lovastól oda fagytak.

1821. 2 Jul. a' Marosnak olyan kártékony kitörése, melyhez hasonló még nem volt. Betsültetett a' kár a' Városban és Szőlőkben 270,533, a' Sóban mintegy 160,000 V. forintra. Lásd feljebb §. 15.

1829. ismét nagy tél: leesett a' hó Erzsébetkor, tartott Martius utóljáig.

1831. August. Sept. Cholera; megholtak benne az egész Városban többen 800-nál.

1832. Sept. Octob. ismét Cholera; elvitt mintegy 400-at.

1836-ban, Juliusban, éppen midőn ezeket írom, újra mutogatja magát a' Cholera.¹³

§. 26. A' Makón létező Vallásbeli Felekezetekről.

Vagynak itt négy Keresztén Felekezetek, u. m. R. Katholikusok, 6,763, — Unitusok — közükbe számlálván a' 15—20 Nemegyesület is — 2,000, Reformatusok 10,488, Evangelikusok 253 számmal. Van 'Sidó is 1,120. — A' Reformatusokról a' II-dik Részben bővebben lészen szó: a' többiről lássunk itt rövideden.

A' mi a' R. Katholikusokat illeti: hihető, hogy azoknak itt, a' Reformatiótól fogva a' pusztulásig Ekklé'siájok nem volt. Fő Tiszt. Róka Jó'sef Őr Kánonok Úr is, az itteni R. Katholika Ekklé'siáról való Jegyzéseiben azt írja, hogy azok a' hajdani Kopánts, és Sz. Lőrintz lakossáiból gyűltek az újonnan meg szállott Makóra, mely utóbbi helyről való Templombeli eszköz' maradványját még ma is láthatni az itteni Katholika Ekklé'siánál. 1712-ben van annak nyoma először, hogy itt a' Katholikusoknak Ekklé'siájok volt, u. m. a' mely esztendőben az Ekklé'sia Jegyzőkönyvei kezdődnek: de mely kevesen voltak még akkor, megtetszik a' kereszteltettek' könyvéből, melybe ezen esztendőről tsak 16 kisdetek vagynak béirva. Ugyan ezen esztendőben építettek már templomot is, de tsak sövényből, 1718-ban pedig kemény materiából, melybe 1772-dikig jártak. Ekkor készült el t. i. a' most is fenálló, erős kölabakra, 's bolthajtásra épített magas, tágas, és díszes Templom, tornyával. A' torony még ekkor tsak fa zsindelyel volt fedve; bádoggal a' múlt század utolján borított be. Ebben van 5 harang, órával; a' legnagyobbik, igen kellemetes hangú harang 19 mázsás, b. e. Kristovits Imre Püspök Ő Exja ajándéka. A' Templombéli 18 mutatziós derék Orgona pedig 1817-ben készült.

Eleitől fogva való Lelki P sztorai így következnek:

Először a' Parochiát a' Szegedi Franciscanus barátok bírták.

1713 ban Összszel lett a Parochus Pesty István.

1716 ban tavasszal Orbán Mátyás Titeli Prépost.

1717 ben ismét Pesty István.

1718 ban Komáromi Ferentz.

1719 ben Baky János.

1724 ben Kováts Pál Csanádi Kánonok.

1729 ben Jankovits Pál Csanádi Kánonok, és Nyúlak szigetebéli Prépost.

1746 ban Kökényesi András.

1748 ban Nedves János Csanádi Kánonok.

1759—1763. Gróf Engel Püspök ő Exja a' Parochia jövedelmét magának tartván meg, a' lelkieket a' Szegedi Franciscanus barátok által végeztette.

1764 ben Sterk János Csanádi czimzett Kánonok.

1780 ban Petrits István Al Esperest.*

1789 ben Némethy Pál Al Esperest, és Csanádi czimzett Kánonok, ki osztán a' Káptalanba rendszerenti Kánonokságra bement.

1804 ben Pásztori Imre Al Esperest, és czimzetes Kánonok, ki hasonlóképpen rendszerenti Kánonokságra ment.

1816 ban Róka Jó'sef Al Esperest, ki ugyan azon megiszteltetést nyerte.

1836 ban Makra Imre Al Esperest.

Vagnak itt a' Katholikusoknak jó lábón álló nemzeti Oskolaik is, melyekben 4 Tanítók tanítanak.

Az egyesült Orosz Ekkle'sia eredete ez:

Stanislovits Miklós Csanádi Püspök, mint Makónak Földes Ura, akarván a' Várost jobban népesíteni, mindjárt Püspökségének kezdetében (: 1740 :) némelly itten találtató egyesült Görög szertartású híveket megbízott, hogy Felekezetekbelieket a' Nyírből, és egyebünnen hívnának ide: a' mit is azok teljesítettek, 's kevés idő alatt annyira szaporodtak, hogy már 1745-dik esztendőben** Ekkle'siát fundáltak, 's valyogból Templomot építettek. A' mostani tsinos, nem nagy, de számokhoz képest elegendő Templomot pedig, és tornyot ditsősséges emlékezetű Mária Therezia építtette nekik. A' torony bádogozása későbbben esett. Van ezen toronyban 4 harang órával.

Lelki Pásztorai az esztendők meghatározása nélkül így következnek:

Várchola Miklós volt az első, a' Munkátsi Megyéből, ki is itt kevés időt töltvén, jött utánna

Papp Demeter. Ez is, — valamint az utánna következett kettő is — kiknek nevek nem tudatik — hamar elmenvén, hozódott

Sarkadi Bazil a' Nagy Várad Megyéből, a' ki itt húzamosan szolgált, 's ugyan itt holt meg is. Ezután jött

* Az Esperest név leírásában, szeretem megtartani a' t betűt, hogy annál inkább egyezzek az eredeti Erzpriester német névvel, melyből lett.

** Magok előbbre gondolják, de a' helybeli Katholika Ekkle'sia Jegyzőkönyvében ekkorra tétetik.

Hutza János, a' ki innét a' Nagy Váradi Parochiára mozdított elő. Ezután következett

Pótsi Elek, ki Nagy Váradi Kánonok, 's végre Munkátsi Püspök lett. Helyébe jött

Stánkovits Péter Al Esperest. Ez a' tanúlt, és lelkes férjfiú itt öregedett, 's holt meg.

Pák János most folytatja a' Szent hivatalt

Oskolájokban tanítatják a' Vallás, írás, olvasás, számvetés egy Tanító által.

Sokat köszönhet ez az Ekkle'sia a' Szilvásy, és Fehérváry két Űri nemzetségnek, mellyek akármelly fényes Ekkle'siának díszére válnának.

Az Evangyelikusok, a' mint láttuk, kevesen vagynak: mind-azáltal 18 esztendő oltá a' Reformátusoktól magokat külön szakasztották, egy Imádságházat építettek földből, a' Város' keleti részén, 's oda járnak Vasárnaponként Istentiszteletre. Magok között van olyan ember, a' ki velek énekel, imádkozik, 's előttök Prédikáziót olvas; Űr Vatsoráját osztani pedig a' Nagylaki Prédikátor jár ki hozzájuk bizonyos időkben. Egyébaránt keresztelésre, esketésre, halotti temetésekre nézve a' helybeli Reformatus Prédikátorok' szolgálataival élnek, gyermekeiket is a' Reformatusok' Oskolájában tanítatják.

A' 'Sidók dolgában magoktól semmit ki nem tanulhattam, több ízbeli, mind személyes, mind mások által való tudakozásaim mindég felelet nélkül maradtak. — Hogy ezek is Stanislovits Ó Eŕja idejében szaporodhattak annyira, hogy községet formálhassanak, következtethetni mindezen Püspöknek említett népesítésbeli igyekezetéből, mind abból, hogy éppen az Oroszok mellé vagynak telepítve, külön szakaszban, a' még akkor pusztá helyre. Az magába értődik, hogy ők a' városi Biróság alatt nintsenek, hanem magoknak van külön Birájok, és Tanátstsok, 's azon túl az Uraságtól, és Vármegyétől függenek. Népesésekhez képest vagyon jó nagy Synagogájok tserép fedélre. — Különös megjegyzést érdemel, hogy Jegyzőkönyveiket, a' Nemes Vármegye rendelése szerint, már most magyarul viszik; vagy ha még ezt nem teszik, tenni szándékoznak, formulákat is némelly dolgokra nézve tőlem kértek.

Külömbözők lévén Makón a' Vallásbéli Felekezetek, az Előljárásságra nézve az a' rendtartás divatozik: hogy a' Biró 3 esztendeig Katholikus, 3-ig Reformatus, 1-ig Orosz; a' 12 Esküttek között pedig 5 Katholikus, 5 Reformatus, 2 Orosz. Ezeken kívül lévén még Eskütt Biró, Perceptor, Töltés Biró, Szekér mester, Város gazdája: az Eskütt Biró mindenkor más Felekezetből való, mint a' Biró; a' többi lehet akármellyikből. A' három Notariusok között egyik Katholikus, másik Reformatus, harmadik Orosz részről való.

Egyébaránt örömmel említem itt meg azt a' szép egyességet, barátságot, melly Makón a' külömböző Vallásbéli Felekezetek között uralkodik. Nem tudnak itt semmit arról az idegenségről, mellyet sok helyeken a' Felekezetek között tapasztalhatni; a' barát választásban, 's társalkodásban nem kérdik azt, hogy tiszteli valaki az

Ístent? egyik a' másiknak Vallásos szokását nem gúnyolja, Templomát nem útálja; temetési és más innepélyes alkalmatosságokkal a' Reformatusok a' Katholikusoknak, és Oroszoknak, ezek viszont amazoknak Templomába tódulnak. — A lelkeknek Attya, és a' szívek' mozdulásinak Igazgatója vigye ezt az egyességet elébb, és indítson másokat is e' példának követésére.

MÁSODIK RÉSZ.

Makó Várossában lévő Reformata Ekkle'siáról különösen.

§. 1. Reformatiojáról.

Hogy a' Reformatio Makóra jókor békőtt, tsak abból is gondolhatni, hogy ez mintegy a' közepén esett azoknak a' helyeknek, melyekről tudjuk, hogy benne a' Reformatio, mindjárt annak kezdetiben erős lábra kapott. Napkelet felől volt Békés, hol Ozorai Imre, és Gyula, hol Gálszétsi István (nem Tamás, mint Nadányi János Florus Hungaricusában írja* már 1532-dik esztendőben, Thúri, vagy mint tudományjáról nevezetett, Literati Lukás' segítségével' a' Nadányi és Massai Urak' pártfogása alatt az Evangyéliomi tiszta tudományt élő szóval, és írással terjesztették; Magyarul készült munkákat adván ki, az első de Christo et Antichristo, a' második pedig, a' Keresztyéni tudományról való könyvetske titulus alatt. Napkelet, és Dél között esett hozzá Lippa, hol a' Brändenburgiai Marchio, György, még közelebb Nagy lak, hol Jaxith Péternek özvegye Anna, már 1529-ben**, az Evangyéliomi tudományt hatalmasan pártolta. Amaz elsőbb helyről küldetett ki Vittembergába 1544-ben Lippai Kristóf közönséges költségen, emeről pedig 1449-ben,¹⁴ az említett kegyes Asszonyinak bőkezősége által segítettve, Vitus János, ki osztán idővel Liskai, végre S. Pataki Prédikátor, és egyszersmind Oskolai Tanító lett. Délről esett Temesvár, hol mindjárt a' Mohátsi veszedelem után Perényi Péter, későbbben pedig Petrovits Péter, mint Temesi Grófok, a' Reformationak buzgó előmozdítói voltak, hirdetőn a' megtisztított Vallást ezen utóbbinak idejében, az imént említett Lippai Kristóf. Napnyugotról esett Szeged, hol 1544-től fogva, a' Török oltalma alatt, mind a' Templomban, mind az Oskolában tanított Abádi Benedek, ki elébb itthon Typographus, majd Wittembergai Akadémikus lévén, 's ott az egyházi hivatalra kibocsáttatván, onnét kapott hivatalt magától Szeged Várossától, a' fent kitett esztendőben. Megszűntek Reformatusok lenni Szegeden a' Török uralkodás végződése, t. i. 1686-dik Esztendő után, 's költöztek nagyrészt a' szomszéd Győre, a' honnan ismét 1743 tájján kéntelenítettek elszéledni. Az első onnan lehet kihozni; mert b. e. Szőnyi Bénéámin, ki a' múlt század közepén, és így a' Török elűzetése után 60—70 esztendővel lett Vásárhelyi Prédikátorrá, azt írja a' Vásárhelyi Ekkle'siáról tett, 's ott az Archivumban meg lévő Jegyzései között, hogy ő még esmert egy Győről

*Vesd össze Budai Ésaiás Magyar Orsz. Hist. II. Dar. 100 l.

**I. r. Parizpapai Rud. rediv. p. 135.

került öreg embert, Kökény, Istvánt, kinek az Attya a' Szegedi Ref. Ekkle'siában harangozó volt; a' második estre nézve pedig felvan jegyezve a' Dobozai Ekkle'sia Anyakönyvének utolján, hogy Bakos, vagy mint hazájáról szerette magát nevezni, Veszprémi János, ki a' Doboziaiak köztudománya szerint Gyevi Prédikátor, 's a' Felesége Makóról való Jó Anna volt, az említett 1743-ik Esztendőben ment Dobozra Prédikátorságra.

A' feljebb írt Reformatoroknak nagy segítségére volt Szegedi Kis István, ki, mint Szathmár Németi Mihály a' Dominicái eleibe tett Praefaciojában írja, Wittembergából haza jöven, elébb reformálta Tasnádot, majd 1545 ben a' Gyulai, 1546 ban, és 47 ben a' Czeglédi, 1548—49 és 50 ben a' Temesvári 's onnan a' Petrovits Péter helyébe következett Losontzi István által kiűzöttetvén, 1551 ben a' Türi, 1553 ban a' Békési, 's még ugyan azon esztendőben a' Tolnai Oskoláknak igazgatója, és Tanítója, végre 1554 ben Baranyában Laskói Prédikátor és ugyanott Superintendens lett.

Az előszámlált környüállásokból tehát Makónak jókori Reformatióját kihozhatni. Ugyanezt, sőt hogy itt, legalább e' tájon még hamarébb kezdődött a' Reformatio, mint az országnak más részeiben, igen természetesen következtethetni onnan, hogy mindjárt Luthernek feltűnte után, az ő könyvei a' Lipsiai Vásárookra járó Erdélyi Szász, nevezetesen Szebeni kereskedők által lehozattatván, 's így a' Reformatio legelőbb is ott ütven ki magát: az, ezen résznek Erdélyhez való akkori kaptoltatásánál, 's a' sónak a' Maroson, Erdélyből Szegedig való szünteleni szállításánál fogva, ide legkönnyebben, és leghamarébb eljuthatott; és hogy Erdély ezen vidéknek reformálása, 's itt a' Reformationak fentartása eránt figyelemmel is volt, bizonyosága annak az az Úr Asztalához való pohár, melyet a' Vásárhelyi Ekkle'siának Gróf Keresztesi Sámuel, Erdélyben Fejér Vármegyei Fő Ispány és azon két asztalterítő, melyeket annak felesége Kassai Borbála ajándékozott, melyek a' Vásárhelyi Ekkle'siában máig is megvagynek, 's rajtok az ajándékozóknek neveik. Továbbá, hogy Makón jókor Reformata, még pedig virágzó, és népes Ekkle'sia volt gondolhatni onnan is, hogy a' Reformatio kezdetekor ez az egész Vidék Makai Tractusnak hívodott, későbbben neveződött a' Türival egyesülve Alföldinek, majd ismét attól elválva Békésinek, majd Kőrös Marosközinek, mely nevezete a' Tractus pecsétnyomóján ma is megvagyon. Most pedig már minekutánna a' Bánátban is Ekkle'siáink támadnak, helyesen kezd neveződni Békés Bánátnak. — A virágzó Ekkle'siában Oskolát is virágzót lehet gondolni. Feljebb említett Szönyi Bénéiamin pedig ezt nem tsak gondolja, hanem állítja is, azt írván felhozott Jegyzéseiben: hogy még az ő idejebeli öreg embereknel fen maradt annak emlékezete, miként a' Makai Oskola még a' Gyulainál is elébbvaló volt, 's benne rendszerént húsz, harmincz Philosophiát, és Theologiát halgató togatus Ifjak tanultak; kikből ezen vidéknek Oskolai Tanítók, sőt Prédikátorok is teltek

Meg kell jegyezni, hogy valamint az Országnak egyéb részeiben, úgy ezen a' Vidéken is eleinte a' Luther tudománya terjedt el: a' Zwinglius, és Kálvinus értelme szerint való Reformata

Vallás pedig, ezen a' részen Szegedi Kis István, a Debreczeni, és Túri Vidéken pedig Kálmáncsehi Márton munkája által kezdett, a XVI-dik Század közepén elhatalmazni; melly utóbbi előbb Erdélyben Gyula Fehérvári Kánonok volt; majd a' Római Katholika Vallást elhagyván, lett Munkátsi, Beregszászi, Túri, Debreczeni, Sátorallya Újhelyi Prédikátor; 's volt nagy bátorságú, tekintetű és ékesen szóló Férjfiú.*)

Ki lett légyen Makónak legelső Reformatora, valamint a többszomszédságban lévő Földeáké is — mellyről Ember Pál p. 641 világosan mondja, hogy hajdan Reformato Ekkle'sia volt, és írodott Fül Deáknak, — nints emlékezetben hagyva. B. e. Szőnyi Bénéámin ugyan imént nevezett Jegyzéseiben azt véli 's mint maga is megvallja, tsak véli, hogy Szegedi Kis István felváltva, hol Gyulán, hol Makón tanított: de ez ellenkezik mind Szathmár Németinek Szegediről való feljebbi előadásával, mellyben az ő tartózkodása helyeit esztendőnként előszámlálja, mind Ember Pál bizonyosságával, a' ki p. 97 írja ugyan, hogy Szegedi Kis István 1548-ban itten megfordult és innét hívta meg Petrovits Péter követei által Temesvárra, de világosan mondja, hogy az ő itt való megfordulása tsak történetből esett.

Tsak azokról az Egyházi szolgálóiról tudunk azért valamit a' Makai Ref. Ekkle'siának, a' kik ebben a' Reformatio lábra állása után szolgáltak, kik közzül a' XVI-ik és XVII-ik századbélieket Ember Pál Ekk. Históriájából, és Szathmár Németi Mihálynak, Dominicái elibetett, 's feljebb említett Praefatiojából lehet kitapogatni; a' XVIII-ik századbéliekről pedig az Ekkle'sia Archivumában van rövid Laistrom, s így következnek:

§. 2. A' Prédikátorok a' Reformatio lábra állásától fogva a' mai időig.

I. Endrődi 'Sigmond. 1569-ik Esztendőben jelen volt Váradon a' Blandrata György, és Dávid Ferentz megtzáfolására tartatott Synoduson, és a' többekkel együtt aláírta nevét az ott írásba tett Orthodoxa tudománynak.

II. Pankotai János Esperest. Ennek idejében 1589-ik Esztendőben a' Körös Marosközi Districtusban Synodus tartatott, mellyben az Egyházi szolgálatról disputáltak.

III. Rátzkevi Máté, a' ki 1633-ban ordináltatott Makóra, a' Tasnádon tartatott Generalis Synoduson; Seniorrá tétetett 1635-ben a' Várad Synoduson; jelen volt mint már Esperest, az ugyan azon esztendőben Bagaméren tartott Synoduson is.

IV. Kerlei v. Köröllei István. 1646-ban jelen volt, mint Deputatus, Losontzi István Vásárhelyi Predikátorral és Seniorral, és Bereghi János Mindszenti Predikátorral együtt, a' Szathmár-Németibe, I. Rákóti György által öszvehívott nemzeti Synoduson, mellyben Gelei Katona István Erdélyi Superintendens volt a' Praeses.

V. Tyukodi Márton, ki 1666-ik Esztendőben ordináltatott Makai Prédikátorságra a' Szathmár-Németi Generalis Synoduson.

*) L. Budai Ésaías Magyar Orsz. Hist. II. Dar. 149—155. l.

VI. Bökényi János a' pusztulás előtt, és után (:melly tartott 1686—1699:), a' XVII-dik század végén, és a' XVIII-ik elején. Hol született? nints feljegyezve; hanem hihető, hogy a' régi mód szerént hazájáról nevezte magát: és így ő a' Szentesi határban lévő elpusztúlt, de akkor népes Bökény nevű Helyséből vehette eredetét. Először volt Nagy Bajomi Oskola Mester és Káplán, mely hivatalban két esztendő-t eltöltvén, hívódott 1675-ik Eszt. Apr. 22-kén, 's ugyan ekkor a' Csatári Synoduson ordináltatott Makóra. Itt 1686-ik Esztendőben a' Törökök, 's Tatárok minde-nétől megfosztották, 's rabbá tették. Megszabadulván a' rabságból, menedék helyett keresett Debreczenben, 's ott lakott esztendeig feleségével, 's gyermekeivel együtt, néha a' Templomban, néha a' Halottaknál papolgtatván a' Prédikátorok helyett, 's táplálták a' Debreczeniek. Ott meghívódott Bátorba, Fejértóra, Bagamérbe Prédikátornak; de a' Seniorok Consensust nem adtak: hanem utoljára a' hazájába hívódott, 's ott 14 esztendeig lakott. 1701-ben Apr. 29-kén a' hazájából ismét a' már ujjonnan megült Makóra hívódott vissza. Itt az Evangéliom hirdetéséért Szegedre citáltatott, és ott, más Rácz, és Magyar rabokkal együvé záratott; a' honnan a' Makaiaknak sok instantiáik után 200 forintért, 7 róka bőrért, 7 bárányért, 's több e' féle ajándékokért botsáttatott szabadon. 1713 Eszt. Apr. 10-kén választódott Vásárhelyen Esperestnek, 's folytatta ezen hivatalt 1718-ig.

Megtetszenek ezek az ő életének leírásából, melyet maga készített, 's a' Tractus Protocollumába bétett, és másolatban a' Makai Ekkle'sia Archivumában is feltalálhatik,¹⁵ 's szóról szóra így van:

Plaut. Dabo pugnam claram, et commemorabilem. Hierop-hantes ille Divus Apostolus Paulus condigne depromit, ad Hebr. 13x5, 6, providentiam Dei de suis dicens: dixit enim ipse ~ Deus: nequaquam te deseram, nequeunquam te derelinquam; adeo ut Confidenti animo dicamus: Dominus est mihi auxiliator, nec timebo, quid faciat mihi homo? ubi etiam exemplo et verbis Davidis ad fiduciam providentiae divinae nos excitat, qui in periculo totus a Deo pendens, contemptis hostium minis, atque insidiis, fidenti animo dicebat Psalm. 27:10 Pater meus, et mater mea derelin-quunt me, Jehova me ad se recipit. sic Psalm: 118:6 Jehova mihi auxiliator, quid faciat mihi homo? Pari fiducia inquit, Si nos a Dei providentia pendeamus, nihil erit in mundo, quod ab eo dimovere, vel ad diffidentiam impellere queat; si enim Deus pro nobis, quis contra nos? Rom. 8:31. Possumus hinc observare usum Scripturae Sacrae; nam et dicta, et exempla Sanctorum descripta, nostrae consolationi servire debent; propter nos enim sunt scripta. Rom. 15:4. Ego igitur Johannes Bökényi, hoc mihi applicui, et consolationem inde innumerabiliter accepi, quoniam puer a parentibus sum orbat, et gubernio omnipotentis impletus, ad sanctum Ministerium vocatus. Primitus Anno 1675 d. 22 Aprilis ex divina dispensatione invitatus ad sanctum Ministerium, in sanctam Reformatam Ecclesiam Makaianam, ex Oppido Nagy Bajom, ubi officio meo Rectoratus et Diaceno (:i. e. második Pap-

ságomnak :) per integros duos annos, ut probe, ita et pie functioni meae satisfeci (:juxta Testimonium celeberrimi in Domino defuncti Episcopi sanctimonia vitae praediti, Clarissimi, ac Doctissimi Viri Dei D. Domini Matthiae Nógrádi. (:Ubi, i. e. Makaini, post Csatarini candelationem (:így kell érteni: post Csatarini factam ordinationem: mert ott ordináltatott. Lásd Synodusok Históriaját a' Tractus Archivumában M. T. Kis Bálint Úr által kidolgozva:) vitam degi inter multas tribulationes, et ab omnibus bonis a Turcis et Tartaris spoliatus (:ut captivus:) et in paupertatem positus. Quapropter refugium quaerendi causa proficiscebam versus Debrecinum, ubi cum cordis dolore, moerore, lachrymarum effusione, cum socia pientissima, filiis, filiabus ad annum debui flere, lugere: attamen in Templis, et Funerationibus proponere quampluries, et a piis Debrecinensibus debui patrocini-um sic accipere. O prohi dolor! hei mihi misero! quam debeo hoc die, aliquorum, in memoriam revocare inclementiam! nam in tali lamentatione Divinam vocationem habui Bathorinum ter, Fejértóin-um quater, Bagamerinum ter, et quater; sed Domini Seniores abnegarunt mihi dare consensum immiserabiliter, Attamen Providentiam adoravi Dei die et nocte amarulenter: quamobrem cum David merito possum decantare Psalm. 116. versus priores, fideliter dicens: Sat habeo gratias, quod Jehova exaudivit vocem meam, deprecationes meas, quia inclinavit aurem suam mihi miserabiliter. Et elapso anno a Patronis pientissimis per Divinam vocationem (:et Clarissimi Domini Senioris Consensu:) ad S. Ministerium introductus sum Patriam amabiliter, ibi gratias egi Omnipotenti ad annos 14 fideliter etc. Amen.

Item anno 1701 d. 29 Aprilis ex Patria a fidelibus Makaiensibus, per placitum Dei ad sanct. Ministerium reductus. Inde propter praedicationem Evangelii Szegedinum sum introcitatus. O prohi dolor! coram Magnatibus apologiam sancte proposui: attamen cum Divo Apostolo Paulo hoc fui auditus, Actor 22 x22. Audiebant autem huc usque sermonem, tum vero sustulerunt vocem suam dicentes: Tolle e terra hominem istiusmodi, non enim convenit eum vivere. ibid. x24. Jussit Tribunus eum duci in Castra, dixitque, ut in eum verberibus inquireretur, ut resciret quam ob causam sic clamarent contra eum. Post haec in societatem Captivorum Hungarorum, Thracum, etc. sum introductus. Unde post multas tribulationes, lachrymarum effusiones, et pientissimorum Auditorum Instantias, 200 florenis Germanicalibus, septenis vulpinis, septenis agnis, et quam plurimis donis sum eliberatus. Cuius auctor fuit Omnipotens Deus, cui sit laus, honor, et gloria in secula seculorum Amen.

Hei mihi misero!

Ego Johannes Bökényi (: indignus :) electus sum ad officium Senioratus Mező Vásárhelyini 1713 d. 10 Apr. Ezután következtek :

VII. Oltsai András. Makai Prédikátorrá lett 1718-ik Eszt. Augustus 2-kán. Seniorrá választott 1728-dikban Aprilis 10-kén

VIII. Kulin Demeter. Ide hozódott 1743-dik Eszt. Januarius 29-kén, folytatta hivatalát holtáig, mely történt 1765-ben Tavaszszal, a' mikor már, mint a' Matriculában lévő írásai mutatják, igen erőteljesen sőt a' mint mondják, kik esmerték, elméjében is gyengülve volt. Beszéli róla, hogy mint Nemes ember, igen hatalmas, és mint az akkori idők kívánták, a Vallásháborgatókkal bátran szembe szálló volt. Ugyan ő 1744-ben Fekete György és Barmos András köz lakosokkal együtt Pálfi János Palatinustól Donatiót nyert Igás nevű 32 Sessióból álló, s pénzen vett pusztára, most szállásföldre, melyet ők a' Városnak engedtek, de a' melyet három esztendő múlva, a' Csanádi Püspök, mint Földes Úr, nyert ismét el, mint láttuk feljebb az 1 R. 8. §. Stanislovits Püspök alatt.

IX. Szikszai György, ugyan azon nevű Békési Prédikátornak, és Esperestnek fia. Ide hozódott 1765ben Martius 17-ik napján, folytatta pedig hivatalát 1783-ik Esztendő Tavaszszáig, a' midőn sok viszázkodások után hivataláról lemondani kényszerítettén, Makón a' maga házában hivatal nélkül élt három esztendeig. 1785-dik Esztendőnek végén Karátsony tájban bévitetett Debreczenbe Prédikátornak az Íspotályba, onnan ismét a' Városba, Tiszt. Bélyei Péter Úr helyébe. Esperesté lett 1795-ben. Meghalt 1803-dik Esztendőben Junius Hónap utolján 66 esztendősen korában.

Nyomtatásban kiadott munkái:¹⁶

1. Keresztyéni Tanítások, és Ímádságok.
2. Tíz Ídvességes Prédikátiók.
3. Mártírok' Oszlopa.
4. Lelki Áldozatok.
5. Természeti, és Keresztyén Vallás.

Írásban maradt munkái, mint fel vagynak jegyezve élete leírásában:

1. Az egész O és Új Testamentomi Sz. Írásnak magyarázatja.
2. Számos Innepi, Halotti, és Közönséges Prédikátiók.
3. Biblia Győzedelme.

Maradtak hat gyermekei u. m. Jó'sef Felső Örsi Prédikátor, Pál katona, Sára, Szaklányi 'Sigmond Esperest' házastársa, Bénéiamin Makai, György Bagosi Prédikátor, Dániel, ki későbbben Deák korában megholt.

Szikszai György mellett Makón, Káplán név alatt szolgáltak T. Szoboszlai Gergely, és T. Márton Sándor Urak, kik közül az első innen ment Erdőhegyre Prédikátornak; a' második pedig 1783-ban T. Szikszai György Úrnak lemondása után a Prédikátori hivatalt vívén Őszig, 1784-ben Május 10-kén Gyula Várba vitetett, onnan 1790-ben Ágyára.

X. Gyarmathi Ferentz 1783-ik Eszt October 8-dikán hozódott a' Nagy Kunsági Tractusban lévő Roffi Ekkle'siából, hol 1772. Eszt. Tavaszától fogva szolgált. 1787-dik Esztendőben lett Tractualis Assessorrá, 1799-ben Notariussá. Hivatalát dicséretesen, és kivált az Ekkle'sia külső gazdálkodására nézve, mindeneknek megvallása szerint nagy haszonnal folytatta. — A' közte, és Tisztitársai között támadt viszázkodások, 's azokból az egész Ekkle'siára eláradott zűrzavarok miatt 1803-dik Esztendő Tavaszán

Szentesre ment, hol ritka tulajdonságú Tisztitársával N. T. Kiss Bálint Úrral, szép békességben, és csendességben élt. Esperesté lett 1808-dik, megholt 1812-dik Eszt. Martius 22-dikén, életének 69-dik esztendejében.

Felesége volt Királyi 'Su'sánna aszszony, néh: Ötsödi Prédikátor, és Esperest N. T. Királyi Márton Úrnak Leánya. Maradtak öt gyermekei: 'Su'sánna, Juliánna, Mária, Kik közül az első a' Makai Kántorhoz, a' két utóbbiak Szentesi előkelő Gazdákhoz mentek Férjhez; Továbbá Ferentz, ki Szentesen Tanitóságot, István, ki ugyan ott Asztalos mesterséget folytat.

XI. Etsedi Miklós. H.M.Vásárhelyi Rektorsága után Akadémian megfordulván, jött második Prédikátorságra 1784-ben Decemberben. Ekkor kezdődött hát a' kettős Papság a' Makai Ekkle'siában, és azzal együtt a' Collegatusbeli gyűlölködés, botránkoztató viszálykodás, és tartott, hol kisebb, hol nagyobb fokra hágyva, 1817-dik esztendeig, t. i. az alább említendő Szirbik Miklos Prédikátor ide jöveteléig.

—Tiszt. Etsedi Úr Tisztitársán nem sokat adván, e' pedig túrni nem tudván, 's majd a' dologba holmi tsúf pletykák miatt az Ekkle'siának több alsó rendű tagjai keveredvén: ebből támadt egy olyan gyalázatos per, mely T. Csanád Vármegye Törvényszéke előtt esztendeig folyt, 's melyet ezen T. Megye Levéltára a' következő világgal tudatni fog. Én pedig azt a' feledékenység éjtzakájával boríttatni kívánván azt mondom reá a Frantzia Poétával Thuánnal:

Excidat illa dies aevo, nec postera credant
Secula, nos certe taceamus, et obruta multa
Nocte tegi — — — patiamur — — — —

Vége a' Vidéki Consistorium akarván Bíró lenni a' dologban, 1803 dik esztendő Februarius Hónapja elejére, ide Makóra Gyűlést rendelt: de midőn az éppen beállani akart, T. Etsedi Miklós Úr megholt. Eltemettetett az említett esztendő Februarius Hónapja 7 kén, a' Templomnak déli oldalánál készítettett kriptába. Maga írt magának deák Epitaphiumot, mely így vagyon:

Corpus et umbra mei tumulo conduntur in isto,
M ns est coelicolis associata choris.
Munere Pastor eram, tacita simul arte Poëta,
His retuli virgam manibus, atque Lynam.
Esto Viator amans Genii, cinerumque meorum,
Vivus et hos unquam laedere sponte cave.
Qui mihi Cygneos hos jussit scribere versus,
Sit soli summo gloria summa Deo.

Tiszt. Etsedi Úr, a' versírásban, mint sirversében is érinti, gyönyörködvn, írt két könyvetskét versekben, ezen czimek alatt: Tsendes Mu'sika, melyben külömb külömbféle énekek vagynak, és Sárga Liliom, melyben a' többek közt leírja életének viszonyosságait.¹⁷

Első felesége volt Szőnyi Eszter aszszony, néhai Vásárhelyi Prédikátor, és Esperest, Szőnyi Béniamin Úrnak Leánya; második

Nő. Nagy Juliánna Aszszony, Debreczeni lakos. Nő. Nagy Mihály Úrnak Leánya, ki Férje halálával szegény állapotra maradván, némelly Uraságoknál folytatott szakátskodása által kényszerített magának hanyatlott idejére valót szerezni.

Első házasságából maradtak két gyermekei: Eszter, ki Makón egy Ötvöshöz ment Férjhez, és Miklós ki Attya halála után a' Makai Ref. Ekkle'sia alumnumán, némelly Jóakarók segedelme által tanult a' Debreczeni Ref. Collegiumban hat esztendeig. Lett a' Nagy Bányai Egyházi Vidékben Pettyeni Prédikátor, 's 1831ben a' Cholerában megholt.

XII. Szikszai Bénéámin, a' feljebb irtt Györgynek fija 1803^{ik} Eszt. Aprilis utólján hozódott első Prédikátorságra Kabáról, három esztendeig ott viselt Prédikátorsága után. Tractualis Aszszessorrá lett 1812ben, megholt 1828ban Martius 9-kén, életének 56-dik esztendejében, esztendőnél tovább tartott sorvadozása után; 's eltemettetett a' Templomnak Déli oldalánál lévő második Kriptába, hol a' következő Epitaphium látható:

Nagy Tiszteletű, 's Nagy tudományú
SZIKSZAY BÉNIÁMIN Úrnak,

Ama' munkás, és hasznos életű

Nagy SZIKSZAY GYÖRGY

méltó Fijának

kit

Makó szült,

Debreczen és a' külföld nevelt,

Kaba jökor megtisztelt,

Végre az érdem hazájába hozott

Kiben

A' Makai Reform. Ekkle'sia 25 Esztendőig volt buzgó, és fáradhatatlan Lelki Pásztorát,

A' N. T. Békési Egyházi Vidék böltő Köz-Kormányzóját,
A' vigasztalhatatlan özvegy, Tiszt. Nő. Margitai 'Sófia aszszony,
elfelejthetetlen Férjét,

A' magzatok: Sófia (: T. T. Tóth Ferentz H. M. Vásárhelyi Prédikátor Úr Házastársa:), Bénéámin, György, Klára, Dániel, Jó'sef
igaz indulatú Attyokat,

A Barátok érzékeny barátjokat,

A Tudományok serény előmozdítójakat veszítették el:

Lelkétől elhagyattatott teste,

Életének 56-dik Esztendejében

Mártius 9-dik napján 1828.

A' halálatos nyájtól

Idé tétetett.¹⁸

Felesége 's gyermekei fellévén itt jegyezve, tsak azt kell még megemlíteni Feleségéről, hogy az néhai Debreczeni Senátor Tek. Margitai György Úr Leánya; és gyermekeiről, hogy Bénéámin Vassáros Legénységből, György Debreczeni Deákságból katonai pá-

lyára léptek; Klára egy Makai gazdag kereskedőhöz ment férjhez. Dániel szép tálentomú, 's jeles készületű ifjú, ki Prókátorságra készülvén, ideig óráig Tek. Nő. Csanád Vármegyében, mint Honorárius Vice Notárius vonta meg magát; Jó'sef, ki Debreczeni őt esztendő's Deák korában N. Váradon R. Catholicussá lévén, ott most (1836. E.) Püspöki költségen Papságra készül.

Nyomtatásban kiadta N. T. Szikszai Bénéámin Úr a következő munkákat:

1. Biblia Szövétnéke, az az Magyarázat az egész Ó és Új Testamentumi Sz. Írásra. 1-ső Darab: Sz. Máté Evangyélioma: de több Darabokat, mivel ezen első Darabnak Exemplárjai is rajta maradtak, nem adott ki.

2. Biblia Gyözedelme.

3. Irt a' Vallás felett támadt penna hartzkor is, három kis Könyvetskéket, Unio név alatt, a' Romai Catholicusok, és Protestánsok között fenálló egyességről.¹⁹

XIII. Tóth István. Vésztői Rectorsága után Akadémián megfordulván, T. Szikszai Beniámin Úrral egy időben, u. m. 1803-dik Eszt. Tavasszal hozódott második Prédikátorságra, a' ki gyenge testalkotású, 's hangú lévén, és a' nagy Templomban magát megerőltetvén, hektikába esett, 's megholt 1808-dik Eszt. Majus 14-én; eltemetett a' közönséges Temetőbe. Utánna esztendig interimáliter szolgált T. Biró Mihály Úr, ki innét Dombegyházára ment, Sámsonban holt meg.

XIV. Szilágyi Jósef. Ugyantsak második Prédikátorságra hozódott 1809-dik Esztendő Tavasszán Dobozról, hol esztendeig, valamint már elébb Fek. Gyarmaton és Vadászon is egy egy esztendeig, Sárándon pedig, hol hivatalát kezdette, több esztendőig szolgált. Tractulis Assessorrá lett 1813-dik Esztendőben. — Közte, 's Collégája közt a régi viszálykodások újra feléledtek, az egymás kipapolása módivá lett. Mellyekbe mind az Ekkle'sia, mind maga T. Szilágyi Úr beleunván, 1817-dik Esztendő Tavasszán, elébbi nyúgodalmas helyére, Dobozra kívánt visszamenni, de a' hol egy esztendőt alig tölthetvén egészségben, gyógyíthatatlan nyavalyába, 's ágyba esett, és Káplánok vitték mellette a szolgálatot, míg nem végre 1832-dik Eszt. Tavasszán az örök nyúgodalomra által ment.

Felesége volt Sárándról, Nemes Virágos Erzsébet asszony Gyermekai: 'Su'sánná, Kiss János Úrnak, Nő. Csanád Vármegyei Írnoknak Hitvесе; Jó'sef, ki elébb volt elébb Boros Sebesi, azután Belényesi, most pedig Okányi prédikátor a' Szalontai Tractusban; 'Sófia, Molnár Pál tanítónak; Klára T. Szűts Sándor Prédikátor Úrnak, Rozália, Tóth Sándor Ispány Úrnak Házastársai, Erzsébet, Eszter hajadonok.

XV. Szirbik Miklós hazafi, 1817-dik Eszt. Tavasszán az Ekkle'sia által meghiva, 's a Tractuale Consistoriumtól, — hogy T. Szilágyi Jó'sef Úrnak hely adódjon — szinte erőltetve jött második Prédikátorságra Dobozról, hol 5, 's már az előtt Fekete Gyarmaton 2 esztendeig szolgált. 1828-dik Esztendőben. T. Szikszai

Béniámin Úr halálával lett első Prédikátorrá, 1829-ben pedig Tractualis Assessorrá, 's ugyan azon esztendőben Méltóságos Gróf Teleky Jó'sef Fő Ispány Úr kegyelméből — minden maga kérése nélkül — Nő. Csanád Vármegyének Tábla Birájává.

Felesége Soos Lídia, Szentesi lakos Soos Jánosnak leánya, a' feljebb leírt Gyarmati Ferentz Esperest Úrnak maga által nevelt unokája. Több gyermekeik még kistsiny korokban, azok között első szülöttjük is, az őket szép reménnyel ketsegetető Miklós, Debreczeni Deákságának 5-dik, életének 20-dik esztendejében elhalván, élő gyermekeik ezek: Lidia, Dobozai Prédikátor T. Tatár Ferentz Úr élete párja, Victoria, Gábor, Rozália, Eszter, Iréne.²⁰

XVI. Juhász Antal. 1828-dik Esztendőben Tavaszszal, második Prédikátorságra hozódott Ötsödről, oda való Prédikátor, és Vidékbeli Esperest Nagy Tiszteletű 's Tudományú Juhász István Úrnak, mint Attyának szárnyai alól. 1832.-dik Esztendőben lett Nő. Csanád vármegyének Tábla Birájává.

Felesége Kúthy Borbála Asszony, most Fekete Gyarmati Prédikátor, és Szalontai Tractusbeli Assessor, s Perceptor N. T. Kúthy Lajos Úrnak leánya, néhai N. T. Esperest Kúthy Ádám Úrnak unokája. — Gyermekei eddig István, Lajos, Sarlotta.²¹

§. 3. A' Prédikatori Fizetésről.

A' Prédikatori fizetés részszerént a' Tractus, részszerént az Ekkle'sia Protocollumában, Makónak újabb megszállásától fogva, így találtatik :

1712-dik Esztendőben.

1. Pénzbeli fizetés 46 Magyar forint, melly 1714-ben lett 50 for.
2. Búza 45 Köből.
3. Aly gabona 35 köből.
4. Halottól 1 forint.
5. Esketőtől is 1 forint.
6. Keresztelőtől egy tyúk, egy kenyér, és 12 dénár.
7. A' Csordának kétszeri megfijése.
8. Tizenkét kaszás, és a levágott szénának felgyűjtése, 's béhordása.
9. Fa elegendendő.
10. Sertésre 8 Rhénes for.
11. Legény só, egy só.
12. Négy itsze méz, 's ugyan annyi vaj.
13. Mészárszékből minden marhából egy font hús.
14. Csapszékből minden hordóból egy itsze bor.
15. Gyűlésre útiköltség 1 for. ló, kotsi.
16. Fagygyú 25 font.

1722-dik Esztendőben.

1. Késpénz 100 Magyar forint.
2. Buza 40 köből.
3. Árpa 40 Köből.
4. Esketőtől 1 forint.
5. Halotti Prédikátió 1 for.

6. Keresztelés 1 Márjás.
7. Fagygyú 40 font.
8. Tűzifa 16 szekér.
9. Tizenkét kaszás, a' mit vág, fel is gyűjti.
10. Mészárszékből minden marhából egy font hús.
11. Csapszékből minden hordóból egy itsze bor.
12. Ölő sertésre 8 Rhénes for.
13. Méz, vaj hat hat itsze.
14. Fűteni minden ágytól 10 kéve nád vagy gyékény.
15. Kétszeri fejés téj.
16. Örlés elegendő.

1743-dik Esztendőben.

1. Késpénz 80 Magyar forint.
2. Búza 50 köből.
3. Árpál 50 köből.
4. Hús minden marhából egy font.
5. Bor minden hordóból egy itsze.
6. Só egy mázsa.
7. Fagygyú 40 font.
8. Tűzifa 16 szekér.
9. Kaszás 12, fel is gyűjti a' mit kaszáll.
10. Sertésre 8 Rhénes forint.
11. Vaj 6 itsze.
12. Méz is 6 itsze.
13. Nád vagy gyékény minden ágytól 10 kéve.
14. Téj kétszeri fejés.
15. Örlés elegendő.
16. Gyűlésre 3 forint.

1781-dik Esztendőben, az eddig természetben fizettettek részént késpénzre változtatódván, és a' Káplánság felállítódván, a' fizetés így állapítódott meg:

1. Késpénz 600 Rhforint, melyből tartozott a' rendes Prédikátor Káplánjának esztendőnként 200 Rh. Forintot fizetni. Ezenkívül

2. Meghagyatott a Város részéről adatni szokott Hús, Fagygyú, és fűteni való nád, vagy gyékény.

1784-dik Esztendőben, a' kettős Prédikátorságnak felállításakor, külön mindenik Prédikátornak a' következő fizetés határoztatott:

1. Késpénz 250 for. mely 1791-ben lett 300 forint.
2. Egy mázsa marha hús.
3. Ötven font fagygyú.
4. 300 fő káposzta.
5. Egy hizott sertés.
6. Minden eszterengától egy sajt.
7. Öt öl puha fa, mely az első Prédikátor számára egyel, azért, mivel a' Gyűlések nála tartattak, meg szereztetett.
8. Tűzre való nád, vagy gyékény, vagy szalma elegendő.

9. 12 kaszás, kik három nap tartoztak dolgozni.

10. Szállásföld, a' második Prédikátornak egy Házhely, az elsőnek eleinte 7 fertály, későbbben 5 fertály, minekutánna 2 fertály belőle a' Kántor számára elszakasztatott.

Ezen Fizetésen későbbben a' következő változtatások tétettek :

1. A' kész pénz fizetés 1803-ban, a' Prédikátorok változásával, lett az első Prédikátoré 300 for., a másodiké 250 f. Majd a' pénz értéke, az elszaporodott Bankó miatt, alább szállván, 1807-ben lett az első Prédikátoré 430, a' másodiké 380 forint ; 1815-ben az első Prédikátoré 600, a' másodiké 500 for. Váltó czédulában. — 1828-ban mind a' kettőé egy formán 500 f. V. Cz. A hatodik száz forint azon az okon húzódván el az első Prédikátori fizetésből, mivel a' Kúratori számadás vitele nem volt többé azon hivatalhoz köteve, mint az előtt.

2. A' meg nem határozott mennyiségű tűzrevaló adásba mind az Ekkle'sia beleunván, mind a' Prédikátorok a' mellett sokszor szükségét látván, 1816-ban a' helyett rendelődött 10 öl keményfa ; e' mellett meghagyódott az 5 öl puha fa, konyhára. Az első Prédikátor számára ugyan egy egy öllel, mind a' keményfa, azért, mivel a' Gyűlések nála tartattak, mind a puhafa, azért, mivel Can. Visitatio alkalmatosságával az övéből tüzeltek, megszereztetett. Minekutánna a' Gyűlés, más a' végre rendeltetett helyre tétetett által : a' keményfa megszerzése megszűnt.

3. Az eszterenga számra kéregettetni szokott sajt helyett 1822-ben rendelődött mindenik Prédikátornak egy egy mázsa sajt. Úgy hogy legújabbban a' Prédikátori fizetés ez :

1. Kész pénz 500 f. V. Cz. melly a' pénz értékének tökéletes megállapodása után 300 for. lészen pengőben.

2. Egy mázsa hús.

3. Egy mázsa sajt.

4. 50 font Faggyú.

5. 300 fő káposzta.

6. Egy hizott sertés.

7. 5 öl puha fa.

8. 10 öl kemény fa.

9. 12 kaszás, kik három nap tartoznak dolgozni.

10. Szállás föld az első Prédikátornak egy házhely és $\frac{1}{4}$, a' másodiknak egy házhely, mellyeket magok tartoznak műveltetni.

11. Veteményes, és kenderföld mindeniknek.

§. 4. Az Oskolai tanítókról 's Kántorokról.

1. A' Rectorokról.

Ezek tsak 1713-dik esztendőttől fogva vagynak tudva, és többnyire tsak neveik, s itt szolgálathban töltött esztendeik, mellyeket bezárólag kell érteni, vagynak feljegyezve. Így következnek :

1713-dik Eszt. Polgári Sámuel.

1714 „ Simontornyai György.

1715—1719 Sz. Földvári János.

1720—1722 Vári András.

- 1723—1725 Szikszai János. Innen Rectorságból ment Prédikátornak K. Tartsára.
- 1726, 1727 Berhidai János. Innen ment Gyomai Prédikátorságra.
- 1728—1730 Sallói Ágh István.
- 1731—1733 Hatvani András.
- 1734, 1735 Bánffi István.
- 1736, 1737 Horváth István.
- 1738 és 1739 darab Eszt. Szathmári Mihály. Pestisben itt megholt.
- 1739 darab Eszt. Ónodi István.
- 1740 Szikszai István.
- 1741—1743 Ináncsi István. Itt Gazdává lett; maradékai máig is vagynak, de már csak a' Leány ágon.
- 1744—1746 Királyi Márton. Lett Ötsödi Prédikátorrá, és későbbben Vidékbeli Esperestté.
- 1747—1749 Sárvári István.
- 1750 Czeglédi Jó'sef.
- 1751 Molnár István.
- 1752—1754 Pataki István.
- 1755—1757 Nyéki István.
- 1758—1760 Bod 'Sigmund. Innen vett feleséget a' Kúsz Familiából.
- 1761, 1762 Nagy Jó'sef.
- 1763 Nánai Márton. Hivatal nélkül való Prédikátor lévén, itt húzta meg magát esztendeig.
- 1764, 1765 Borsos János. Itt megholt.
- 1766—1768 Turgonyi István.
- 1769—1771 Balog Péter. Ekkor kezdődött a' Praeceptorság, 's lett két Oskola.
- 1772—1773 Veress Zsigmond.
- 1774—1776 Polgári Gábor.
- 1777—1779 Szaklányi Imre.
- 1780—1781 Balogh Sándor.
- 1782, 1783 Tóth János.
- 1784—1786 Dezső János. Tanítványi előtt kedves emlékezetet hagyott maga után. Lett a' Somogyban Szomajomi Prédikátor.
- 1787—1789 Szoboszlai Sámuel. Ennek idejében állítódott fel a' második Praeceptorság, 's lett három Oskola.
- 1790... Nagy István. Gyenge elméjű, 's ennél fogva a' tanításra alkalmatlan lévén, esztendő eltelte után hivataljától elmozdított; ment a' hazájába, a' Komárom Vármegyében lévő Almásra; hol a' rajta esett gyalázat miatt egészen megháborodott, magát Papnak képzelvén, három szegű kalapot hordozott, 's a' hazája mellett lévő hegyekre feljárt prédikálni.
- Ennek idejében választódott el a' Rectori hivataltól a' Kántorság, hozódván ő vele együtt Debreczenből Kántor is, a' ki egyszersmind gyermekeket is tanított: de csak egy esztendeig.
- 1791—1793 Győri Mihály. Rectorságát végezvén ment Pestre törvényt tanulni. Onnét visszaszajóván Nő Csanád Vár-

mégynél lett elsőbb Irnok, azután Eskütt. Ném sokára a' hazájába Kardszagra vivődött Notáriusnak, hol még is holt.

1794—1795 Orbán Jó'sef. Egy kis nyomorék, púpos hátú, szép tudományú, angyali erkölcsű ember, a' ki a' Makai Oskolának fundamentomát megvetette, 's reá nézve Epochát tsinált. Az Oskolát igen rossz állapotban találván, azok közzül, kik már az előtt a' Declinatio, és Comparatio három esztendeig gyötrötték, a' jelesebbeket kiszemelvén, belőlök tavasztól fogva őszig, Syntaxistákat, 's a' második esztendő végére Rhetorokat tett, mellyet könnyű, és világos tanítása által eszközölt; szüntelen magyarázott, könyvnélkül keveset tanúttatott; a' Syntactica regulákat, a' mint azok a' fordítás közben előfordultak, hallásból mind megtanította, minekelőtte Tanítványi kezébe Grammaticát adott volna. Kár, hogy két esztendőt se végezhetvén el, a' második esztendő vége felé, Februárius 9-dikén 1795-dik Esztendőben megholt. Hamvai nyúgosznak itt Makón a' régi Temetőben.

1796—1798 Berei István. Ez a' vas szorgalmatosságú férjfiú a' megvetett fundamentomra hasznosan tudott építeni. Ekkor már a' fiúgyermeknek 500-ra szaporodván, melly számra azólta nem nevedkedhettek: lett négy Oskola, mint ma is van, u. m. három nemzeti, és a' Deák. Felállítódott a' Conrectori hivatal, mellyhez mindazáltal csak a' harmadik Nemzeti Oskola tanítása volt kötve. Lettek úgy nevezett Particulisták is a' Rhetorokból, kik négyen voltak, 's az első Nemzeti Oskolát tanították. A' Deák Oskolát egyedül maga Berei István tanította. t. i. a' Declinistáktól fogva a' Particulistákig, a' rendes tanítás idején; a' Particulistákat pedig reggel a' rendes tanítás ideje előtt; délbe és estve a' rendes tanítás ideje után; és így télen, mind reggel, mind estve gyertyánál. Így el lévén foglalva egész nap, hogy hivataljának megfelelhessen, fel volt estve rendszerént 10—11 óráig, felkölt reggel 3—4 órakor készülni. Két esztendő múlva Subscribendusokat küldött Debreczenbe, három esztendő múlva ismét másokat. Ekképpen magának szép hirt szerezvén, azt érdemlette, hogy a' H. M. Vásárhelyi Ekklé'sia, még Rectorsága vége felé, meg hívta a' Professori hivatalra; mellyet, minekutánna esztendeig, tudományját és tapasztalásait Bécsben, és a' felsőbb Városokon nevelte, el is foglalt. Onnan egynehány esztendő múlva ment Prédikátornak elébb M. Berénybe, azután Körös Ladányba, hol most is szolgál.

1799-ben Szűts István, ki a' rendes Rectori időt valami hibája miatt ki nem tölthette.

- 1800—1803 Lugosi Jó'sef, ki most Felső Bányai Prédikátor, és Esperest. Ez a' kettő még az Oskolát fentartotta anynyira, hogy mindenik küldött Subscribendusokat Debreczenbe.
- 1804—1805 Miskoltzi János. Jó musikus, de rest Tanító volt, 's alatta az Oskola hasra esett: még is ő tudta azt némelly Jóakarói által kieszközölni, hogy a' Rectori fizetés felemelődjön, fizetvén a' gyermekek az eddig szokásban volt egy húszason felyül, mint alább láthatni, gabonát is.
- 1806—1808 Vajda Sámuel, ki Kis Igmándi Prédikátor a' Komáromi Tractushan.
- 1809—1811 Nagy Sámuel, ki hasonlóképpen Prédikátorrá lett Rohodon, már Tract. Notárius.
- 1812—1814 Tóth Ferentz, ki most H. M. Vásárhelyi első Prédikátor, Tractuális Assessor, és Perceptor.
- 1815, 1816 Kováts János. Inzsellér Arad Vármegyében. Ezek is mind a' négyen jól tanítottak, de az Oskolát régi dítsősségére nem emelhették.
- 1817—1820 Kováts Sámuel tanult ember, de hibás erköltsű, és sikertelen Tanító volt. Prédikátor a' Pataki részen.²²

Jeles készülletűek, és ki kissebb, ki nagyobb mértékben, épületes Tanítók voltak, de az egyszer elaljasodott, és megfogyott Oskolát sokra nem vihették a' következők is:

- 1821—1823 Peleskei Pál, most Börvelyi Prédikátor.
- 1824, 1825 Dvorszki András, Debelliántsai Prédikátor.
- 1826 Tiszt. Nagy Mihály Professor Úr, most M. Berényi Prédikátor.
- 1827—1829 Búzás Lajos. Prókátor.
- 1830—1832 Munkátsi Mihály. Doctorságra készül.
- 1833 Tegze János. Inzsellérségre készül.
- 1834-dik Eszt. Ősszel állott bé hivatalába, mint Professor, Tiszt. Hajnal Ábel Úr, minekutánna Békési Rectorságának végzésével Akadémián is megfordúlt. Ezen érdemes Tiszt. Férjfiútól, a' ki már eddig is, szép, és okos rend, és fenyíték tartásával, szorgalmatos és foganatos tanításával, díszes Cantusával, melyre nézve már a' Vásárhelyi Oskolával mérkőzhetik, — meg mutatta, mit tehet — minden jót lehet várni.

II. A' Fiúk Praeceptorairól.

1769 dik esztendeig a' fiú gyermekeket tsak a' Rectorok tanították. Ekkor hozódott az apróbb gyermekek tanítására Szabó Ferentz Vásárhelyi Deákságának végezése után, és szolgált itt dítséretesen haláláig, mely történt 1809 dik esztendőben, és így egy folytában 40 esztendeig. Következésképpen a' mostani közép, és öreg korban levő emberek néki Tanítványi voltak.

1787 ben másik Praeceptorság is állítódván fel, ezen hivatalra a' Debreczeni Collegiumból hozódtak minden Tavasszal Ifjak,

kik esztendő múlva ismét a' Collegiumba viszsza mentek. Így volt ez 1791-dik esztendeig, a' midőn Szoboszlai Pál jövéni ki, itt megmaradt haláláig, mely 1799 dik esztendő végén esett.

1796-dik esztendőben három nemzeti Oskola formáltatván, Conrectorrá, 's a' harmadik Nemzeti Oskola Tanítójává lett az említett Szoboszlai Pál, a második Nemzeti Oskolává a' legelől nevezett Szabó Ferentz, az első Nemzeti Oskolát pedig tanították az akkor lenni kezdett Particulisták.

A' Conrectorok Szoboszlai Pál halála után gyakran változtak. Az első Nemzeti Oskolát hasonló viszontagság érte. Ugyanis a' Particulisták 1804 ben megszűnván, a' helyettek iminnen amonnan hozott két Praeceptorok mind kevés ideig szolgáltak itt: mígnem 1813-ban Szabo János hozódván Békésről, és a' kettőnek Tanítványait általvén, itt mind ez ideig megmaradt. 1821-dik esztendőől fogva mind a' három Nemzeti Oskolabeli Tanítók állandóbbak, kik is most ezek: Conrector, 's a' 3 dik Nemzeti Oskola Tanítója László Sándor, a' második Nemzeti Oskoláé Mágori István hazafi, az első Nemzeti Oskoláé az imént nevezett Szabó János.

1834-dik esztendőben, a Városnak nagy kiterjedése úgy kívánván, annak külső részén új fiú Oskola építtetett, az a' tájon való kisebb gyermekek számára, hol Turutzkai Pál tanítja az első, és második Nemzeti Oskolát, több esztendőkre nem engedtetvén meg az ott való tanulás.

A' Tudományok, melyek ezen Oskolákban taníttatnak ezek: Az 1 ső Nemzeti Oskolában: a betűk esmerése; Olvasás; Írás kezdete; Római 's Arábiai számok esmerése; főből való számvetés; apróbb könyörgések; egynehány ének; a Vallásból valami kevés; rövid erköltsi történetek elbeszélése; némelly esmeretesebb állatok leírása a' Természet Historiájából; Földleírási kezdet, apró gyermekek megfogásához alkalmaztatva.

A' 2 dik Nemzeti Oskolában: Olvasásban, Írásban való gyakorlás; kéziratok olvasása; Oskolai Könyörgések, Tíz Parantsolat, s'a't. A' Keresztyény Hittudomány, az Útmutatás első darabja szerént, rövideden; az Erköltsi Tudományból a' harmadik darab szerént, némelly részek; a' Dítséreteknak és 'Soltároknak mintegy fele, könyvnélkül, és nótával; a' Számvetés négy egyes nemei; Természet Historiája, Magyar 's Erdély Országra nézve némelly szükséges esméretek, úgy szinte ezeknek Kis Tükör szerént való leírása; némelly Éleleírások, 's erköltsi darabok' elbeszélése. A' 3 ik Nemzeti Oskolában: Olvasásban, Írásban való gyakorlás: a' Keresztyén Hittudomány, az említett Könyv szerént, bővebben; az Erköltsi Tudomány egészen; minden 'Soltárok és Dítséretek könyvnélkül; és nótával; Halotti énekek; Kóták esmérete, s azok szerént való éneklés; a' Számvetés' egyes, és öszvetett nemei, Arany Régula; Magyar Ország' Polgári állapotja, és Historiája; Természet Historiája; Mesterség tudomány (: Technologia:), együgyű Geomotria; a' Föld 5 részeinek, Ausztriai birodalomnak, különösen Magyar, és Erdély Országoknak leírása; Magyar Grammatika 's a' szerént való fejtegetés; Deák olvasás, 's az 5 Dec-latio.

A' Deák Oskolában: a' Declinistáktól fogva a' novitius Rhetorokig, egy Tanító által taníttatnak még most minden classisok. Követődik a' Debreczeni Anya Oskolában divatozó rendszer; használtatnak az ott keletben lévő könyvek. A' Deák nyelven kívül, ezentúl taníttatni fog a' novitius Rhetoroknak a' Német, a' feljebb valóknak a' Görög nyelv is.

Ezen Oskolában pótolttván egyszersmind a' negyedik Nemzeti Oskola hja, taníttatik itt: a' Sákramentomokrol való Tudomány, a' Heidelbergai Káté magyarázattal; a' Symbolikus könyvek esmértetése; a' különböző Vallásúak értelme; Magyar Ország Törvényje; Contractusok, Quietantiák 's a' t készítése; Mechanica; Magyar Ország és a' Reformatio Historiája; Természeti, úgy Mathematica, 's Ó és Új Geographia a' Föld öt részéről; Európáról 's az Ausztriai Császárságról bővebben, Physiologia, vagy Plán-ták tudományja; Kóták esmérete; Hármónia természete; a' Számvetés több nemei.

III. A' Leányok Tanítóiról.

A' legrégibb Leányok Tanítója, kire még a' mostan élők emlékeznek, Asztalos János volt. Ennek halálával 1783 ban kétfelé oszlott a' Leányok Tanítósa, ugymint belső, és külső Városra. A' belső Városiban ezek voltak a' Tanítók:

Meggyyesi János 1783, 1784. eszt.

Szabó György 1784—1797, ki Debreczeni 7 esztendősen Deák, Ötsödi Rector, azután Sámsomi Lévíta volt; onnan jött Makóra.

Deák István 1798—1803.

Szathmári Miklós 1804—1829. Collegájától a' Külső Városi Oskolában volt Maróthi Ferentztől tanúlván, épületesen tanított, mindent jól megmagyarázott.

Halász Péter 1830 dik esztendőttől fogva folytatja hivatalát. A' külső városiban, de a' melly már most közép Városinak nevezetik, ezek voltak:

Békési Pál 1783—1790.

Váradi Ferentz 1791.

Pátkai Sámuel 1792—1798.

Maróthi Ferentz 1799—1817. olyan Tanító, kihez az okos tanításra nézve sem az előtt, sem az óta hasonló nem volt.

Szabó Ferentz 1818—1823.

Bíró Gáspár 1824-től fogva.

1821-dik esztendőben egy harmadik Leány Oskola építtetett, a' Városnak külső részén, mellyben a' Leányokkal együtt az apróbb fiú gyermekek is taníttattak 1834 dik esztendeig, a' midőn ezen utóbbiaknak számára, a' tő szomszédságban új Oskola építtetett, mellyről már feljebb tétetett említés.

Ezen harmadik Oskolában tanítottak:

Bíró Gáspár 1821—1823. ki most, mint feljebb láthatni, a' közép Városi Oskolában vagyon.

Szalóki Mihály hazafi 1824-től fogva.

Az ítélet a' Deák Oskola Tanítójáról már feljebb ki van mondva; a többi, mind Fiú, mind Leány Oskolabeli Tanítókról is átaljában azt lehet mondani: hogy azok, ha nem a legtökéletesebbek is, de csak ugyan jók, és mind erköltsökre, mind tanításbeli szorgalmatosságokra, 's ügyességekre nézve, meg lehet vélek elégedni.

IV. A' Kántorokról.

Nem számlálván ezek közzé Turda Istvánt, a' ki néhai N. T. Szikszai György Úr idejében Vásárhelyi Deákságából hozódott ide, 's kevés idő múlva hivataljától el mozdíttatott, itt köz emberré lett, és utánna a' Kántorság ismét megszűnt: a' rendes Kántorság 1790-dik esztendőn kezdődik, a' mikor a' Debreczeni Collegiumból kihozódott Vad Mihály. Kellemetes hangú, de gyenge mejjú lévén, 's e' miatt a' Kántorságot magának nem javallván, esztendő múlva arról lemondott, 's ment Nótáriusnak Túr Kevibe.

Bányai Béniamin 1791—1809. Ezen utóbb írt esztendő vége felé tüdő sorvadás miatt ágyba esván, a' következő esztendő tavaszszán megholt.

Újvárosi Mihály 1810—1817. Háza népe hibájáért lemondani kényszerítetett.

Hegedűs Jó'sef 1817-dik esztendőtől fogva. Orgona készítetvén 1818 ban, egyszersmind Orgonista is. Ritka szépségű hangjáért, és a' magától készítettet, 's halottak felett, Orgona mellett mondani szokott énekeiért igen kapós.

Ezzel nyerte azt, hogy midőn 1835-dik esztendő Tavaszszán, Ketskemétre Kántornak, és Orgonistának meghívódott; tsakhogy megmaradjon, fizetése, mint alább láthatni, szépen megneveltetett.

§. 5. A' feljebb való §. ban leírt belső Személyek fizetéseikről.

I. A' Rectori Fizetésről.

1781-ben, a' meddig tudniillik ezen tekintetben fel lehet menni, ebből állott:

Kész pénz	150 f.
Coquia helyet	50 f.
Öszveséggel	200 f.

Halottól 10 x

Minden gyermektől egy csirke, pénzt még ekkor nem fizettek. Fűtő elegendő.

Lehetett fagygyú is, de a' mellyről nints emlékezet.

1790-ben elválasztódván a' Rector hivatalától a' Kántorság, amannak fizetéséből Kántoréra fordítódott 50 f. melly másunnan is pótolódott. Lett hát a' Rectori fizetés

1. Kész pénz 150 for.

2. Az elszakasztott 50 f. helyett rendeltetett Didactrum a' Classisok szerint, t. i. Legalsó rendbéliek fizettek 12 x. 2 ik rendbéliek 18 x. Declinisták 21, Conjugisták 24, Grammatisták 30, Syntaxisták 34 x.

3. Minden gyermek az egész Oskolában egy csirkét.

4. Fűtő volt a' gyermekek szüléitől elegendő.

5. Minden Halottól 10 x.

1794-ben Lett a' készpénz 204 f.

Minden gyermektől az egész Oskolában 20 x, a' többi úgy, mint feljebb.

1804-ben Készpénz 234 f.

A' többi úgy, mint feljebb, kivéven a' fűtőt, mely helyett adódott 1 öl puhafa, és 200 kéve nád, vagy gyékény.

1805-ben felállítódván a' gabonabeli fizetés, lett a' jövedelem:

1. Készpénz 110 f.

2. Minden gyermektől, kivéven a' Conrector Tanítványit 1 véka búza, 1 véka árpa, 20 x. egy csirke.

3. Halottól 20 x,

4. Fűteni, 's tüzelni 200 kéve nád, 1 öl puha fa.

1806-ban Kész pénz 150 f., a többi mint feljebb.

Itt tétetik említés először 10 font Fagygyúró: de azzal a' megjegyzéssel, hogy az eddig is (nem tudni miólta) adódott.

1824-ben a' rendelődván, hogy minden Oskolabeli gyermekek a' magok Tanítóiknak fizessenek: így változott a' Rectori fizetés:

1. Kész pénz 500 f. V. cz.

2. Minden gyermektől, a' maga Oskolájában 1 véka búza, 1 véka árpa, 20 x, egy csirke.

3. Halottaktól, melyek már ekkor 300—400-ra mentek 20 x.

4. 10 tb. fagygyú.

5. 2 öl puhafa, Szalma fűteni elegendő.

1826-ban Professor hozattatván,

1. A' fentebbi 500 forint 180-nal neveltetett, azon az okon, mivel a Legatus járatás megszűnván, annak kötelességet a' 3 Innepeken ő teljesítette.

2. Fűtő helyett 3 öl keményfa rendeltetett, a' 2 öl puha fa is megmaradván.

3. Sz. Lőrintzen egy darab veteményes kert, mellyel eddig a' Rectorok nem bírtak.

A' többi úgy maradt, mint feljebb láthatni.

1829-ben a' Legatus járatás visszaállítatván, a' fizetés így változtatódott:

1. Kész pénz 650 f.

2. A 3 öl keményfa helyett 20 f. a' 2 öl puha fa helyett 10 f. rendeltetett.

3. A' 10 tb. fagygyú helyett 10 tb. gyertya.

A' többi úgy maradt, mint volt.

1834-ben ismét Professor hozattatott a' következő fizetésre:

1. Kész pénz 680 f. V. cz.

2. Minden elibe járó gyermektől 1 véka búza, 1 véka árpa, 20 x, egy csirke.

3. Minden Halottól 20 x.

4. 25 font gyertya.

5. 10 öl kemény, 2 öl puha fa.

6. Egy darab veteményes kert.

II. A' Praeceptorok Fizetéseikről.

Az 1769-dik esztendei fizetésről, a' mikor a' Praeceptorság felállítódott, semmit sem tudni, hanem 1781-ben így volt:

1. Kész pénz 40 f.

2. Bor, búza, bárány Cantatio fele, másik fele t. i. Leányok Tanítójának menvén. Kaptak fűteni valót is.

1783-ban másik Leányok Tanítója is hozattatván, 's a' Cantatióban az is részeltetődvén, annak a' fiúk Praeceptora mártsak harmadát kapta; hanem mivel a' fizetés ugyanekkor 3 Innepi publicatóval szaporítottatott, ennek is harmada övé lett.

1787-ben már Fiúk Praeceptora is kettő lévén, fizetések külön külön e' volt:

1. Kész pénz 45 f.

Bor, búza, bárány Cantationak, és a' 3 Innepi publicatiónak negyed része.

1788-ban publicatio helyett 2 f.

1789-ben a' Kész pénz lett mindeniké 50 f.

1790-ben — — — — — 60

Ugyan ekkor, mivel a' Leányok Tanítóinak fizetése más módon neveltetett, a Cantatio csak a' 2 fiúk Praeceptoraié lett.

1796-ban, ámbár az első Praeceptor Conrectorra lett, 's nagyobb tudományú gyermekeket tanított, (: az alsó Oskolát a' Particulisták tanítván:) mind azáltal e' két Tanító fizetése egyformának maradt.

1797-ben volt már kender, 's veteményes föld is.

1800-ban neveltetett 10 ftal, mellyek közül 4 gyertyára, 6 fűteni valóra adódott.

1801-ben a' gabona Cantatio eltörölletett, 's helyette kész gabona adatott, fűteni való is rendeltetett, 's az egész fizetés így állott:

1. Kész pénz 70 f.

2. Bor és Bárány Cantatio fele.

3. 10 köből búza, és 3 köből árpa.

4. Egy öl puha fa.

5. Fűteni, nád, vagy gyékény minden gyermektől öt kéve.

6. Kender, és Veteményes föld.

1804-ig egyforma volt a' Conrector, és az után való Praeceptor fizetése: de ekkor, a' megszűnt Particulisták helyett két Praeceptorok hozódván, a' Tanítók változásával a' fizetés is változott, és az az első esztendeit ide fel nem jegyezve — így volt:

1805-ben Conrectoré

1. Kész pénz 72 f.

2. Minden elibe járó gyermekektől, kik 80 an tartoztak lenni, 1 véka búza, 1 véka árpa, 1 csirke, 20 x.

3. 2 öl puha fa.

4. Fűteni való helyett 20 f.

5. 10 font fagygyű.

6. Kender és veteményes föld.

A' 2 dik Nemzeti Oskola Tanítójáé

1. Kész pénz 60 f.
2. 10 Köből búza, 10 köből árpa.
3. Bor, bárány Cantatio harmada: két harmadrésze lévén az első nemzeti Oskola két Tanítóié.
4. 10 font fagygyú.
5. 2 öl puha fa.
6. Fűteni való helyett 20 f.
7. Kender 's veteményes föld.

Az első Nemzeti Oskola Tanítóié

Ez a' Particulisták idejében volt elébb 10, azután 15 f. egynek egynek, — Coquia — és 4 publicatio négy felé.

A' két Praeceptorság felállításakor 1804-ben 30 f. 1805-ben 40 f. egynek egynek, Coquia, 4 publicatio kétfelé, Bárány, bor, Cantatio háromfelé, részesülvén abban, mint feljebb láthatni, a' 2 ik Nemzeti Oskola Tanítója is. 1807-ben lett a' pénz 70, 1810-ben 100 f. Végre 1813-ban Szabó János idejöttével, a' két Praeceptorság egy személyben egyesülvén, — két esztendei ingadozást, melly alatt a Coquia, és Cantatio eltörölteett, elmellőzve — lett a' fizetés 1815-ben

1. 210 f.
2. 6 köből búza, 2 köből árpa.
3. Egy öl fa.
4. Két kotsi szalma.
5. Kender, és Veteményes föld.

1821-ben A' Conrectoré

1. Kész pénz 90 f.
2. Minden elibe járó gyermektől 1 véka búza, 1 véka árpa, egy csirke, 20 x.
3. Két öl puha fa.
4. Fűtő helyett 3 öl kemény fa.
5. 10 font fagygyú.
6. Kender, és veteményes föld.

A' 2 dik Nemzeti Oskola Tanítójáé

1. Kész pénz 200 f.
2. 5 köből búza, 5 köből árpa.
3. 10 font fagygyú.
4. Két öl puha fa.
5. Két kotsi Szalma.
6. Kender, és Veteményes föld.

Az 1 ső Nemzeti Oskola Tanítójáé

1. Kész pénz 150 f.
2. 10 Köből búza, 10 köből árpa.
3. 10 font fagygyú.
4. Két öl puha fa.
5. Két kotsi Szalma.

6. Kender és veteményes föld.

1824-ben a' rendelődött, hogy mindenik Oskolabeli gyermekek a' magok Tanítóinak fizessék az 1 Véka búzát, 1 Véka árpát, csirkét, és húszast. Ezen feljül kapott mind a' három Nemzeti Oskolabeli Tanító egyformán 80 f. egyik egyik, és a' feljebb kített fagygyú, fa, szalma mennyiséget, és a' földeket. Későbbben tekintve azt, hogy az alsó Oskolabeli Tanítónak legtöbb, a' feljebb valóknak kevésbb Tanítványaik vagynak, kiktől fizetést húznak: így határozatott a' fizetés, a' mint ma is vagyon:

Conrectoré

1. 120 f.
2. Minden gyermektől, ki elibe jár 1 véka búza, 1 véka árpa, csirke és húszas.
3. 2 öl puha fa.
4. Fűteni való helyett 20 f.
5. 10 font fagygyú.
6. Kender, és Veteményes föld.

A' 2 ik Nemzeti Oskola Tanítójáé

1. 80 f.
2. Minden Tanítványjától a' feljebb irt mód szerint
3. 10 font fagygyú.
4. 2 öl puha fa.
5. Két kotsi szalma.
6. Kender, és Veteményes föld.
7. Minthogy az Ekkle'sia kvártélyt, néki nem adhat kap kvártély pénzt a' mennyin bérelhet. (: Már az Ekkle'siában lakik:)

A' 1 ső Nemzeti Oskola Tanítójáé

1. 60 f. 2. 3. 4. 5. 6. úgy mint a közelebbi.
7. Minthogy a' maga házában lakik, kvártély pénzbe kap 25 f. Az Új városi fiúk Tanítója fizetése is éppen az, a' mi itt ben a' 2 ik. Nemzeti Oskola Tanítójáé: kivéven, azt, hogy még kender és Veteményes földje nints; 's minthogy az Ekkle'sia házában lakik, kvártély pénzt se kap.

III. A' Leányok Tanítóinak Fizetéseikről

- 1781-ben
1. 50 for.
 2. Bor, búza, bárány Cantatio fele.
 3. Fűteni való elegendő.
 4. Csirke, melyet a következő esztendőkre is kell érteni.
- 1783-ban a' mikor már két Tanító lett, egyiknek egyiknek fizetése e' volt:
1. Kész pénz 50 f.
 2. Bor, búza, bárány Cantatio harmad része, mivel ebből részt vett a' még akkor egy Fiúk Praeceptora is.
 3. Három Innepi publicatio harmad része.
 4. Fűteni való.
- 1787-ben a' mikor már Fiúk Praeceptora is kettő lett, a feljebb említettteken négyen osztotak; a pénz úgy maradt, mint volt.

- 1788-ban a' Publicatio helyett ezeknek is, mint a' Fiúk Praeceptorainak 2—2 for. adódott.
- 1789-ben a' kész pénz lett 45 f. hanem fizettek a' Tanítványok is, a' kik könyvnélkül tanultak 9, az azokon alól lévők 6 x. — A' Cantatio, és a' Publicatio helyett való 2 for. is megmaradt.
- 1790-ben a' Cantatio elmaradt, 's tsak a' fiúk Praeceptoraié lett: hanem annak pótlására fizetett minden Leány fél véka búzát, fél véka árpát.
- 1797-ben kaptak veteményes földet, kender föld már az előtt is, nem tudni mióta, volt
- 1801-ben gyertyára 3 for.
- 1805-ben
1. Lett a' kész pénz 50 f.
 2. Minden leánytól 1 véka búza, 1 véka árpa, 17 x. egy csirke.
 3. Fűteni való helyett 20 f.
 4. Két öl puha fa.
 5. 10 font fagygyú.
 6. Kender és veteményes föld.
- 1808-ban Biblia olvasásért 10 for. rendeltetett, a' Leányoktól járó 17 x. 20-ra emeltetett; későbbben két kotsi szalma adás is szokássá lett: úgy hogy már ma a' fizetés, — a' Fiúk Praeceptoraiéval kevés külömbséggel, a' 2 ik Nemzeti Oskola Praeceptoráéval pedig egészen egyezve, — ez:
1. Kész pénz 80 f. (: ebbe számíttatván az a' 20 for. is, melly elébb fűtő helyett volt adva:)
 2. Minden Leánytól egy véka búza, 1 véka árpa, egy csirke és 20 x.
 3. 10 font fagygyú.
 4. Két öl puha fa.
 5. Két kotsi szalma.
 6. Kender, és Veteményes föld.
- Jegyz. A harmadik Leány Oskolában melly 1821 ben jött létre, ugyan ez a' Tanító fizetése.

IV. A' Kántori fizetésről

- 1790-ben a' mikor ez a' Hivatal kezdődött, a' Rectori fizetésből elszakasztott 50 f. pótoltatván 25 f-tal, lett:
1. Kész-pénz 75 f.
 2. Halotti Temetésért, akár Praedikátziós, akár énekszós volt az, 10 x.
 3. Két köből alá való Ugar föld, mellyet az Ekkle'sia szántatott.
 4. Két öl puha fa.
 5. Fűteni 200 kéve nád, vagy gyékény.
- 1791-ben a' Kész pénz 85 forintra emeltetett, a' többi elébbi állapotjában maradt.
- 1793-ban a' mondottakon feljül kapott 2 fertály földet, 's ahoz kenderföldet is.
- 1797-ben Veteményes földet.

- 1805-ben a' Halottól való fizetés 20 x-ra emeltetett.
 1807-ben a' Kész pénz 100 forintra.
 1808-ban járult a fizetéshez 10 tb. fagygyú.
 1814-ben lett a' kész pénz 150 f. 10 font fagygyú helyett 10 font gyertya. — Fűteni nád helyett 3 öl puha fa ; — Prédikáziós halottól 45, énekszóstól 30 x.
 1816-ban a' 3 öl puha fa helyett annyi kemény fa.
 1817-ben pedig már így állott a' fizetés :
 1. Kész pénz 200 f.
 2. Prédikáziós Halottól 1 f. énekszóstól 40 x.
 3. 2 öl puha, 3 öl kemény fa.
 4. 10 font fagygyú.
 5. Két fertály szállás föld, melyet maga műveltet.
 6. Kender és Veteményes föld.
 1832-ben lett a' kész pénz 250 f.
 1835-ben — — — — — 500 f.

A' Bútsúztatást alku szerént 5, 10, 15 forintért teszi ; körül belől 1000 forintot esztendőnként bé kap belőle, a' Temetési pénzel együtt.

§. 6. A' Kúrátorokról, 's valami az Egyháziakról.

A' Kúrátorok leírásában megemlíttetik az is, hogy ki mit építtetett, vagy szerzett : minthogy pedig ezen épületek, és Javak, alább külön szakaszban elő fognak fordulni : az azokra tett költség, és az esztendő, melyben azok építtettek, vagy szereztettek, tsak akkor fog előadódni.

A' Kúrátorokat tsak a' Számadásokból lehet kinyomozni : ezek pedig 1781-dik, 's leginkább 1784-dik esztendőn, Gyarmathi Ferentz Predikátor ide jövetelével kezdődnek : ezen időnél feljebb tehát a' Kúrátorok előszámolásában menni nem lehet.²³

Kádár György volt 1781—1783. Ez építtette újra a' megégett Templomot, 's néminémű részben a' Prédikátori házat, és Oskolákat. Öntette Pesten az akkori nagy harangot : de a' mely mint alább is láthatni, elhasadván, 1790-ben itt Makón újra öntetett 6 Má'sásnak, 's lett akkor, mivel már előbb nagyobb szereztetett, 2 ik. 1813-ban másodszor is elhasadván, 's a' matériája szaporítván ismét újra öntetett Pesten, 16 má'sásnak. Lett akkor legnagyobb, most második.

Diós István 1784—1794. Folytatta a' Templomnak hátra lévő munkáját, és a' Parochialis épületekét ; építtette a' Tornyt, öntette Budán az akkori nagy, most harmadik, és a' legkisebbik harangot ; újra öntette, mint feljebb említődött, itt Makón a' másodikat : készíttette az órát ; a' Templomot köfállal, úgy a' mint most is vagyon körül keríttette.

Jó Sámuel 1795—1799. Idejében egyéb említeni való nem esett annál, hogy szaporodván az Oskolás gyermekek Orbán Jó'sef Rector alatt 's a régi épületben nem férvén : első esztendejében építtetett a' felsőbb tanulók számára, a' régi Oskolával átalellenben egy újat, melyben volt a' Rectornak két szobája, egy konyha, és a' classis. De ez is már, az új Oskola elkészültével lerontatott.

Vig Ferentz 1800—1802. Építtette a' nagy Parochiát, a' napnyúgot felől már készen lévő Konyhához, és szobához, mely akkor Tanuló ház volt, s' most élés kamarául szolgál, ragasztván 3 szobát, és 1 konyhát. A' kis Parochiának* alsó részét is ő tétette mostani állapotjába; az akkori Tanuló házhoz, mely most cselédház, toldván a' réGINEK lerontása után egy konyhát, és egy szobát. Építtette a' belső Leányoskolát, készítette a' Templomban a' Prédikáló széket. A' Parochiákat, és Oskolákat deszkával béke-
rítettette.

Dobsa Jó'sef 1803. A' két új Prédikátort ide szállította, az ifjabbikat meg is házasiította.

Nagy István 1804—1807. A' középső Leány Oskolát építtette, Tornyt reparáltatta, meszeltette, gombját Aradon újra aranyoztatta; mind a' két Parochián új kútat, a' kis Parochián színet is, és ólat készítetett, sok más reparációkat is tétetett. A' Prédikátoroknak még Spanyolviaszt is vett, sőt az Insurrectionale Subsidiumot is 27 f. 50 x. helyettek kifizette.²⁴ Fűtenivaló szalmára is tetemes költségeket tett. Mint folyt akkor ki a' pénz, megítélhetni ez egy példából. — A' gomb aranyozására — mely újjonnan, mint a' Diós István számadásából megtetszik, 74 forintba került, — ekkor levétellel, feltétellel, bádogosi kiigazítással, 's úti költséggei együtt, 400 forintnál valamivel több ment. Csupán az Áts Pallérnak a' levevésért, feltevésért 100, áldomásra, 's kendőkre az Áts Legényeknek 30 f. fizetődött.

Gera György 1808. Reparációkon kívül semmi nevezetést nem tett.

Gera István 1809—1811. Hivataljának első esztendejében a' kis Parochialis udvaron a' pintzét, harmadikban arra a' Tanulóházat építtette.

Szemes János 1812. A' nagy Oskola építését elkezdette, 's hozzá materialékat szerzett.

Vig Ferentz másodszor 1813, 1814. Az Oskola építését szorgalmasan folytatta, már első esztendejében az akkor — valamint már most is, a' nagynak készulte után, — második harangot, mint feljebb is érintetett, újra öntette Pesten.

Jó Ferentz 1815. Az Oskola építését folytatta.

Kováts István 1816. Az Oskola munkájában annyira haladt, hogy Ősszel, az alsó részébe bele lehetett költözni.

Márton Mihály 1817—1819. Az Oskola munkáját, a' pénz nem léte miatt, megszüntette első esztendejében; de a' másodikban, 's harmadikban folytatta. Ugyan az ő második esztendejében készült az Orgona a' Templomban, 's egy úttal a' Templomnak régi menyezetje lehányódván, a' padlás Stukatúrra készítettett; a' két végső kar is kijebb hozódott, 's készült ez az új toldás egészen fából, fa oszlopokra, 's az eleje Stukatúrra.

Kováts István másodszor 1820—1825. Hivataljának három első esztendejében a' nagy Oskolának hátra lévő munkáját, melynek felső része még haszonvehetetlen volt, elvégezte; a' classisokba

* E' már most Professori lakhely.

székeket készíttetett; az udvaron téglából palints Pádimentomra a' nagy Árnyékszékét építtette; az udvart téglával körül keríttette. Egyszersmind ezen munkáknak folyta alatt az Újvárosi Leány Oskolát építtette, Templomot, Tornyt reparáltatta, meszeltette, a' Kántori házat nagyobbította, a' középső Leány Oskolát mostani helyére cserélte, és a' cserélt épületet Oskolának alkalmatossá készítette. Utóbbi esztendeiben új Templom építéséhez készületet tett, téglát égettetvén, és meszet szerezvén: de a' mellyek osztán a' következő Kúrátor idejében a' régi Templom kitoldására fordítottak.

Balogi Jó'sef 1826—1829. Öntette a' nagy harangot Pesten, 's a' Toronyban új haranglábakat, az ablakokra salukat, a' Templom felől vastáblát készíttetett; a' már készen lévő téglához újonnan sokat veretett, a' Templomot egy tágas, 's annak falával egyforma magosságú Czinteremmel kitoldatta; abba, valamint a' Templomnak északi oldalába kart, és az egész Templomba vastag deszkákból, kemény fa oszlopokra új székeket készíttetett; a' nagy Oskolától fogva a' kis Parochiáig kőfalat húzatott; sok régi ágybér restantiát beszedett, mellyből nem tsak az adósságokat fizette ki, hanem fen is maradt annyi, hogy interesre valami 4,000 forintot kiadhatott. Ugyan az ő idejében, 's egy részről az ő gondoskodása által újjítódtak meg, önként való adományokból az Úr Asztalához tartozó szent ruhák; akkor szereztetett az a' házatska is, udvarával együtt, melly most Ispotálynak kezd alkalmaztatni.

Kalász János 1830—1833. Készíttette a' Templomban a' Papszékét, asztalt, keresztelő oszlopot, 's ezeket rostélyjal körülvétette. A' Templom kerítését újjíttatta, reá nagy kaput, és kis ajtókat tsináltatott; a' nagy Oskola udvarán tűzrevaló tartásra színet, a' Kántori udvaron pintzét építtetett; a' Templomot mázos cseréppel befedette, fedől fákat is újakat rakatván fel. Szerzett két házat Praeceptorok lakására, egyiket a' Toronyal általellenben, másikat a' nagy Parochia lábában. Szerzett egy darab szállót is, megváltván tudniillik a' Fekete Alberttől Testamentomban hagyott rész mellé, annak azon részét is, mellyet az uradalom elfoglalt. A' Harangozó földjét Csókásról, közelebb, 's jobbért, a' Rákosi oldalra cserélte, adván toldásban 220 forintot. 200 ezer téglát égettetett, mellyet következőjének resignált.

Jenei Mihály 1834-dik esztendőől fogva. Építtette első esztendejében Új Városon a' Fiú Oskolát, és mind ehhez, mind a' szomszédjában lévő Leány Oskolához Istállót, és Színet; nevelte egy szobával, a' Toronnyal általellenbe lévő, 's feljebb említett házat; második esztendejében építtette az új Prédikátori házat.

Második, vagy Építtető Kúrátorok is kezdettek lenni 1810-ben, a' nagy Oskola építése, 's ahoz való készület alkalmatosságával, kik is 1815-ig ezek voltak: Tóth János, Dobsa Sámuel, Kristó János.

1816-ban ezen hivatal megszűnvén, 1824-ben ismét felállítatott, 's viselték Gujás György 1824—1828. Gera Ferentz 1829—1832. Mágori István 1833, 1834. Fodor János 1835-től fogva.

Ditsekszik a' Makai Ekkle'sia Fő Kúrátorral is, 1815-dik esztendőől fogva, a' midőn ezen fő felvigyázói tisztre megkérte Tekintetes Szilesy Pál Úr, Ties Nő Csanád Vármegyének mostani fő Nótáriussa, 's a' Békés-Bánáti Egyházi Vidéknek Assessora, azt elvállalta, 's azon időől fogva tanácsával, 's tekintetével az Ekkle'sia virágzását hathatósan előmozdítja.

Egyházi 1820-ig, kivéven azt, hogy az Oskola építésének a' sullyán, egy, vagy két esztendeig, Ekkle'sia kis Bírāja is volt, tsak egy szokott lenni. Ettől fogva 1833-ig volt kettő, 1834-ben lett három, 1835 ben ismét kettő.

§. 7. A' Kúrátoroknak, 's más Ekkle'sia szolgálatjában lévőeknek fizetéseikről, és egyéb rendszerént való kiadásokról.

a.) A' Kúrátoroknak fizetése régen tsak 16 for. volt, 1800 ban lett 21, 1824-ben 50 f.

b.) Az Építettő Kúrátoroknak első ízben t. i. 1810—1815, noha ezen hivatalt maga Tóth János négy esztendeig viselte, semmi fizetések nem volt. Másodszori felállítatásokkor t. i. 1824-ben egyforma fizetést kezdtek húzni a' Számadó Kúrátorokkal, t. i. 50 f.

c.) Az Incassátorok fizetése, míg ezt a' hivatalt a' Város Adószedői vitték, volt 80 f. 1827-től fogva 1831 ig, melly idő alatt ezen hivatal négy négy személyekre volt bízva esztendőnként, kapott mindenik 20—20, és így együtt ugyan tsak 80 f. 1832-ben, és 1833 ban, a' mikor már ismét tsak egy Incassátor lett, volt a' fizetése 300, 1834 től fogva pedig 200 for.

d.) Az Egyháziak fizetése 1799-ig volt 16, 1800—1825 : 21 ; 1826—1831 : 40 ; 1832-dik esztendőől fogva 50 forint, úgy, hogy ezen kitett summákat, akkor is, mikor már két, vagy három Egyháziak voltak, egyenként mindenik megkapta.

e.) A' Harangozó fizetése:

1. Egy fertály szállásföld a' földosztástól fogva meg volt.

2. Ehez járult 1781-ben 10 f. 1796-ban 25 f. 1800-ban 26 f. 3 köből búza. 1811-ben 50 f. 5 köből búza, 2 pár csizma. 1830-ban a' csizma, és búza elmaradván lett 70 for.

3. Halotti harangozásért 1781 ben minden harangtól 3—3 xr. 1796 ban a' nagy harangtól 9, a' középsőtől 6, a' legkisebbiktől 3 x.—1813-ban a' nagy harangtól 12, a középsőtől 9, a' legkisebbiktől 6 ; a' két kisebbiktől együtt 12, mind a' háromtól együtt 18xr. Hasonlóképpen minden pompa húzásért, melly minden harangal együtt szokott megtörténni, 18 xr.—1826-ban egy negyedikkel, a' mostani legnagyobb szaporodván a' harangok száma : a' három kisebbért való fizetés úgy maradt, mint volt ; a' legnagyobb pedig magában nem szokott meghúzódni, hanem együtt a' négyért való fizetés lett 30, 's minden pompáért 15 xr.

f.) Az Ekkle'sia Nótáriussának fizetése 1827-dik esztendeig volt 30, attól fogva 60 f.

g.) Az Óra gondviselő fizetése hajdan volt 20, már darab időől fogva 30 f.

Ezekon kívül vagynak az Ekkle'siának olyan kiadásai is, melyek ámbár nem bérbeli fizetések, mindazáltal, mivel esztendőnként előfordulnak: a' feljebbiekhez számláltathatnak, úgymint

h) Tart az Ekkle'sia a' Debreczeni Reformatum Collegiumban rendszerént egy Alumniumot, melyről a' Kötelező Levelet 1809-ben bé is küldötte. E végre hol többet, hol kevesebbet szokott a pénz változásához képpet, fizetni; most fizet 30 for.

i) Gondoskodik az árva gyermekek taníttatásáról, adván azoknak könyveket, némelyeknek még ruhát is, és érettek a' Tanítóknak megfizetvén.

k) Az elnyomorodott, és koldulásra elégtelen szegényeket táplálja, és gyámolítja.

Ezen két utóbbiak számára ugyan már különös fundusok vagynak állítva: de a' melyek mivel még tsekélyek: a' kiadások az Ekkle'sia pénztárából pótoltnak.

§. 8. Az Ekkle'siának régibb, és mostani tagjairól.

1. Régi tagjai, egy 1763-dik Esztendei Öszveírás szerint.

Buják.

Raffai Mihály
Börtsök Bálint
Varga János
Gera János
Ifj. Gera János
Szabó Mihály
Szabó Ferentz
Mihály Kováts
Kotsis Mihály
Csindó György
Mészáros Mihály
Beretz János
Sánta István
Szabó János
Varga Ferentz
Ács István
Fekete Mihály
Nyúzó András
Csomor János
Kotsis János
Kristó Mihály
Mágori András
Kurai István
Kristó Ferentz
Dékány István
Sípos Mihály
Nagy András
Sípos István
Szabó János
Kotsis Sámuel
Kotsis Gergely
Kristó Ferentz
Varga Mihály
Gera Mihály
Sípos Ferentz
Kara András
Kaszap Miklós

Varga Ferenc
Varga András
Galamb Pál
Kotsis György
Szemes Gergely
Barta István
Kaszap Mihály
Borbás István
Boka István
Liszka György
Király János
Borka Mihály
Tóth István
Sipos Mihály
Pap János
Borbás István
Ró'snyai Pál
Szilágyi György
Csindó István
Kalász György
Szűts János
Fekete István
Szűts János
Székely István
Szűts István
Diós Gergely
Hamvai Anrás
Szemes János
Borbás János
Fodor Mihály
Szabó Mihály
Kováts András
Csó Mihály
Kis János

Temető Útsza.

Szabó Mihály
Kováts András
Fodor Ferentz

Gózon György
Szabó Mihály
Bújdosó András
Mándoki István
Botos Pál
Jámbor János
Szemes Bénéámin
Rátz György
Szirbik István
Kúsz István
Horváth Mátyás
Fazekas István
Kis Mihály
Kalász Mihály
Kotsis János
Molnár Pál
Kotsis János
Györki Mihály
Szilágyi István
Kováts György
Szűts Ferenc
Simon György
Dobsa Ferentz
Kádár Ferentz
Hegedűs György
Kis István
Görbe István
Diós István
Asztalos Mihály
Benke György
Zilahi Mihály
Ináncsi István
Oláh Mihály
Pap Sámuel
Szabó Péter
Fekete István
Jó Mihály
Szani János
Marátsi János

Kádár Mihály
Fitos Pál
Kádár János
Timár Mihály
Baranyi András
Kaszap Mihály
Szabó János
Kováts Mihály
Szegedi István

Hóld Útsza

Erdelyi Ferentz
Erdelyi András
Veres István
Erdelyi János
Jámbor Gergely
Pap János
Nagy György
Gulyás János
Halasi János
Jó András
Nagy Bálint
Nagy István
Nagy Mihály
Kováts Mihály
Lőrincz András
Szűr János
Posztós György
Kováts István
Nagy Bálint
Kováts János
Gyulai György
Bíró István
Varga György
Kádár Pál
Nagy Mihály
Jó János
Jó István
Nagy Ferentz
Simon István
Pesti István
Balogi Mihály
Szabó István
Patkós István
Balogi Jó'sef
Veres András
Kelemen Balás
Dobsa János
Nagy Mihály
Kis Mihály
Kis Péter
Szabó István
Szalai Mihály
Sebők István
Sarló János
Szabó János
Kis János
Nagy Sándor
Fekete Péter
Rőse Péter
Szőnyi István
Liszkai Ferentz
Szűts Jó'sef

Nagy István
Szűts István
Pongrátz Mihály
Bakos István
Siket Mihály
Nagy István
Bóna Mártonné
Erdelyi Mihály

Csapó Útsza

Fekete János
Jó Mihály
Marjai András
Jó András
Dobsa István
Vámos György
Lakatos Jó'sef
Jó István
Göntzi Ádám
Fekete István
Szöllősi Ferentz
Márki György
Szakáll Gergely
Mogyorósi István
Pap János
Patkós János
Kováts István
Kőrösi István
Gréczi István
Földesi János
Szabó Márton
Detsi Péter
Somodi János
Nemes János
Gyaponi János
Szél János
Pergelő János
Víg György

Lőrincz Útsza

Szathmári János
Kováts Mihály
Szilágyi Dániel
Szűts Mihály
Bernáth Ferentz
Lengyel Mihály
Erdei 'Sigmond
Szilágyi György
Kaskútó János
Elek András
Diószegi István
Víg János
Nagy János
Szilágyi Andrásné
Boros István
Győri István
Szél Ferentz
Molnár Pál
Fodré Ferentz
Pap Mihály
Boros András
Nagy István
Erdei András

Nábrádi András
Kis Mihály
Kőrösi Péter
Szilágyi Ferentz
Szilágyi György
Tamás György
Faragó István
Apjok György
Varga György
Szabó János
Kis István
Nagy Ambrú's
Nagy Sámuel

Új Városi 1 ső Útsza

Balogi Ferentz
Szabó Ferentz
Mándoki István
Balogi Péter
Takáts János
Nagy István
Szilágyi Mihály
Szabó Gáspár
Szabo István
Debreczeni István
Kádár János
Várad István
Hajdú Jó'sef
Rácz János
Szabó János
Ambrú's János
Pap István
Ilyés István
Háló István
Bod György
Szűts Ferentz
Cseh István

Új Városi 2 dik Útsza

Samu István
Kassai János
Tóth István
Gyulai Gergely
Ballabás János
Putnoki István
Szabó János
Szakáll András
Csarnó Mihály
Domokos Mihály
Tóth László
Banyó János
Banyó Lőrincz
Német István
Szabó Mihály
Bata Péter
Áts István
Tömlő István
Diószegi Márton
Áts János
Fazekas János

Elek Ferentz
Tokai Gergely
Túri Pál
Banyó András
Sánta György
Víg István

Új Városi
3 ik Útsza

Molnár János
Tóth Ferentz
Fejes János
Bíró János
Lábodi István
Bódi János
Nagy Jánosné
Szöllősi János
Angyal Gergely
Szabó György
Hajdú György
Bódi István
Máté János
Kultsár Bálint
Kadár János
Szabó István
Király János
Rátz István
Mágori Mihály
Nagy György
Kováts Mihály
Kis Ferentz
Hajdú Mihály
Baranyás Mihály
Kotzka István
Fodor János
Berényi Mihály
Posztós István
Kurutz János
Bakó Mihály
Domokos János
Kováts Márton
Gujás István
T. Nagy István
Pap György
Spanyol György
Szilágyi István
Szalai Péter
Szalók István
Csertus István
Balog István
Kerekes István
Kakutsi Ádám
B. Tóth István
Banyó György

Kováts András
Kováts György
Bata Mihály
Kováts György
Szebeni Ádám
Batka György
Fekete György
Dobsa Péter
Gyaponyi István

Új Városi
4 ik Útsza

Szalai István
Bökönyi János
Fóró János
Csillag János
Szalatsi István
Kötélverő János
Földi János
Csökmei István
Molnár István
Füstös István
Polgár István
Szabó Ferentz
Kaskútó János
K. Csordás Mihály
Kardos Péter
Győri Ferentz
Nagy András
Barmos János
Simon János
Csávási György
Peszeki István
Tatár János
Varadi István
Gréti Péter
Juhász Mihály
Kardos Mihály
Nyerges István
Bujdosó János

Új Városi
5 ik Útsza

Halasi István
Mikó György
Pap János
Barta István
Pap Gáspár
Ferenzi János
Dobsa Mihály
Bihari István
Bódi Andrásné
Bódi Ferentz
Kántor István

Csala Mihály
Simon László
Szabó János
Jenei Péter
Kováts György
Molnár János
Paku Mihály
Szabó Ferentz
Mező Ferentz
Tóth György
Kazi Mihály
Pintér György

Új Városi
6 ik Útsza

Víg István
Jenei Péter
Baranyi István
Szél István
Kis István
Gávai András
Villás István
Fazekas Ferentz
Fodor János
Kis Istvánné
Fekete Mihály
Polgár Péter
Barmos András
Nagy Miklós
Mátsi György
Földi János
Dadogó József
Marsi János
Kováts Ferentz
Nagy András
Balla András
Vintze György
Csuka András
Szalai István
Binetz Ferentz
Gera Istvánné
Szabó István
Paksi István
Kereki Mihály
Tamás Mihály
Kérdi Mihály
Szabó György
Tapronyi Ferentz
Koloszi Mihály
Tóth János
Tóth István
Török Pál
Csontos György

II. Mostani tagjai az Ekkle'siának.

Tekintetes Saator János Úr, Ttes Ns Csanád Vármegyének
Gen. Perceptora Surr. Vicze Ispanyja, és a' Helv. Vallástételt kö-
vető Békés—Bánati Egyházi Vidéknek Coadjutor Curatora.

Tekintetes Szilesy Pál Úr. Láthatni feljebb a' Kúrátorok között
Tekintetes Mátéfy Pál Csanád Vármegyei Táblabíró, Cseresznyés

István V. Fiskális, Bánfi József V. Nótárius Urak. N. Bánfi Péter
Úr Város Nótáriussá.

Köz tagjai

1 ső Tized

Vig József
Görbe Bénéiamin
Galamb János
Elek András
Szalárdi István
Mándoki József
Börtsök Mihály
Gera Sámuel
Nagy Ferentz
P. Raffai Ferentz
Budai András
Szirbik György
Szalai Ferentz
Juhász Mihály
Pap Sándor
Szabó János
Petri Jánosné

2 dik Tized

Nagy György Péter
Kardos János
Fejes Mihály
Szemes Péter
Vizi József
Szemes Ferentz
Baranyi János
Fekete Ferentz
Görbe István
Cs. Nagy István
Dobsa János
Bójer Ferentz
Kardos Mihály
Szakáts István
Jó Mihály
Galamb János
Márton István
Csertus János
Kotsis Ferentz
Gera Ferentz
Szirbik Mihály
Komáromi Péter
Alexa Józsefné
Csatai Márton
Német Mihály
Szalontai István
Csertus János

3 ik Tized

Kádár Ferentzné
Baranyi János
Ujfalusi József
Borbás József
Fekete István
Ns. Döme Jól
Gera András
Szabó Sámuel

Kis András
Kis József
Mándoki István
Komáromi Péter
Bajusz Sándor
Török István
Nagy András
Ns. Barta Ferentz
Pápai Imre
Biró Mihály
Szabó György
Szendrei János
Bódi József
Bentze János
Szemes József
Kardos István
Gera János
Székely István
Sipos Ferentz
Budai Sámuel
Czirbus András
Páhán Gergely
Székely István
Öreg Nagy János

4 ik Tized

Czina István
Szilágyi Sándor
Ifjú Czina Mihály
Balogi Sámuel
Molnár János
Szalai Mihály
Letvai Istvánné
D. Nagy Péter
Kováts Ferentz
Elek István
Cz. Nagy Péter
H. Szabó Ferentz
Szabó Mihály
Sipos András
Bentze Mihály
Marsi István
Mészáros Mihály
Ferentzi Péter
D. Nagy István
Gera Ferentz
Jó József
Fehér Ferentz
Bentze István
Komáromi Mihály
Kotsis Ferentz
Balog János
Polgár János
Szentpéteri Mihály
Komáromi János
Bentze János
Czirbus Gábor
Bódi Mihály

Holesz Jánosné
Bódi János
Somogyi József
Ifjú Mészáros Mihály
Kádár Sámuel
Halasi János
Ifjú Szoboszlai Mihály
Német Pál
Tatár János
Kováts Károlyné
Asztalos Sámuel
Gyüge János
Czirbus Jánosné
Czirbus Mihály
Szoboszlai Jánosné
Gebei Jánosné
Ns. Nagy Gergelyné
Törös Mihály

5 ik Tized

Szentpéteri János
Höss Péterné
Bódi Ferentz
Görbe József
Ravasz Jánosné
Dobsa Pál
Láda Mihály
Kádár József
Szilágyi János
Ferentzi József
Ifjú Szilágyi János
Nagy Pál János
Nagy P. Mihály
Bakó István
Komáromi Péter
Görbe Ferentz
Márton Mihály
Kotsis Miklós
Hajdú Péter
Lengyel János
Csuka István
Ferentzi István
Csillag János
Szél István
Fejes János
Komáromi István
P. Szalai József
Dobsa István
Görbe Miklós
R. Nagy Mihály
P. Szűts Pál
Seres József
Szabó István
Jó János

6 ik Tized

Kováts János
Fekete András

Höss József
Német Mihály
Kádár Ferentz
Vas András
Vig István
Vas Sándor
Benke György
Bakó Pál
Cz. Nagy Ferentz
Börtsök István
Kaskó Mihály
Hertzeg Mihály
Simon Mihály
K. József István
Birinyi Mihály

7 ik Tized

Ékes István
Jó József
Szemes Ferentz
ifjú Szabó János
Domokos József
Gyüge József
Erdei Mihály
Hertzeg József
K. Szabó Mihály
ifjú Pap Mihály
Molnár János
Gera Pál
Biró István
Szabó György
Öreg Varga József
ifjú Varga József
Szűts Ferentz
Gávai József
Szentpéteri János
Kúsz János
Szilágyi István
Angyal Gergely
Mészáros Mihály
Szűts János
B. Szűts János
Vári István
B. József István
Jó József
Jó Ferentz
Kádár Mihály
Mágori Mihály
Mágori János
Sipos János
Hári János
Hári Ferentz
Kis János
Német Mihály
Fodor Ferentz
Kotzkás István
Szabó József
Hajdú István
Kabzsi János
Csillag Mihály
Cseh Mihály
Hajdú Ferentz
Veres István

Kurai Ferentz
Szoboszlai Ferentz
Varga József
Gera Sámuel
Bökönyi Péter
Földházi János
ifjú Sipos Mihály
Mózes János
Márton József
Benke István
Molnár András
Fejes Ferentz
Szoboszlai István
Gyaponyi Mihály
Csökmei Mihály
Szilágyi Sámuel
Szilágyi István
Szoboszlai János
B. Szűts János
Balog Mihály
Kőrösi János
Öreg Gyüge József

8 ik Tized

Balog Mihály
Bóbis István
Váradi Ferentz
Szegedi János
Kelemen Sámuel
Putnoki János
ifjú Bóbis István
Banyó Ferentz
Győri Ferentz
Bernát István
Vata János
Tóth Ferentz
Szabó Sámuel
N. Nagy Ferentz
Cz. Nagy János
Németh Ferentzné
Bódi Mihály
Balog István
Gera János
Burunkai Mihály
Varga István
Barta István
Kádár Sámuel
Kádár József
Sipos István
Gera István
Dobsa József
Szabó Sámuel
Dantsó Pál
ifjú Szemes János
Német Mihály
Kádár Mihály
Német István
Kádár Mihályné

9 ik Tized

Sánta József
Szűts István

Gyenes András
Kádár István
Rédai Ferentz
Rafai József
Rafai János
Jóba Péter
Dura István
Kádár István
Szirbik Miklós
Szirbik Ferentz
Jó Mihály
Rafai János
Rafai Mihály
H. Kovács József
Fekete János
Földesi Ferentz
Kúsz János
Börtsök Ferentz
Pap János
Bálint János
Kádár Mihály
Turi Varga István
ifjú Jó István
Turda Mihály
Hári István
Szemes Mihály
Kotsis Ferentz
Nagy István
Nagy Ferentz
Marsi János
Baranyi Mihály
Szabó János
Kurai Ferentz
Kőrösi János
Áts Ferentz
Tóth János
Szalai András
Mészáros János
Mágori József
Budai János
Panyor Mihály
Jó Mihály
Kotzka András
Csatári Ferentz
Gera Mihály
Börtsök József
Kristó Jánosné
Gera Pál
Gera János
Szűts Ferentz
Bódi István
Csatári István
Marsi István
Balázs András
Galamb Ferentz
Gera Ferentz
Szentesi Pál
Sipos Ferentz
Kelemen Péter
Szirbik István
Áts Mihály
Öreg Gera Ferentz
ifjú Panyor Mihály

10 ik Tized

Kusz Péter
 Birinyi János
 Kováts Ferentz
 Marjai Mihály
 Csala Mihály
 Kováts György
 Németh Ferentz
 Bentze János
 Jó Mihály
 Bentze István
 Szentesi Ferentz
 Csala Ferentz
 Fekete Ferentz
 Banyó György
 Banyó Sámuel
 Szathmári István
 Nagy János
 Szentesi János
 Nagy Sámuel
 Gera Ferentz
 Fülepi István
 ifjú Kerekes István
 Kerekes Pál
 Diós Mihály
 Erdei János
 Rácz Mihály
 Rácz Ferentz
 Fábián Ferentzné
 Karakas Mihály
 Rácz Sámuel
 Varga István
 Mágori János
 Forrai István
 Asztalos Mihály
 Kúsz Jó'sef
 Fejes György
 Öreg Karakas Mihályné
 Forrai János
 Csala István
 Öreg Kúsz János

11 ik Tized

Csávás Mihály
 Garai István
 Balog Péter
 Vári János
 Baranyi Ferentz
 Marsi János
 Molnár Ferentz
 Kotzka Mihály
 Varga Péter
 Kálmán István
 Bentze István
 Bódi János
 Vig János
 Szabó Sámuel
 Juhász Ferentz
 Csávás Jó'sef
 Pántzél Ferentzné
 Börtsök István
 Nagygyörgy Péter

Mészáros János
 Mészáros Ferentz
 Földesi Jó'sef
 Bihari János
 Szilágyi Györgyné
 Szabó János
 Csávás Ferentz
 Szani Ferentz
 Sepsei Mihályné
 ifjú Szántó Ferentz
 Márton István
 Cz. Nagy István
 Márton János
 Szabó András
 Debreczeni Istvánné
 Márton György
 Molnár Mihály
 ifjú Molnár Mihály
 Kis István
 Debreczeni Erzsébet
 Szemes Ferentz
 Hartsás András
 Szani Jánosné

12 ik Tized

Csillag Ferentz
 Kotzkás Jó'sef
 Fodor István
 Juhász Mihály
 Györfi Jó'sef
 Kotsis Ferentz
 Borsi Mihály
 Szabó Ferentz
 Bentze Mihály
 Görbe Péter
 Kádár Jó'efné
 Imri András
 Baranyi Jó'sef
 Oláh Istvánné
 Bóbis János
 Oláh Jánosné
 Benke Mihály
 Vigh Ferentz
 Imri István
 Kotzka János
 Mészáros János
 Barta Györgyné
 Demeter Mihály
 Bakó Pálné
 Szabó János
 Szilágyi Ferentz
 Csákö János
 Diós István
 Pap István
 Molnár Sámuel
 Nő Nagy János
 Csillag Ferentz
 Bentze Péter
 Banyó Péterné
 Banyó Péter
 Jó Ferentzné
 ifjú Gera Ferentz
 Jó Ferentz

ifjú Jó Ferentz
 Kotzka Istvánné,
 Komáromi István
 Kotzka János
 Simon István
 Szabó Jó'sef
 Kotsis János
 Dura János
 Németh Péter
 Kurai János
 Juhász István
 Kósa János
 Kotsis István

13 ik Tized

Szilágyi Péterné
 Vizi Ferentz
 Gera Jó'sef
 Csala Mihály
 Szűts Ferentz
 Kádár György
 Pap Jó'sef
 Kádár Istvánné
 Nő Nagy János
 Bökönyi István
 Balogi Ésaías
 Bökönyi Jó'sefné
 Kardos Istvánné
 Kardos János
 Börtsök György
 Gyenes János
 Paku Ferentz
 Mészáros Jánosné
 Vas János
 Cseke István
 Fekete Istvánné
 Varga István
 Hartsás András
 Nő Nagy István
 Nő Nagy Miklós
 Gyenes András
 Jenei István
 Dobsa Tamás
 Kerekes István
 Varga János
 Bódi Ferentz
 Bódi János
 Bálint János
 B. Kováts György
 Fodor János
 Tóth Mihály

14 ik Tized

Oláh Mihály
 Juhász István
 Szilágyi Ferentzné
 Biró Mihály
 ifjú Csertus János
 B. Nagy Jó'sef
 Tóth András
 Sándor Péter
 Nagy Jó'sef
 Boros Pálné

Varga Gergely
Gera István
Szentesi Jó'sef
Seres Jó'sefné
Bihari Jó'sef
Lengyel Ferentz
Hári Mihályné
Nagy györgy Ferentz
Kotzka Jó'sef
Kotzka János
Bálint György
Gyaponyi Mihály
Juhász Istvánné
Németh András
Kotzka István
Bánszki Pálné
Börtsök Jó'sef
Bentze István
Paku Mihály
Vadlövő Mihály
Paku Péter
ifjú Nagy Mihály
Mező Ferentz
ifjú Kováts János
Fekete István
Peretz János
Baranyi István

15 ik Tized

Janovits Mihályné
Háló András
Paku Mihály
Mészáros János
Bentze István
Baranyi Ferentz
Bentze János
Szabó András
Kerekes Mihály
Budai Ferentz
Balogi János
Szabó István
Csala István
Kádár János
Balla Péterné
Szabó Jó'sef
Szabó István
Imre Mihály
Kádár Ferentz
Tóth Péter
Balogi István
Kis Mihály
Kis Jakab Pál
Bentze István
Székely Jó'sef
Apjok Ferentz
Mészáros Mihály
Vintze István
Német János
Baranyi István
Varga Ferentz
Hajdú János
Marsi István
Nagy Ferentz

Szabó János
Kerekes István
Nagy János
Apjok Mihályné

16 ik Tized

Szüts Péter
Hajdú Gergely
Tar Pál
Varga Sámuel
Varga János
Kurai János
öreg Köteles Jó'sef
ifjú Köteles Jó'sef
Szathmári János
Székely István
Szántó István
Szabó István
Budai Péter
Nagy Gergely
Börtsök Pál
Bata István
Német Ferentz
Varga János
Szántó Pál
Székely Sámuel
Bódi János
Varga Ferentz
Tamás János
Pógár István
Gera István
Köteles András
Baranyás Ferentz
Baranyi István
ifjú Kotsis János
Herpai János
Szilágyi Ferentzné
Kádár Jó'sef
Juhász István
Paku Mihály
Szaniszló János
Szirbik János
Kelemen Ferentz
Jenei Sámuel
Bózsán Györgyné
Kotsis Ferentz
Kis András
Szabó István
Juhász Istvánné
Szabó Istvánné
Szabó Jó'sef

17 ik Tized

Sepsei János
Bódi András
Fazekas Péter
Szentesi Ferentz
Kántor Dániel
Nagy István
Bálint István
Tóth István
Tamás István
Szirbik Mihály

Rédai Jó'sef
Dezső Ferentz
Nagy Miklós
Hertzeg István
Gávai János
Murvai Jó'sef
Szkuba Lászlóné
ifjú Földházi István
Gávai János
Surányi István
Fodor Péter
Nyitrai Sámuelné
Boros István
Szüts Péter
Varga Ferentz
Kántor István
Nagy Mihály
Öreg Nagy Gergely

18 ik Tized

K. Szabó György
Hartsás István
ifjú Paku Péter
Simon Jó'sef
öreg Paku Péter
Paku Jó'sef
Szoboszlai Mihály
Áts Sándor
Horváth István
Erdei János
Malom Bálint István
Posgai János Úr
Mándoki Jó'sef
Jenei Ferentz
Pap Mihály
Nemtsik László
Nagy János
Nagy Bartha György
Cz. Nagy István
Peretz Péter
Szentpéteri Sándor
Kristó Jánosné
öreg Jenei Péterné
Tiszt. Szikszai
[Béniaminné

19 ik Tized

Farkas Jó'sef
Szathmári Jó'sef
Surányi János
Nagy Szabó Mihály
Mészáros István
Turda Mihály
Kűsz Sámuel
Pántzél Mihály
Ketskeméthy Sámuel
Kis János
Balog János

20 ik Tized

Baranyi Tamás
Jenei Péter
Fekete János

Kotzkás András
Nagy István
ifjú Mészáros István
Varga István
Szathmári István
Kotzkás Mihály
Jó Jó'sef
Hajdú György
Dobozi István
Apjok Ferentz
Csávás György
Kurai István
Fülep Sámuel
D. Nagy Jó'sefné
Szél János

21 ik Tized

Simon János
Rafai András
ifjú Rafai András
Ambrú's Jó'sef
Balogi Bénéiamin
Balogi Pálné
Posztós Mihályné
Fülep János
B. Szűts István
Nő Poroszká Mihályné
Szentesi Péter
Szabó Ferentz
Ádám Pál
Fülep István
B. Szűts Mihály
B. Szűts János
Fazekas János
Dura Ferentzné
Dura Mihályné
Kováts Istvánné
Kotsis Sámuel
Bodnár Mihályné
Huba Andrásné
Lengyel István
Dobsa Sámuel
Czina János
Háló István
Debreczeni Jó'sef
Ketskés János
ifjú Pap János
Rafai Dániel
Salamon Mihály
Kotsis István

22 ik Tized

Marjai János
Szél Ferentz
Szakáts Ferentz
Szántó Györgyné
Pap János
Pap András
Diós Péter
Hentz Mihály
Sepszi István
Balogi István
Pongrátz Jó'sef

ifjú Kis Mihály
Kotsis János
Magyar János
Törös István
Kenéz Márton
H. Kováts Ferentz
Simon Jó'sef
Budai Mihály
ifjú Banyó János
Mező János
Kurai István
Kis Jó'sef
Fekete János
Burunkai Péter
Csertus András
Madarász Ferentz
Detsi János
Fekete János
Kis Ferentz
Gyüge Mihály
Balogi István
Dezső András
H. Kis János
Váradi János
Szathmári Mihályné
öreg Szalai István
Gyüge Péterné
Detsi Jó'sefné
Gyüge Sándor

23 ik Tized

Baranyi Péter
Holesz András
Kis András
Höss Mihály
Kotsis Péter
Molnár Andrásné
Szemes István
Vas István
Körtvélyesi Sámuel
Fekete Jánosné
Szirbik Péter
Szabó Péter
Szent István
Apjok István
Kováts Mihály
Kováts Ferentz
Szabó István
Kis János
Fodor Jó'sef
Tokai János
Kerekes Andrásné
Jenei Mihály
Bódi Ferentz
Vas Mihály
Nagy János
Varga János
Szél Ferentzné
Erdei István
Erdei András
Galamb István
Galamb István
Kis István

Deák András
Batka Ferentz
Hiripi Jánosné
Köteles András
Szabó István
Szabó Ferentz
K. Szabó János
Fehér Sámuelné
Szirbik István
Pap Ferentz
Hajdú István
Imri János
Csikós Ferentz
ifjú Kalász Péter
Görbe János
ifjú Körtvési Sámuel
Binetz János
Bodnár János
Kádár Ferentzné
Dékán András

24 ik Tized

Áts Péter
Kurutz János
Molnár János
Deák András
Baranyi János
Német Ferentz
Szabó Péter
Sáfrí Mihály
Gy. Szabó András
Mező Jánosné
Jenei Jó'sef
Diós Mihály
Törös Jánosné
Ádám Mihály
Tokai Jó'sef
Jenei Péter
Nagy György Mihály
Dobsa Ferentz
Diós Sámuel
Fekete Mihály
Arva István
Nagy András
Dékán György
Áts Mihály
Grétzi Jó'sef
Sztrátyi Mátyásné
Nagy Pál
Nagy Jó'sef
Vámos Jó'sef

25 ik Tized

Kotsis István
Szabó János
Görbe Jó'sefné
Nagy György
ifjú Kristó János
Szilágyi Mihály
Marjai Ferentz
Fekete Mihály
ifjú Kis Ferentz
Sipos Péter

Bódi Mihály
 Király Mihály
 Fodor Mihályné
 Kurutz Sándor
 Szemes Ferentz
 Erdei István
 Molnár Imre
 Vári István
 Király Mihály
 Gesztesi Mihály
 Dékán János
 Kis István
 Barta Mihály
 Gera Ferentz
 Asztalos János
 Erdei István
 Marjai Péter
 Szilágyi Mihály
 Áts Mihályné
 Erdei Ferentz
 Kis István
 Bódi István
 Kováts János
 Cs. Kis István
 Sípos János
 Szabó Jó'sef
 K. Nagy Jánosné
 Somodi István /
 Kotzkás Jó'sef
 öreg Szabó Jánosné
 Döme Sámuel
 Nagy gy. János
 Baranyi Jó'sefné
 Börtsök Dávid
 Kormán László
 Szalai Mihályné
 Görbe Sándor
 Szőnyi Mihály
 Gera Jó'sefné
 Cseh László
 Petri Jó'sef
 Marjai Péter

26 ik Tized

Borka Ferentz
 Burunkai János
 Király István
 Balogi Jó'sef
 Fazekas Jó'sef
 Vig Ferentz
 Dura János
 Cs. Kis Pál
 Fazekas Sámuel
 Erdei Pál
 Biró Mihály
 Cs. Kis Ferentz
 Kis István
 Szél Jó'sef
 Siket István
 Vig János
 Sánta Miklós
 Ferentzi András
 Sánta János

Biró Ferentz
 Cs. Kis Mihály
 Ádám András
 Görbe Sámuel
 Borka Jó'sef
 Törös János
 Zsarkó János
 Kádár János
 D. Nagy János
 Jenei Ferentzné
 Szabó Jó'sef
 Kádár Ferentz
 Szűts János
 Bihari Péter
 Borka János
 Borka András
 Mutsi Péter
 Mogyorosi Sámuel
 Oláh János
 Baranyi János
 Fazekas István
 Kis Jánosné
 Sípos István
 Sípos Mihály
 Vigh István
 Sípos Dániel
 Beretzki Jánosné
 Kotsis Istvánné
 Fazekas Mihály
 Ádám Mihály
 Debreczeni István
 Szél Pál
 Fodor István

27 ik Tized

Borka Mihályné
 Apjok Mihály
 Erdei Ferentzné
 Erdei János
 Alföldi János
 Biró János
 Borka János
 Kis András
 Pongrátz Dániel
 Vadlövő István
 Király Ferentz
 D. Nagy András
 Elek János
 Burunkai István
 Szabó János
 Szabó István
 Takáts István
 Apjok István
 Kristó János
 Erdei András
 Ambrú's János
 Patkós István
 Vadlövő Mihály
 Kis István
 Fodor István
 Király István
 Görbe István
 Borka István

Marjai Péter
 Belcznai András
 Tóth Jó'sef
 Borka János
 Lakatos Péter
 Kun János
 Szemes Ferentz
 Gömöri János
 Forrai János
 Nagy István
 Erdei István
 Borbély Sándor
 Rosnyai Mihály
 Balogi Jó'sef
 Borka János
 Borka Mihály
 Görbe Ferentz
 B. Szűts Sámuel
 Rátz István
 Kádár György
 Király Jó'sef
 ifjú Molnár István
 Börtsök János
 Baranyi István
 Burunkai Ferentz
 Burunkai István
 Both János
 Háló Mihály
 Baranyi Péter
 Kis János
 Kotsis György
 Miskoltzi János
 Nagy györgy Ferentz
 Jenei Ferentz
 Mágori Mihály
 Erdei Mihály
 Szentpéteri Mihály
 Erdei Péter
 Sánta Györgyné
 Homoki János
 Baranyi Jó'sef
 Erdei Mihály
 Kádár Ferentz
 Hári János
 Baranyi János
 Kis Mihály
 Fekete Mihály
 Biró György
 Pongrátz István
 Szilágyi András
 Kristó Ferentz
 Baranyi Mihályné
 Hubai Jánosné
 öreg Kelemen Mihály
 Szalárdi István
 Kováts Ferentz
 Varga Mihály
 Székely István

28 ik Tized

Szűts Jó'sef
 Kis János
 Szénási Mihály

Nagy András
 Lakatos Péter
 Vig Péter
 Diós Jó'sef
 Jenei Mihály
 Hajdú Péter
 Rátz Péter
 Fekete János
 Forrai Mihály
 Nagy András
 Kelemen Ferentz
 Gera Péter
 Erdei Sámuel
 Veres János
 Áts István
 ifjú Forrai Mihály
 Szilágyi Ferentz
 Varga Mihály
 Balogi István
 B. Szűts Ferentz
 Mágori Sámuel
 Szél János
 D. Nagy András
 Csávás György
 Áts András
 Szabó Gergely
 Kis Dávid
 Halasi János
 Kis Dávid
 Lőrincz Ferentz
 Erdei Ferentz
 Paku János
 Hári István
 Király Péter
 Budai András
 Dura Ferentz
 Varga András
 Tóth Pál
 Elek István
 Fodor János
 ifjú Deme István
 Kotzkás István
 Mándoki István
 Pap Jó'sef
 Kotzkás János
 Varga János
 Forrai Ferentz
 Marátsi Péter
 Gera Ferentz
 Kurutz János
 Pongráts Mihályné
 Gesztesi Ferentz
 Fodor János
 Szirbik Ferentzné
 Vadlövő János
 Tokai János
 Jenei Jó'sef
 Fazekas István
 Vadlövő Mihály
 Baranyi Mihály
 Kis Mihály
 Hajdú Péter
 Csontos János

Szekeres István
 Kis István
 Baranyi Péter
 Daru Dániel
 Erdei István
 Apjok András
 Apjok János
 Gera Jó'sef
 Szőnyi János
 Dandi István
 Kotzkás Ferentz

29 ik Tized

Lengyel István
 Szabó Mihály
 Pap János
 Erdei Sámuel
 Erdei Bálint
 Király Ferentz
 Veres István
 Kurutz Pál
 Borbás Ferentz
 Molnár Ferentz
 Csontos Mihály
 Galambos Péter
 Szabó Ferentz
 Nagy S. Jó'sef
 Rátz György
 Bernát István
 ifjú Bernát István
 Szőnyi István
 Bálint István
 ifjú Tóth András
 Pap Mihály
 Takáts Mihály
 Simon Mihály
 Patkós János
 Dura János
 Német Péterné
 Német Mihály
 ifjú Apjok István
 Garai János
 Kádár Ferentz
 Pap Sámuel
 Gyulai Jó'sef
 Sipos Ferentz
 Kis Mihály
 Liskai Ferentz
 K. Szabó Jó'sef
 ifjú Szabó Jó'sef
 Győri Mihályné
 Bórtsők István
 Kelemen István
 Kelemen Sámuel
 Kelemen János
 Höss István
 Német János
 Bihari Sándor
 ifjú Kotzkás János
 Német Jó'sef
 Cz. Nagy Mihály
 Vigh István
 Szél Mihály

Elek Mihály
 Döme István
 Pápai Kis István
 Asztalos Ferentz
 Kis Mihályné
 Baranyi Jó'sef
 Szél István
 Tömöri Istvánné
 Szél Jó'sef
 Molnár István
 Bér Mihály
 Nagy Sándor Mihály
 Bata Ferentz
 Kis Ferentz
 Batka Ferentz
 Vigh András
 Tóth Ferentz
 Győri János
 Ungi István
 Dandi János
 Kotsis Jó'sef
 Mándoki Pál
 Madarász Mihály
 Német István
 ifjú Liskai Ferentz
 ifjú Kelemen István
 Kádár Ferentz
 Kádár János

30 ik Tized

Sz. Nagy János
 Erdei András
 Szabó Ferentzné
 Szél Mihály
 Kádár János
 Gesztesi István
 Kis Pál
 Siket Mihály
 Burunkai István
 Fazekas István
 Szathmári Ferentz
 Szani István
 Hári Mihály
 Szemes István
 Boros Pál
 Baranyi István
 Boros Ferentz
 Kováts Pál
 Baranyi Péter
 Baranyás Mihály
 Molnár István
 Lábodi István
 Losontzi Péter
 Baranyi Jó'sefné
 I. Kis János
 Pallagi Mihály
 Bódi Andrásné
 Varga Ferentz
 Erdei Dániel
 B. Szűts Sámuel
 Mogyorosi Jó'sef
 ifjú Szemes István
 Szalárdi János

Szabó János
Szathmári István
Marjai István
Rátz Ferentz
Horváth Mátyás
Gera János
Szentesi Péter
Csindó István
Gera Ferentz
Molnár Péter
Jó Sándor
Bíró András
Baksa János
Szemes Mihály
Görbe István
Bíró István
Sánta Ferentz
Szűts Péter
Erdei János
Vadlövő Mihályné
Szabó Jánosné
ifjú Sánta Ferentz
Fekete Ferentz
Kováts Sámuel
Csertus János
Balogi Ferentz
Cs. Kis Péterné
Cs. Kis János
Cs. Kis Jánosné
ifjú Borunkai István
Békési Sámuel
Varga Mihály
Aszatalos Ferentzné
Kotsis István
Marjai István
Csonka János
Molnár István
ifjú Böde István
Fekete Mihály

31 dik Tized

ifjú Bot István
Gera Ferentz
Öreg Bot István
Háló Ferentz
Apjok András
K. Pál István
B. Pap János
Börtsök Mátyás
Siket Andrásné
Siket István
K. Szabó János
Losontzi Ferentz
Baranyi Sámuel
Maráti Mihályné
Fekete István
Borka István
Nagy P. Ferentz
Vigh Ferentz
Kádár István
Borka Jó'sef
Jó Mihály

Rátz Péter
Fekete István
Mágori György
Jó Mihály
Fekete János
ifjú Fekete István
Gesztési Ferentz
Dobsa Ferentz
Szűts Jó'sef
Balogi Jó'sef
D. Nagy István
Rosnyai Mihály
Kis Istvánné
Fodor Mihály
Erdei Ferentz
Mágori Mihályné
Bíró Ferentz
Rafai János
Pap János
Szabó István
Hajdú István
Hajdu Mihály
Szalók János
Gera Jó'sef
Szabó András
Diós István
Kováts András
Varga Mihály
Molnár Péter
Bódi Jó'sef
Bakó Jánosné
Király Jó'sef
Cz. Nagy György
Pap Sámuel
Fekete Ferentz
Jó Ferentz

32 ik Tized

Szemes Imre
Ketskeméti Mihály
Csala Jó'sef
Csala István
Gujás György
Ambrú's János
Dobsa Mihály
Kádár Mihály
Kotsis János
Balogi Jó'sef
Szűts Mihályné
Oláh Mihályné
Komáromi Mihály
Király Mihály
Cs. Kis Ferentz
Bódi András
Bódi Ferentz
Kováts István
Győri János
Nagy gy. János
Jó István
Varga János
ifjú Kúsz Sámuelné
Szűts Mihály
Szemes Ferentzné

Mágori Jó'sef
Szőnyi András
Jenei Mihályné
Nagy györgy Ferentzné
ifjú Nagy György
Nagy györgy Jó'sef
Nagy györgy István
D. Nagy Andrásné
Rafai Mihály
Pap Mihály
Molnár Ferentz
D. Nagy István
Polgár Péterné
Nagy györgy István
Csatai Gábor
Német Mihály
Jó István
Tóth János
Csala Ferentz
Marjai Andrásné
Német Mihály
Borka Pál
Iván András
Borza Pál
Tóth Istvánné
Molnár Péter
Dobsa Sámuel Úr
Szabó Sándor
Ketskeméti Jó'sef
Rátz István
Kotsis Mihály
Mágori István
Molnár Mihály
Csomor Ferentz
Győri Andrásné
Veres Ferentzné
özv. Kováts Jó'sefné
Öreg Áts Mihály
ifjú Áts Mihály
Burunkai János
ifjú Rafai Mihály
Csáti Jánosné
Bodzási Jó'sef
Kováts István

33 ik Tized

Szabó Ferentz
Szabó Andrásné
Siket János
Kis Ferentz
F. Szabó Ferentz
Kis Sámuel
Kis Bálint
Bakos Pálné
Török Péter
Nagygyörgy András
Molnár István
Samu János
F. Szabó János
Hartsás Mihály
Jenei Péter
Vigh Mihály
Bíró Pál

Putnoki István
 Dobsa Péter
 Nagy gy. János
 Szirbik Jó'sef,
 Szilágyi Ferentz
 Csomor István
 Szilágyi Jó'sefné
 Pásztor Péter
 Putnoki Ferentz
 Szirbik Ferentz
 Szabó Jó'sef
 Nagy Ferentz
 Nagy Sándor
 Balogi János
 Kádár János
 Jó István
 Pap Sámuel
 B. Szűts János
 Varga Mihály
 Szabó János
 Szabó János
 Kis János
 Kis János
 Salamon István
 Szabó Sámuel
 Rátz István
 Sós Ferentz
 ifjú Szabó Ferentz
 Borbás István
 Öreg F. Szabó István
 Baranyi Ferentz
 Vadlövő Mihály
 Nagy István
 Hajdú István
 Borbás Sámuelné
 Fekete János
 Marjai István
 Kis Jánosné
 Kotzrás István

34 ik Tized

Fekete István
 ifjú Sipos Mihály
 Vigh Ferentz
 Nagy András
 Kotzrás János
 Mágori János
 Tóth Jó'sef
 Jó János
 Szirbik Miklós
 Pap Sámuel
 Nagy györgy Péter
 Kis Jó'sef
 Burunkai Jó'sef
 Áts András
 Fodor János
 Jó Mihály
 Szabó János
 Szemes Jánosné
 K. Szabó István
 Szabó István
 Varga István
 Szilágyi Jó'sef

Sz. Nagy András
 Nagy János
 Kis Tóth Ferentz
 Burunkai Ferentz
 Sz. Nagy István
 Szilágyi Mihály
 Szilágyi Sámuel
 Ketskemeti Mihály
 Békési András
 Fodor Péter
 Rátz János
 Mogyorosi Ferentz
 Baranyás Mihály
 Vigh Sámuel
 ifjú Kádár István
 Öreg Kádár István
 Pap István
 Beleznai Ferentz
 Kotormán János
 Kis Sámuel
 Baranyi István
 Siket Mihály
 Kotormán Péterné
 Öreg Sipos Mihály
 Kis János
 Varga János
 Börsök Bálint
 Pap János
 Szabó Mihály
 Öreg Szilágyi István
 Csomor Jánosné
 Burunkai Mihályné
 Kis Ferentz
 Szabó Mihály

35 dik Tized

Jó'sa János
 Kis András
 Pap Ferentz
 Mogyorósi Jó'sef
 Bernát János
 Gera Ferentz
 Jó János
 Áts András
 Pap Jó'sef
 Pap Mihály
 Baranyi Jó'sef
 Kovács Bálint
 Gyűge Ferentz
 Nagy István
 Forró János
 Takáts Mihály
 Szalárdi György
 Serecs Ferentz
 Adám György
 Bernát Ferentz
 Lengyel István
 Szalárdi Péter
 H. Kovács Jó'sef
 Marátsi István
 Adám Mihály
 Siket Ferentz
 Kotsis János

Öreg Boros István
 Kis Péterné
 Kis Jó'sef
 Garai János
 Lengyel Jánosné
 Bernát János
 Szabó János
 Elek István
 Juhász András
 Kádár Jó'sef
 Hevesi Bálint
 Kelemen János
 Máté Ferentz
 Lőrincz Mihály
 Toth István
 Mogyorósi Jánosné
 ifjú Kovács Sándor
 Kovács Istvánné

36 ik Tized

Csala Jó'sef
 H. Kovács Jó'sefné
 Simon Pál
 Szalai Ferentz
 Szél Jó'sefné
 Szél István
 Erdei István
 Szél János
 Vigh Pál
 Szalai Ferentz
 Szél Jó'sef
 Baranyi István
 Vámos István
 Simon Jó'sef
 Szél István
 Szegedi Jó'sef
 Kádár Ferentz
 Erdei Jó'sef
 Tamás István
 Elek Jó'sef
 Mándoki János
 Szemes Ferentz
 Áts István
 Vámos Mihály
 Adám István
 Pásztor Mihály
 Kovács Ferentz
 Marjai János
 Marjai Ferentz
 Erdei István
 Nagy Mihály
 Olasz András
 Mándoki Jó'sef
 Adám Jó'sef
 Siket István
 Szél István
 Halász János
 Kovács Bálint
 Banga Mihály
 Gera Jánosné
 Erdős Mihályné
 Öreg H. Kovács János
 Balogi György

Öreg Halász András
Siket Péter
Varga István
Pap Mihály
Szőnyi Istvánné
Tóth János
Varga Mihály

37 ik Tized

Fodor János
Szilágyi Jánosné
Erdei András
Gyaponyi István
Grétzi Jó'sef
Balogi Dánielné
Szabó Péter
Mogyorósi Ferentz
Kis Jánosné
Fodor Ferentz
Erdei Bálint
Varga Ferentz
Kis István
Z. Nagy Ferentz
Szabó Ferentz
Pap István
Erdei Mihály
H. Kováts Sándor
Kováts Sámuel
Pap István
Körösi István
Apjok János
Szénási János
Patkós Mihály
Nagy S. János
D. Nagy András
Gyapjas Istvánné
Jámbor Ferentz
Döme Mihály
Böde István
Jó Sámuel
Lengyel István
Bódi Ferentz
Fenyves Jánosné
Fenyves János
Erdei Sámuel
Börtsök Pál
Bernát Jó'sef
H. Kováts Jó'sef
Molnár Istvánné
K. Szabó Péter
Erdei Mihály
Molnár János
Borka Pál
Erdei Istvánné
Nagy Istvánné
Z. Nagy Ferentz
Grétzi János
Grétzi István
Körösi János
Balogi István
Mogyorósi András
ifjú Fodor Ferentz

Kelemen Ferentz
Konta István
Z. Nagy János
Hajdú Ferentz
Rácz János
Szűts István
Szénási Andrásné
Elek Jó'sef
Erdei János
Ádám István
Pongrácz Istvánné
Varga Jó'sef
Jó Pál
Debreczeni Istvánné
Kelemen István
Molnár Ferentz
Kádár Mihály

38 ik Tized

Jó Dániel
Baranyi Mihály
Baranyi Miklós
Baranyi Péter
Erdei Mihály
Kováts Ferentz
Nagy Sámuel
Szabó István
Kádár Mihályné
Nagy S. István
Fekete János
Erdei Jó'sefné
Bakos János
Dobsa Mihály
Molnár András
Szemes István
Vigh János
Kása Mihály
Vékon István
Vigh Mihály
B. Nagy Mihály
K. Joo János
Bakó János
Jó Sámuel
Jó András
Jó Péter
Diós Jó'sef
Sipos István
Jó Sámuelné
Kováts János
Diós János
Ats János
Kis István
Kurutz János
S. Nagy Jánosné
Halasi Istvánné
Oláh István
Huszár János
Kováts Péter
Veres Istvánné
Lábodi János
Öreg Lábodi Jánosné
Varga János
Szabó Ferentz

Nagy László
Patkós Mihály
Benkő Bálint
Kováts István
Nagy Istvánné
Dobozi János

39 ik Tized

Jámbor János
Pap Mihály
Szemes Istvánné
Halasi János
Szűts Ferentz
Szűts Istvánné
Nagy Jó'sef
Biró Ferentz
Veres Ferentz
Varga Mihály
Kurutz István
Baranyi Ferentz
Szabó János
Sarró Istvánné
Pap Istvánné
Fekete Péter
Diós János
Gyüge János
Benkő János
Sarkadi András
Német Ádám
K. Kis Péter
Jó Péter
Jó Ferentz
Dobsa Sámuel
Asztalos Sándor
Jó Sámuel
T. Varga János
B. Nagy Ferentzné
Siket Ferentz
Balogi Bálint
Styke István
Vadas Mihály
Sipos Ferentz
Diós Jó'sef
Kováts András
Nő Barta Mihály
Jó János
Görbe Ferentz
Fodor Mihály
Fekete Ferentz
Dobsa István
Simon Ferentz
Bódi Ferentz
Döme Pál
Szűts Ferentz
Pongrácz Jó'sefné
Silling István
Máté István
Vida Jánosné
Sarkadi Mihály
Sarkadi János
Kováts Péterné
Bentze István

40 ik Tized

1 Szöllősi István
Tóth Ferentz
Boros Jó'sef
Boros Sámuel
H. Kováts Ferentz
12 Szirbik János
Mándoki Istvánné
Szentpéteri Jó'sef
ifjú Kúsz István
Gera Ferentz
K. Szabó Jó'sef
Fazekas Sámuel
Öreg Kúsz István
Molnár Jó'sef
Kalász János
Kotsis István
Baki Mihály

Asztalos Jó'sef
Szilágyi János
Görbe Ferentz
Görbe Sámuel
Ns. Elek Mihály
Toth János
Sipos János
Pap István
Pap János
Fazekas Ferentz
Rafai Ferentz
Boros Sámuelné
Rátz Gábor
Boros Sámuel
Birinyi Pál
Jámbor János
Molnár István

41 dik Tized

ifjú Nagy István
Nagy János
Öreg Nagy Ferentz
Mándoki Péterné
Bódi János
B. Nagy István
Nagy István
13 Szirbik Jó'sef
Nagy Ferentz
Szentmiklósi Mihály

Varga Dániel
Szemes Károly
Gera Jó'sef
Surányi István
Görbe István
1 Szirbik János
B. Szüts István
B. Szüts Sámuelné
Szüts Péterné
B. Szüts István
Galamb Jó'sef
Varga Pál
Szüts János
Szabó Sámuel

Kotsis Mihály
Szemes János
Lengyel Ferentz
Hegedűs Péter
Bakos Péter
Balog János
Jó Mihály
Varga János
Szentpéteri Mihály
Kalász Mihály
Szüts Péter
Putnoki István
Borbás Jó'sef
Gera Ferentz
Gera Pál
Szüts Jó'sef
Tóth Sámuel
Kováts Istvánné
Kúsz Ferentz
Ns. Sárjai Károly
D. Rátz György
Bódi Ferentz
Kotsis István
Vigh István
Tóth Péterné
Diós János
N. Barta Mihály
Simon Lajos
Varga Pál
Simon Sámuelné
Szemes Mihály

47 ik Tized

Kotsis István
Kotsis Jó'sef
Kotsis Tamás
Grétzi István
Szirbik István
Varga György
Börtsök Istvánné
Varga Mihály
Nagy János
Sipos János
Sipos Péter
Kristó János
Sipos Mihály
Gera Istvánné
Kálmán Lajos

48 ik Tized

Börtsök Ferentz
Varga Péter
Gera András
Gera János
Börtsök Mihály
ifjú Szirbik András
Hajdú István
Szabó Jó'sef
Sipos István
Varga Sámuel
Kurai Mihály
Gera István

Varga János
Szabó Sámuel
Gera György
Varga Jó'sef
Szalóki István
15 Szirbik Péter
Varga János
Garai Mihály
Vékony Jó'sef
Szüts István
Gera András
Kotsis Mihály
Imri Mihály
Kurai János
Varga Jánosné
K. Szabó János
Nagy János
Orbán Pálné

50 ik Tized

Ékes Mihály
Görbe Péter
Kurai Ferentz
Grétzi Mihály
B. Szüts Mihály
Turda István
16 Öreg Szirbik András
Gera Mihályné
Kaszap Mátyás
Szalóki András
N. Barta István
Kotsis Sámuel
Szentesi István
Gera Jó'sef
Nagy Ferentz
Surányi Jó'sef
Surányi István
Garai István
Sipos János
Görbe Sámuel
Varga András
Kováts Mihály
Jó István
Kováts István
Székely Györgyné
Lakatos Pál
Kurutz Gábor
Szabó István
Szabó Sándor
Halász András
Baranyi Mihály
Kúsz Jánosné
Rátz János
Neroli Lajosné
Nagy János
Garai Mátyás
Ör. Garai Mátyásné
Kádár István
Börtsök András
Dobsa Sámuel
Budai István
Jó János²⁵

Ezek hát a' Makai Ekkle'siának mostani tagjai, értvén tudniillik tsak a' Háznépek fejait. A' Lelkek száma pedig 10,488. Pár szám, mellyek tudniillik fizetés alá felvagynak véve : 2,096. Oskolába járó gyermekek : Fiúk 480 ; Leányok 324. Ezen népességgel mitsoda erányban állanak a' Születtek, Megholtak és Új Házások ? megmutatja a' következő 5 esztendei Anyakönyvbeli Kijegyzés.

§. 9. A' Születtek', Megholtak', és Házasútlak száma 1830-1834

a.) Születtek

Esztend.	Öszveséggel	Fiúk	Leányok	Törvénytelen ágyból
1830	513	264	249	4
1831	513	278	235	3
1832	568	265	303	4
1833	574	299	275	9
1834	586	298	288	12

b.) Megholtak

Esztend.	Öszveséggel	Férfi neműek	Asszonyi neműek	Legtöbben melyik Hónapban, 's mitsoda nyavalyában	85 esztendőt, és azon felyül éltek
1830	407	212	195	Octoberben, Novemberben Patétsban, és Vérhasban.	1 Férfji 85 eszt. 3 Férfji 87 " 1 Férfji 90 " 1 Férfji 96 "
1831	905	486	419	Augustusban, Septemberben Cholerában (: mintegy 400-an, :) Oct. Nov. Decemb. Himlőben.	2 Férfji 85 eszt. 3 Férfji 86 " 1 Férfji 87 " 1 Férfji 89 " 1 Asszsz. 91 "
1832	569	306	263	Jan. Febr. Mart. Himlőben; Sept. Octob. Cholerában (: mintegy 200:).	1 Asszsz. 85 eszt.
1834	296	142	154	Octoberben Vérhasban.	2 Férfji 85 eszt. 1 Férfji 87 " 1 Asszsz. 100 "
1834	418	220	198	Octob. Novemb. Decemberben Patétsban.	1 Férfji 95 eszt. 1 Asszsz. 104 "

Ezek között gazdag egy sem volt; 5 nek volt valami vagyonja; a' többi szegény, és napszámból élő; 5 mint koldús, úgy holt meg. 3 szorgalmatos, dolgoz; a' többi dologtalan, lassú, és, gyáva. 3 vígan élő; 3 éppen iszákos. Ilyenek voltak a' 2 leg-hosszabb ideig élt asszonyok is; a' mellett fiatal korokban tsavargók, és kitsapongók.

C) Házasságra léptek

1830 ban 162, 1831 ben 180, 1832 ben 143, 1833 ban 167, 1834 ben 132 párok.

§. 10. Az Ekkle'sia' tagjainak buzgóságokról.

Makó lakossainak erköltseikről, szokásaikról átaljában, már az első Részben §. 24. tétetvén említés: itt a' Felekezetünkbelieknek tsak buzgóságokról szólhatok. Értem ezen elsőben Templomba, és halottakhoz való szorgalmatos eljárásokat, 's könyvszereteket. Allig van olyan ház, melyben Biblia, és Keresztyén Tanítások, olyan pedig egy sints, melyben 'Soltár és apró Könyörgéses könyvek ne volnának. Tartanak némellyek Biblia magyarázatokat, Prédikáziókat, Historiákat és verses könyveket. Különösen kitűnő kegyes végekre való adakozásbeli buzgóságok. Az Ekkle'sia javai, 's épületjei, nagy részént, önként való adományoknak köszönik léteket. Alig van olyan esztendő, melyben valami darab szőlő, vagy valamely summa pénz ne hagyódnék Testamentomban az Ekkle'siának. A' közelebbi esztendőkből az Orgonára, harangra, Templom újítására adtak sokan, tehetségek szerint, 10, 30, 50, 100, 200 forintokat is. 1828 ban kihirdetődvén nekik Katédraól, hogy az Úr asztalához tartozó ruhák, melyeket eleik ajándékoztak, elavulván, újítást kívánnak, 's itt az alkalmatosság azoknak példájoknak követésére: első nap 400 forintot, egy hét alatt annyit hoztak be, hogy ezeket pompásan meg lehetett újítani. Tsak özvegy asszonyok találkoztak, kik 50, 100, 125 forintot is hoztak. 1833 ban egy világtalan Prédikátor a' Prédikálást kikérvén, 's magát kihirdetvén: egy dél után 160 forint gyűlt a' számára. Így akármely közönséges Intézet', kárvallott Ekkle'siák, vagy Sze-mélyek' számára való adakozás végett felszólíttatnak, nem felejtkeznek el szokott buzgóságokról. Kár hogy könnyen hívők, az az Itélettelben hirtelenkedők, sőt mások után menők, változó elméjük és kedvük.

§. 11. Az Ekkle'sia' épületjeiről.

Ezek már feljebb, a' Kúrátoroknak nevek alatt, a' kiktől építettek, rövideden megemlítették; itt bővebben leiratnak. Ezek azok:

1. A' Templom tornyával, kerítésével. A' régi templom gönyöleg sárral tapasztott sövényből volt, 's állott a' mostani Parochiák' lábában, azon a' helyen' a' hol jelenleg a' Praeceptor lakhely van. E' mellett volt egy fa torony, mellyről azt beszéllek az Öregek, hogy nem lévén szabad abban az időben Nagy Pénteken harangozni az Istenitiszteletre úgy adtak jelt: hogy 12 Oskolás

gyermek felmentek ezen toronyba, 's énekelték ezt az éneket: Oh ártatlanság bíránya 's a t, és azt nevezték bőr harangnak. A' mostani templom' fundamentoma mikor tétetett le? írásban nyomába nem akadhatni; a' szóbeli előadások pedig különbözők; némelyek még 1772-re teszik: hanem az tudva van, hogy felépült 1778-ban, a' mely esztendőben, a' Körös Tartsán tartott Egyházi Vidéki Gyűlésben, a' Vidék Pénztárából adatott e' végre költsön 400, ajándékban pedig 100 for. p. p. Ennek akkori, és mostani minéműsége között különbség lévén, előbb csak az akkorit írom le. Volt a' mostani fala, melynek vastagsága $\frac{1}{2}$, magassága 5, belső világának hossza 17, szélessége 7 öl, menyezetje volt kék festékű deszkából, melyen aranyozott fából tsillagok függöttek; a' két végén volt a' kar, addig, a' meddig az kö oszlopokon, és bolthajtáson áll; dél és nyugot felől hozzá volt kapcsolva a' most is meglévő két kis czinterem; kisdud tornya, a' keleti végén állva, még akkor csak fából volt.

Ez csak hamar, u. m. 1781-ben, Sept. 12-dikén a' nagy híd mellett támadt, és hirtelen elterjedt nagy tűz által,*) a' harangokkal, az Eklé'siának minden egyéb épületeivel, a' templomban, és a' parochián találtatott majd minden javakkal, és írományokkal együtt, lángok prédájává lett, mely gyászos napot az Eklé'sia esztendőnként, szinte 1817-dikig megbőjtölte. Az idő késő volt, a' romlás azon esztendőben egészen helyre nem állíttathatott: de csakugyan azonkívül, hogy az Oskolák és parochia még azon az őszön haszonvehetőkké tétettek, a' templom is fedél alá vettetett; ablakok ajtóik, menyezet az előbbi formára; 's a' székek a' következő három esztendő alatt készültek el. A reá tett költség nints különösen feljegyezve, hanem annyi kivilágosodik a' számadásból, hogy a' három első esztendő alatt, a' mellett, hogy a' helybeli átsok heteken keresztül dolgoztak minden fizetés nélkül — tsupán átmunkára, és fára elment 1.500, a' negyedikben pedig, részszerént a' többi Eklé'siai épületekre 4.000 for. p. p.

Honnan telt ki e költség, holott a' párbérből az Eklésia szolgálai fizetéséből kevés maradt? Meg lehet fejteni a' feljebbi szakaszból, a' holott leírt buzgóságnak bizonyására elég legyen a' régi Jegyzőkönyv első leveléről e' rövid kivonatot tenni: Templom építésére adtak marhát: Kádár Sámuel egy fias üszőt, Oláh Mihály egy tavalyi üszőt, Jó Ferentz egy rugott üszőt, Varga Györgyné egy tavalyi üszőt. Gabonát hoztak: Gyulai István 1 zsák búzát, 3 zsák árpát, Balogi Mihály egy zsák árpát, Apjok György 1 köb. búzát, 1 köb. árpát, Kis András 1 köb. búzát s. a' t. Bort hoztak: Barrabás János 5 akót, Szani János 2, Csillag György 2, Szabó István 5, Szabó Márton 2, Börtsök Mihály 6, Erdelyi Ferentz 2, Szénási Pál 5, Asztalos István 4, Szántó János 6, Kotsis János és Liptsei Ferentz 8, Imri György 5, Varga István 2, Fekete Mihály 6, Mándoki István 5, Kardos István 1, Kováts Ferentz 8, ör. Erdelyi Ferentz 7, Jó Mihály 3, Molnár István 4, Kováts Mihály 5, Kotsis Gergely 6, Csindó György 5, Kaszap**) Miklós 3, Kis Ist-

*) Lásd 1. Rész. §. 25.

**) Mostoha Attyáról hívatott így, Szirbik lévén igazi neve.

ván 2, Pap János 3, Szakáll Gergely 2, Asztalos Sámuel 4, Csá-vási György 2, Kristó István 4, Kis Mihály 2, Cz. Nagy András 3 akót. Így tselekedtek többen is, de a' kiket mind ide kiírni nem akarok, és jegyezhetnék itten fel az újabb időből is olyanokat, kik nagy áldozatokat tettek, de szemérmetségüket megkímélni akarom: neveket a' következő kornak Jegyzőkönyvünk által fogja adni.

A' torony épült 1787 dik és 1788 dik esztendőben, került — minthogy a' hozzá megkivántató szekeres és gyalog munkát az Ekkle'sia tagjai fizetés nélkül tették — mintegy 7000 frba p. p. Ez egészen kőből épült; a' Sétállóig, vagy vigyázó helyig, négy szegletű, több rendbeli párkányokkal ékesítve, 's a' szegletek kerekre véve. Szélessége mindenfelé 4 $\frac{1}{2}$ öl, falának vastagsága 5 $\frac{1}{2}$ sukk; a' sétállón felyül 6 szakaszbeli hajlásokkal hegyesedik, egész magassága a' gombal együtt 25 öl. Átaljában az alkotmány olyan, mellynél díszesebbet, kőtoronyban, kívánni, és látni alig lehet.

A' templom kerítése 1790 ben készült. Ez 8—9 sukk magas-ságu kőfal, egy nagy kapuval, három kis ajtókkal, 's a' négy szegleteken lévő kásmátákkal.

A' templomon 1801-dik esztendeig semmi változás nem esett: ekkor a régi, téglából volt, 's mészszel fejezített Katédra helyett a' mostani készítettett, ide való asztalos Erdődi Pál által, puha fából ugyan, de tsinos metszésekkel, 's aranyozásokkal ékesítve, 250 forintokért. Későbbben pedig az egész templom megváltozott, 's régi formájától, és állapotjától külömbözöbe tétetett. t. i.

1818 ban a' már megavúlt menyezett lehányatván, helyébe új rakatott fel, stukatúr munkára; a' két végső kar kitoldatott egészen fából, fejérré festett fa oszlopokra állítva, 's eleje stukatúrozva; ment e' két rendbeli munkára 3,500 for: a' 13 mutatiós orgona készítettett, maga az orgona 6,400, külsejének festése, aranyozása, 's más hozzá megkivántatók 500, és így egészen 6,900 frba kerül-vén. Ez a' költség is nagy részént önként való adakozásokból telt ki.²⁶

1828 ban toldatott ki a' templom észak felől, a ma véle egy-forma magasságú, emeletes, vagy karzatos czinteremmel; ez alkal-matossággal húzatott az azon oldalon lévő kar is, az elébbeniekhez hasonló festésű fa oszlopokra állítva; került mintegy 5000 frba.

1829 ben készültek a' vastag deszkából való, keményfa osz-lopú 102 székek, fizetődven a' mesterembereknek párjakért, vala-mint a' székek sora előtt lévő 5 rekesztő tábláknak is mindegyikéért 25, és így öszveséggel 1,400 ftok, ezenkívül a' matéria kevés híján 800 ft árrú lévén.

1830 ban készítettett a' Predikátori szék, keresztelő oszlop, asztal, 's körülötte lévő rostély 600 ftokért. 1832 ben a' templomra új fedélfák rakattak, 's azok mázos tseréppel, a' hajlásokon rézzel borítottak, került öszveséggel 6593, tsupán a' tserép, mészen, felrakáson kívül, 1796 frba. Vétetett t. i. 44 ezer lapos, és 450 görbe tserép, amaz nagyobb részént 19, és tsak kevés 20 ftjával; 5—6 ezer részszerént a' hozás, részszerént a' mázolás közben

*) Lásd §. 10.

eltört. Felment rá 7 mázsa máz 28—30 fájával, 1 mázsa fejeér föld 4 ftjával; a mázolását, és másodszori kiégetését az Ekklé'sia fájával, ezrit 17 fájával, a' helybeli Fazekasok vitték véghez. — Ezeket azoknak kedvéért kívántam ekképpen feljegyezni, a' kik innét tanulni akarnak.

A többi épületek helyheztetési rendel így következnek.

2. A' régi, (: úgynevezett nagy:) Parochia, a' templomnak nyugotra, 4 szobával, 2 konyhával, 1 élésházzal, alatta végig pintze. Nyúgoti része, a' meddig a' pintze kőbolthajtásra van tsinálva, még Kulin, azon innenváló része pedig, melynek pintzéje gerendákra van, Gyarmathy Prédikátor idejében 1801 ben készült. Roszsz munka lévén kivált az ujjabb rész, már illy hamar elavult és özszeomlással fenyegetődzik: melyért helyette jövő esztendőben újnak készítése célba van véve, már a' hozzá valók is nagyobb részént készen lévén. Van hozzá kút, kamara, szín, istálló, ól, házi kert.

3. Az új Parochia, épült 1835 ben L formára, tserép fedélre, a' nagy Parochia udvarán, annak fele hozzá hasitódván. Van benne 4 szoba, 1 konyha, 1 kamara; 1 élésház, nyúgoti vége alatt 3 öles pintze. Van hozzá külön szakaszban kotsi szín, istálló hasonlóképpen tserép fedélre; van kútja is, és házi kertje. Bele ment mintegy 100 ezer téglá, 30 ezer vályog, ezenkívül került 5750 ftba.

4. Praeceptorai lakhely, a' parochiák lábujában. Vétetett 1834 ben 340 fton, 's nem sok költséggel kiigazított. Van benne egy szoba, 1 konyha, 1 kamara, hozzá szín, ól, kút, kised kert. Ézzel által ellenben

5. A belső Leány Oskola; készült 1804 ben. Van benne a' klaszszison kívül a' Tanító számára 1 szoba konyhával: külön szakaszban van kamara, szín, ól; van kútja és kertje.

6. Régi kis Parochia (:most már Professori lakhely:) az útszára a' tanulóház egy konyhával, alatta végig pintze; alól külön szakaszban 2 szoba, konyha, élésház. Emennek egy része még 1785-ben, mint akkori tanulóház, más része 1802-ben; amannak pintzéje 1809 ben, reá a' ház 1811 ben készült. Van hozzá, ismét más szakaszban, istálló, kamara, kettős szín, ól, kút, kert.

7. Kántori lakhely, vétetett 1790-ben Vad Mihály kántor ide jöttével; akkor 2 szobából, 1 konyhából állott, azolta egy szobával kitoldatott. Van hozzá külön szakaszban, kamara, istálló, szín, ól, pintze épület nélkül, gyeppel borítva; melly 1831-ben készült; van kútja, és kettős kertje.

8. A' nagy Oskola, melly emeletes kettős épület, tserép fedélre; elől van hozzáragasztva a' grádits, egy négyszegletű épületetskében, annak tetejében egy kised torony, a' tsengetyűvel.²⁷ Van benne alól is, feljül is két-két klaszszis, ugyan annyi szoba a' Tanítók számára: de a' kik minthogy ez idő szerént familiás, és kívül lakó emberek, egy ezen szobák közül Ekklé'siai Gyűlés ház, egy a' Professor Úr használatában van. Idővel szaporodván a' Tanulók, és Tanítók, fordítódhatnak klaszszisokká.

Ehhez az épülethez hozzá fogtak 1812 ben, az alsó rész használhatóvá tétetett 1816 ban, egészen elkészült 1820 ban. Van

még az udvarán téglából készült, vízig leásott nagy árnyékszék, a' gyermekek, és Tanítók számára, szín tűzrevaló tartásra, kút, mely szívárványossá tsináltatni meghatározott. Kerítése köröskörül téglá, mely 1821 ben készült, attól fogva pedig a' Professori lakhelyig 1829 ben.

Ez az épület igen sokba került; a' reá való költség két ízben repartíáltatott pár számrá: 1810-ben a' tehetősebbekre 10, a' szegényebbekre 5, 1812 ben amazokra 6, emezekre 3 for. Mennyi jött bé ezen az úton? a' Documentomok' hiányja miatt, nem lehet tökéletes világosságra hozni: de feltéven azt, hogy a' fizető párok már akkor is lehettek 2,000-en, kik közzül, valamint most, úgy akkor is többen voltak az első, mint a' második rendben: lehet gondolni, mint a' közvélemény is tartja, hogy bėjött mintegy 30,000 for. Mindazáltal e' nem lett elég; hanem az Ekkle'siának más jövedelméből is kellett pótolni. De ezen, ha a' bankó betsének éppen akkor történt leszállását, 's abból következett drágaságot, és a' pénznek az ötödölés által kevesebb számrá való vételét meggondolja az ember, tsudáلكozni nem lehet.²⁸

9. Conrectori lakhely, a' nagy oskolával általellenben, a' torony' erányában, mely elébb Kántori, majd Professzori lakhelynek volt szávrá. Vétetett ez 1832-ben 1,000 fíon, 1834 ben egy szoba toldatott hozzá L formára. Van benne 3 szoba, konyha, kamara; hozzá külön szín, ól, kert, kút.

10. Középső Leány Oskola. Vétetett 1822 ben 2,100 forintokon; 's közönséges ház lévén, még azon esztendőben Oskolává alkalmasztatott. Van benne Klaszsis, 1 szoba, 1 konyha, 2 kamara; külön istálló, szín, ól, kert, kút olyan vizű, mellynél jobb italú a' városon nints; a' tájékaról oda járnak ivó vízért.

11. Külső Leány Oskola L formára, épült 1821-ben, került maga ez az épület 3,000 fírbá. Van benne Klaszsis, konyha, 2 szoba, 1 kamara, külön szín, istálló, kettős ól, mellyek 1834 ben készültek, kút, kert.

12. Külső Fiú Oskola, L formára, tserép fedélre, amannak éppen előtte. Van benne klaszsis, konyha, 2 szoba, 1 kamara; külön szín, istálló, kettős ól gyékény fedélre; kút, kert. Készült egészen 1834-ben, került 4612 f. 28 kírbá.

13. Íspótály e' két legközelebbinek lábában. Mindennek a' kezdete kitsiny lévén, ez is még most tsak egy szobából, 's konyhából áll; a' szobában vagynak ágyak, asztal, székek; felvétetnek belé a' minden gyámol nélkül való betegek, tápláltatnak, 's mel-léjek gondviselő rendeltetik. Reményljük a' Makai nép buzgóságától, hogy az e' végre való, még most kitsiny fundus naponként nevedvén, ezen Intézet is eljut kitűzött tzeljára, 's bételik reá nézve a' Poëta mondása: Lapidē post jacto, cumulatūr alta columna.

Jegyzés: Az előszámlált épületek mind jól be vagynak kerítve deszkával, valamelly részben sorompóval; ide nem értvén a' templomot, nagy oskolát, mellyeknek egészen, Kántori, Professori lakhelyeket, mellyeknek az útsza felől — mint már láttuk — kőfal kerítések vagyon.

§. 12. Az Ekkle'sia' javairól.

Ezek ingatlanok, és ingók. Az ingatlanok közül némelyek az Ekkle'sia szolgáinak, némelyek az Ekkle'siának tulajdon birtokában vagynak.

a. Az Ekkle'sia szolgáinak birtokában vagynak: 1. A' szántóföldek, u. m. egyik Prédikátoré $1\frac{1}{4}$, másiké 1, Kántoré $\frac{2}{4}$ Harangozóé $\frac{1}{4}$ sessio L. I. Rész §. 13. 2. Tíz darab veteményes földek, a' két Prédikátor', Professor', Kántor', három Fiú, és három Leány Tanítók' használatában; ketteje Kenyérváróban, a' többi Gerizdesen, ezen utóbbi helyen lévők között 3—3, a' többi mind 2—2 vékás. A' Professornak kender, a' külső Oskolabeli Fiúk Praeceptorának pedig se kender, se veteményes földje még nintsen.

b. Az Ekkle'sia tulajdon használatában vagynak: 1. A' szőlők, ú. m. Soványban 5, Ingóban 1, Újhegyen 2, Kortyogóban 1, Sz. Lőrintzen 2 darab, mindössze 735 út. 2. Veteményes föld szuszogóban, két lántzból álló, mely árendába szokott kiadódni, esztendőnként 60—70 forintokért.

Ingó javak:

a. *Úr Asztalához tartozó edények, u. m.*

1. Három ezüst poharak arannyal futtatva; az egyiknek talpa' karimáján ezen metszés: A' Makói Ref. Ekkle'sia készíttette 1822; a' másikén: A' Makói Ref. Ekkle'sia számára készíttette Szilesy Pál 1822; a' harmadikén: A' Makói Ref. Ekkle'sia számára készíttette Posgay János 1822.

2. Egy ezüst tányér hasonlóképpen arannyal futtatva; karimája alján ezen metszés: A' Makói Ref. Ekkle'sia készíttette 1822.

3. Két pohár veres rézből, arannyal futtatva, az egyiken 1766, a' másikon 1774 esztendő számok vagynak, mind a' kettőnek alsó részén ezen metszés: A' Makai Reformata Ekkle'siában lévő Isten Ditsősségére; a' Híveknek adakozásokból tsináltatott. 'Solt XXXIII. 20 a' Jehova a' mi segítségünk, és pai'sunk.

4. Egy tsipkés szélű tányér hasonló materiából, 's aranyozva, minden metszés nélkül. E' két utóbbi szám alattiak már most csak a' betegeknél használatnak.

5. Hét czén kannák; a' két nagyobbak fenekén ezen metszés. Makai R. Ekkle'siáé 1774; egy kisebbben, kívül ez: D. G. vette 1763; négy kisebb minden metszés nélkül.

6. Két czén palatka, hat szegletű, melyekben a' betegekhez vitetik a' bor; mind a' kettőnek oldalán ez a' metszés: A' Makai Reformata Sz. Ekkle'sia számára készíttetett 1801.

b. *Ugyan csak az Úr Asztalához tartozó ruhák:*

1. Egy ezüst szövetű, piros selyem béllésű, felső nagy terítő, arany rojtal körülvéve. A' közepén arany virágokkal gazdagon kivarrott négyszegű fejr selyem vagyon; annak felső részén

arannyal kivarrrva ez: Az Úrnak szent Asztalához a' Makai Ref. Ekklé'sia részére készítették; jobb oldalon ez: Özv. Dobsa Sámuelné Balogi 'Susanna, Özv. Kis Andrásné Kultsár Sára; baloldalon ez: Özv. Jenei Péterné Nagy 'Susanna, Özv. Samu Péterné Rosnyai Katalin, alól: ki-munkálta Nő Török Krisztina MDCCCXXIX; a' közepén hasonlóképpen arannyal kivarrott búza kalász koszorúban ez: Mát. 11:28. Jöjjetek én hozzám mindnyájan, kik megfáradtatok, és megterhelteketek! és én megnyúgotlak titeket. Ehez van még egy véle egyforma nagyságú pamut abrosz, melly a' külső színre, t. i. az ezüst szövetre terítettén, véle úgy hajtogattatik össze, hogy az ne dörgölődjék.

2. Egy fejr, arany virágú, vékony gyolts terítő, arany tsipkével körülvétetve, a' közepén karika formában, ugyantsak arannyal ez van kivarrrva: Tiszteletes Kulin Demeter, Jó Sámuel és Tsiszár János uraimék a' Makói Sz. Ekklé'siában a' Sz. Isten Ditsősségére örömmel tsináltatták 1757.

3. Egy fejr, arany virágú, arany tsipkés szélű, kissebb terítő; a' közepén karikába arany betűkkel ez áll: Szűts Jánosné Asz: K:I:N: ezen karikának a' közepében: C S. 1757. A. O.

4. Egy másik fejr kis terítő, a' négy szegletein arany virágok, a' körületén arany tsipke.

5. Egy fejr keszkenő, a' négy szegletein arany virágok.

6. Egy fejr kissebb keszkenő, arany virágokkal, a' széle síkba szegve.

7. Egy halavány sárga selyem matéria, kivarrott virágokkal.

8. Egy fejr batiz nagyobb abrosz, fejr tsipkével.

9. Egy fejr batiz kissebb abrosz, tsipke nélkül.

10. Egy sávolyos fejr nagyobb abrosz.

11. Ugyan olyan kissebb abrosz.

12. Egy nagy perkál, arany tsipkével körül varrott abrosz, melly a' többi ruhákon, 's edényeken alól, az asztalra úgy terítettik, hogy arról mindenfelől letsüng, 's mellyet 1829 ben Szűts Mester Tóth János Úr ajándékozott.

13. Két setét veres selyem keszkenő, pohár bétakarásra a' betegeknél.

14. Két fejr gyolts keszkenő kenyér békötésre.

Ezen kívül van még a' Prédikátori háznál is egy czén tál, és kánna, a' háznál való keresztelésre; a' tálnak szélén ilyen metszés M. S. E. 1744.

Ugyan a' Prédikátori háznál tartatik a' templombeli régi keresztelő medentze, minekutánna ott, a' keresztelő oszlop készültével, szükségtelessé lett. Van ez veres rézből, arannyal futtatva, fenekén ez a' metszés: Ezen edényeket*) a' Makai Reformata Ekklé'sia számára tsináltatták Jó István 20, Jó Ferentz 20, Jó Sámuel 20 testvér Atyafiak, és Kűsz István 10, Kűsz János 10, Diós István 10, és Barna Szűts Mihály 10. 1774dik esztendőben: ismét conferáltak ezen

*) Van t. i. hozzá Kánna is, melly most is a' templomban áll a' keresztelő oszlopban.

edényekre Gujás Szabó János 10, Szántó János 6, Diós János 5, Váradi István 5, Jámbor János 4, Dobsa Ferentz 4 f. Készült Debreczenben Marjalaki János által 159 Rf. és 27 kr.

A' templomban van az asztalon egy kék selyem abrosz, arany tsipkével körülvéve, az allyán sárga selyemmel kivarrva ez: Készíttette özv. Jenei Péterné Nagy 'Su'sanna 1825dik Eszt.

c. A' Toronybeli harangok, 's óra.

A' toronyban vagynak négy harangok, melyek mennyit nyomnak? 's mikor készültek? rajtok olvashatni.

A' legnagyobbikon ezek vagynak: Legfelyül a' tetején, mind a' két felől: Netto 3030 tb. A' derekán, mind a' két felől, a' Makai Ref. Ekkle'sia czimere, u. m. nap, félhold, pálmafa, koszorúba foglalva látható, kelet felől ezen körülírással: A MAKAI REFORMATATA SZ. EKKLE'SIA CZIMERE; nyugot felől ezzel: INSIGNIA S. ECCLESIAE REFORMATAE MAKOIENSIS. Lejebb a' koszorú alatt kelet felől ez: A' MAKAI REFORMATATA SZ. EKKLESIA ISTEN DITSŐSSÉGÉRE KÉSZÍTTETTE AZ MDCCCXXVI ik ESZTENDÖBEN. Nyugot felől ez: AD DEI GLORIAM CURAVIT S. ECCLESIA REFORMATATA MAKOIENSIS A. D. MDCCCXXVI. Legalól a' karimáján kelet felől ez: ÖNTÖTTE EBERHARD HENRIK 1826. — NYOMOK 3030 FONTOT. Nyugot felől ez: FUDIT HENRICUS EBERHARD PESTINI MDCCCXXVI. — PONDERO LIBRAS 3030.

A' második harangon láthatni legfelyül ezt: 1590 tb. az alatt ezt: FUDIT HENRICUS EBERHARD PESTINI 1813. Lejebb ezt: A MAKAI REF. SZ. EKKLE'SIA MAGA KÖLTSÉGÉVEL KÉSZÍTTETTE ISTEN DITSŐSSÉGÉRE.

A' harmadikon ezek láttatnak: legfelyül 935 tb. lejebb: MIT GOTT GOSS. MICH. JOSEPH BRUNNER IN OFEN. Közepén egy négyszegű figurában egy lovon ülő ember képe illy alatti írással: JOSEPHUS II. ROMANORUM IMPERATOR. Mindjárt alatta: A' MAKAI REF. EKKL. KÖZÖNSÉGES MAGA KÖLTSÉGÉVEL KÉSZÍTTETTE A' NAGY ISTENNEK DITSŐSSÉGÉRE II. JÓSEF FELSÉGES KIRÁLYUNKNAK BÖLTS. ÉS KEGYELMES URALKODÁSA ALATT 1787 ESZTENDÖBEN. A' legkissebbiken felyül: 274 tb. Lejebb: MIT GOTT GOSS. MICH. JOSEPH BRUNNER IN OFEN. Legalól metszett betűkkel: A' MAKAI REF. EKKLE'SIA KÖLTSÉGÉVEL KÉSZÜLT 1787 dik ESZTEN.

Ami az árrokat illeti: A' legnagyobbik harang került 4294 ffrba; haza szállításával, feltevésével, haranglábaknak hozzá való alkalmaztatásával együtt — melyeket ekkor mind újonnan kellett tsinálni — szinte 5000 ffrba.

A' második harang, azonkívül, hogy az elhasadtnak*) 6 mázsányi materiája beleadódott, került 1,062, a' harmadik 607, a' negyedik 180 ffrba.

*) Lásd sorsát a' Kúrátorok' leírásában §. 6.

Az óra üt, és mutat mind órát, mind fertályt; készítette Ketskeméti Órás mester Veréb Péter 1788-ban 370 frtokért. Ennek, régi állapotjában, a' pontosságra nézve nagy darab földön párja nem volt: hanem a' feljebb való esztendőkkben, némelly megkopott részeinek kiigazítása tekintetéből leszedetvén, 's újra állíttatván, azolta nem tökéletes. Az Órát mutató számok, négyfelől, először tsak a' kőfalra voltak rajzolva: de 1818-ban vastáblákra festettek, melyek osztán helyeikre felszegeztek.

§. 13. Az Ekkle'sia' jövedelmeiről.

Ezek vagynak

1. A' párbérből, mely hol több, hol kevesebb. Régen volt minden pártól egy köből búza, 1 köből árpa, 2 márvás. A' gabona fizetés megszűnvn, 1781 ben lett 1 f. 18 kr. 1805 ben 1 f. 30 kr. 1811 ben 2 f. 1814 3 f. 1815—1817 három rendre osztatván a' fizető párok, az 1^{so} rendbeliek fizettek 5, a' második rendbeliek 3, a' harmadik rendbeliek 2 f. 1818—1820 mindenek egyformán 4 f. 1821 ben 3 f. 1828 ban két rendbe osztatván, az 1^{so} rendbeliek fizettek 3 f. a' 2^{dik} rendbeliek, — kik közzé tsak a' nagyon szegények, 's leginkább tsak zsellérek tétettek — 2 f. 1836 ban, építésben lévén az Ekkle'sia, minden forint után 20 kr. tétetett, úgy hogy az első rendbeliek tartozása 4 f, a' második rendbelieké 2 f 40 kr. Vagynak egynehány özvegyek is, kik tsak fél bért fizetnek. A' fizető párok' és özvegyek' száma jelenleg 2128, a' kivetett (:nem mondom bájövő:) summa 7528 f. 20 kr.

2. Harangpénzből. Ez is változott, még pedig időnként nevekedve. 1788 ban mind a' három harang' meghúzásáért volt a' fizetés 17 kr. 1789 ben mind a' háromért 30 kr. két kisebbért 20, magáért a' nagyért 20 kr. a' legkisebb magában ingyen húzatott meg. 1798 ban jött először szokásba a' pompázás, vagy minden harangoknak a' rendes időn kívüli meghúzása, melyért akkor határoztatott 30 kr. — 1811 ben mindnyája harangért járt 1 f., minden pompáért ugyan annyi, a' nagy harangért magában 40, a' másodikért 20 kr. a' legkisebbikért magáért semmi — 1815 ben mindnyájáért 2 f. minden pompáért ugyan annyi, a' legnagyobbikért magáért 1 f. két kisebbikért is 1 f. középsőért magáért 40, legkisebbikért 15 kr. 1826 ban készülvén egy negyedik, t. i. a' mostani legnagyobbik harang: a' három régiért való fizetés úgy hagyatott mint volt, a' nagynak magában való meghúzása meg nem engedtetett; hanem mind a' négynek meghúzásáért 4 f., minden pompáért 2 f. határoztatott. Bájön ebből esztendőnként 700—1000 f.

3. A' perselyekbe való adakozásokból, Innep- és vásárnapokon, melyek esztendőnként mennek, — minthogy sok alkalmatosságokkal más szükségek hirdettetnek tsak 90—100 fira.

4. Kegyes hagyományokból, melyeket a' haldoklók hagynak, és önkényes adományokból, melyeket az élők adnak. Mennyi szokott bájönni ezeken az úton? megítélhetni a' legközelebbi 7 esztendei jövedelmekből:

1830 ban testamentomban hagytak: Kaszap Kis János 50 f. ör. Bálint János 100 f. Samu Péterné 173 f. Ugyan ez életében is több ízben bőkezűleg adakozott; öreg Rátz Istvánné 30 f. és egy házi fundust, mely 60 forintokon kelt el; Nő Fekete Márton 300 f. özv. Varga Jánosné 50 f. ör. Takáts István 6 f. Még életében adtak: Budai István 10 f. Fodor Ferentz' fiai 9 f. Asztalos Pál által adta a' házát, mely 200 fíon kelt el.

1831 ben testamentomban hagytak: Éhring János 13 f. Fekete Albert 137 f. 35 út szállót, és egy házat, mely 1000 fíon kelt el; ör. Vig András 150 f. ör. Jó István 50 f. és 55 út szállót, Vintze Nagy István R. Katholikus 10 f. ör. Debreczeni Nagy Mihály 5 f. Még életében adott Tóth Péterné 227 f.

1832 ben testamentomban hagyott Kis Útszai Kováts István 100 f. még életében adott ör. Fodor János 40 f. egy névtelen 100 f.

1833 ban testamentomban hagyott Szemes Mihály 150 f. Bódi Péter 2 lántz veteményes földet.

1834 ben testamentomban hagyott Sípos Pálné 5 f. Még életében adott Kaszap Kis István 25 f. egy névtelen 10 f.

1835 ben testamentomban hagyott Hold útszai Kováts István 100 f. Még életében adott if. Putnoki Mihály 50 f.

1836 ban testamentomban hagytak: Kultsár Sára 200 f. Ádám György 10 f. Még életében adott Fekete Albertné 500 f., egy névtelen 12 f. 30 kr.*)

Voltak a' feljebb való esztendőekben gabonabéli adakozások is, melyek ide fel nem jegyeztetnek, 's melyek esztendőként rá mentek 80—100 köbölre.

Ezen önkényes adományokhoz számíthatni a' Kántor pénzt is, melyet a' Czéhek ezután ide is be fognak fizetni; a' Takáts Czeh már elkezdette.²⁹

5. A' feljebb említett Szőlőkből, melyek esztendőként teremnek 200—300 akó törkölyös mustot, és a' veteményes kertből, melynek jövedelme 60—70 f.

6. A' két temetőből, — melyek ott a' hol a' sírok vannak, kaszáltatnak, az üres hely pedig az úban szántatik, vettetik, a' régiben veteményes földnek használtatik — esztendőként 200—300 f.

7. Íntereshől, mikor az Ekkle'siának kiadható pénze van, mint a' feljebbi esztendőben 4.000 fíot is kiadhatott.

Az egész bévétel, és kiadás, a' közelébbi esztendőben így volt :

Esztendő	Bévétel summája	Kiadás summája
1830	15.838	10.554
1831	15.956	7.565
1832	17.651	10.474
1833	14.906	7.452
1834	15.384	11.187
1835	13,717	12.175

*) A' kiknek neveik itt nem láttatnak azoknak adományjaik elébbiek.

§. 14. Az árvák' és szegények' (vagy Ispotály') pénztáiról.

Az ezen végekre való adakozások szinte az újabb időkig az Ekkle'sia' közönséges pénztárába folytak, és a' kiadások is ugyan abból tétettek: de 1833-ban az árvák', 1834 ben a' szegények' pénztára is elkülönöztetett.

1. Az árvák' pénztárának fundamentomát, részszerént végrendeletek-részszerént életekbeli adományjaik által ezek vetették meg: Ör Kurutz István adott 50, Jenei Péterné 10, B Nagy János 10, Vig András 50, Simon Ferentz 300, Kaszap Kis István 25, Kultsár Sára 50 f. Ezeket a' kiadások ugyan megemésztették, a' Simon Ferentz Úr által adott 300 ftkon kívül, mellyek általa úgy adatnak, hogy mindenkor tőkének maradjanak, 's meg ne tsonkíthatassanak, melly okon, ha a' kiadások a' bevételt haladják, azok az Ekkle'sia' pénztárából pótolatnak. Reménylhetni azonban ezen pénztárnak nevedését 1. az ezutáni kegyes hagyományokból, 2. az e' végre rendelt esztendőnkénti hatszori publicatióból, mellyből bejön 50—60 f. 3. a' tőke' Interestéből.

2. A' szegények' pénztárában van jelenleg készpénzben 538 f. még kin lévő ajánlásokban 150 f. Szaporodik 1. Kegyes hagyományokból, 2. a' Vasárnapi publicatiókból, minthogy az Ekkle'sia perselyein kívül ezekéi is mindenkor kitétetnek, 3. a' párbeli minden forint után kivetett 6—6 krból, 4. a' tőke Interestéből.

§. 15. Az Ekkle'sia' Levéltáráról.

Ebben vagynak

1. Az anyakönyvek, a' régiebbek együvé, az újabbak külön kötve.

a. A' legrégibb darabban vagynak elől a' kereszteltettek, kezdődvn 1742 Eszt. Martius 17 dik napján; először beírtak: Szűts István Leánya Katalin, Kaszap Mihály Leánya, Ilona. Hátrább vagynak a' Házasúltak 1765 dik esztendőn kezdve, először beírás e' lévén: Imri György vette Kotsis Sámuel h. l. Ilonát.

b. A' másodikban hasonlóképpen együtt vagynak a' Kereszteltettek és Házasúltak; amazok 1810 dik esztendőn kezdődnek, először beírva lévén Márton Mihály, és Halasi Er'sebet Leányok Judith; emezek pedig 1804 dik esztendőn vészik kezdeteket, ezen először beírással: Vásárhelyi Ifjú Kis Mihály v. V. L. Barta István h. l. Er'sebet.

c. A' harmadik külön a' Házasúltaké 1823 dik Eszt. Febr. 5 dikén kezdve, ezen beírással: V. L. Fekete Mihály v. u. i. l. Kis András h. l. Er'sebet.

d. A' negyedik külön a' Kereszteltetteké, melly már nyomtatott ívekből áll, az újabb rendelkezések szerénti felosztással, 's a' keresztelő Prédikátor' neve is mindenütt feltéve. Kezdődik 1833 dik Esztendőn Molnár János' és Szabó Sára' Julianna leányok beírásával.

e. A' Megholtak' régi Anyakönyve, melly kezdődik 1766-dik esztendőn, első beírott: Szabó Mihály fija 4 esztendő.

f. Ugyan a' Megholtak második Anyakönyve, kezdődik 1810 dik esztendőn, első beírott: Pap János fíja István, 2 esztendő. Ebből egy kijegyzés, 1823 dik eszt. Februarius 3 dikáról: „özv. Szirbik Miklósné, Kováts Katalin 86 esztendő, megholt öregségben, s'a't. Erről az öreg aszszonyságról megjegyzésre méltó, hogy 9 gyermekeket szülvén, azokat maga után mind életben hagyta, és hogy unokái, 's unokáinak gyermekei öszveséggel voltak halálakor 104-en; és így a' gyermekekkel együtt, az egy törzsökről származottak száma 113. Megjegyzésre méltó még az is, hogy gyermekei közzül hatan lévén fiak: közben közben azok vitték a' testet, a' születési rendi szerént állván; úgymint: Ferentz, János, István, Mihály a' Városnak akkori Bírája, András a' Város' Esküttje, és Miklós az Ekkle'siának egyik Prédikátora“.³⁰

g. Ugyan a' Megholtak' harmadik, vagy új Anyakönyve, nyomtatott ivekből, 1830 dik esztendőn, Szegedi Jánosné Baranyi Sára 48 esztendő aszszony' béírásával kezdve.³¹

2. Az Ekkle'siai Gyűlések' Jegyzőkönyvei.

a. az első darab bőrbbe kötve 1787 dik esztendőn kezdve.

b. egy tsumó kötetlen 1813 dik esztendőn kezdve.

c. másik tsumó szinte kötetlen 1817 dik eszt. kezdve.

d. papírosba kötött darab 1823 dik eszt. kezdve.

e. hasonló formában lévő 1833 dik eszt. kezdve.³²

3. Felsőbb Rendelések' Jegyzőkönyve 1803 dik esztendőtől fogva.

4. Önkényes Adományok' Jegyzőkönyve.

Ez 1829 ben készült ugyan; mindazáltal a' régibb adományok is, a' melyek tsak kinyomozódhattak, benne betű rend szerént felvagnak jegyezve.

5. Kúrátori Számadások, melyek 1781 ben kezdve, 1784 ig tsak kivonatban, darab papírosokra, attól fogva pedig könyvekbe részenként feljegyezve tállatnak. Illyen könyv van négy.

6. Kúrátori Számadásokhoz tartozó Bizonyítványok; melyek 1815. esztendőtől fogva jöttek szokásba.

7. Régibb és újabb Incassátorok' Jegyzőkönyvei.

8. Harangpénzről szóllók.

9. Építést, 's más vállalatot tárgyzó kötések.

10. A' Házasúltak' Anyakönyvéhez tartozó Bizonyítványok, u. m. Keresztlevelek, Hirdetésekről szóllók, Hirdetés alól feloldozók.

11. Némelly hivatalos levelek.

12. Az Ekklesia petsétnyomója, nap, fél hold, pálmafa czimerrel, ezen körül irással: MAKAI REFOR. EKKLE'SIA, rézkrajtzárnyi nagyságú.

13. A' Parochiai vagy Prédikátori hivatalos Petsétnyomó egy réz garasnyi nagyságú, az előbbenihez hasonló tziemerrel, 's ezen körülirással: A' P. MAKAI H. V. EKKL. L. PÁSZTORI PETSÉTJE 1833

Az Ekkle'sia' Históriájára tartozó semmi sints egyéb a' múlt század' kezdetétől fogva volt Prédikátoroknak, és Oskola Rectoroknak, a' régi jegyzőkönyv' elején találtató tsupa név Laistrománál, azt is, a' Prédikátorokra nézve ugyan 1784 dik, a' Rektorokra nézve pedig 1740 dik, esztendőől fogva, a' mai időig én hoztam le. — Több, 's régibb Írományjok ha lehettek hajdan, azokat az 1781 diki nagy tűz megemésztette.⁸³

V É G E.

13 323 Jugera
1re = 200 Wiemiens.

1805. TERRENUM

POSSESSIONIS ZOMBOR

TERRENUM POSS
APATFALVA

II. FÜGGELÉK.

Szójegyzék.

(Az előforduló rövidítések, régi és idegen szavak magyarázata. Az egyes szavaknak csak a szövegben megfelelő jelentését közöljük.)

A. D. anno domini az Úrnak évében
administrator kormánybiztos
akadémia főiskola, itt a debreceni és sárospataki értendő
akadémikus főiskolai tanuló
akó 40 pint 56 $\frac{1}{2}$ liter
altán erkély, kinéző
alumnium alumneum, tanintézet, ahol a tanulók valamely alapítvány költségén ingyenes vagy kedvezményes ellátás mellett tanulhattak
archivum levéltár
árenda haszonbérlet
b. e. boldogemlékezetű
cancellaria iroda
canonica visitatio hivatalos egyházi látogatás
cantatio énekes búcsuztató
cantus énekkar
census évi bér, adó
cítál megidéz
classis tanulóterem, osztály
collega hivaltárs
collegatus testület
comparatio összehasonlítás, fokozás
conferál adományoz
conjugista aki az igeragozást tanulja, a ref. iskolákban harmadéves növendék
conrector tanító, aki a nemzeti iskola magasabb osztályaiban tanít
consensus beleegyezés
consiliarius tanácsos
consistorium egyháztanács

contractus szerződés
contrahál szerződést köt
coquia természetbeni élelmezés, amit az alsó osztály tanítóinak a szülők felváltva adtak
convent magasrangú egyháztagok gyűlése
crisis bírálat
datum keltezés
declinatio névragozás
declinista aki a névragozást tanulja, másodéves növendék
deputáció küldöttség, választmány
deputátum élelmi és más járandóság
deputátus kiküldött, képviselő
dies installationis beiktatás napja
didactrum természetben vagy pénzben fizetett tandíj
director igazgató
districtus kerület, egyházmegye
documentum okirat
donatio adományozás, adomány-levél
dürgents apró hal neve
epitaphium sírirat, sírvers
epocha korszak
eszterenga juhakol
exemplár példány
fasina karó, gally
fekete fú vízimadárnév
fiscalis ügyvéd
f. p. p. forint pengő pénzben
f. v. cz. forint váltó czédulában
formula minta, mutatóvány
franciscanus Szt. Ferenc rendjéből való szerzetes

fundál alapít, létesít
fundamentum alap (épületnél)
fundus alapítvány
geografia földrajz, földleírás
geografiai mérföld az egyenlítő
 fokának $\frac{1}{15}$ része 7·421 kilo-
 méter
geografus földleíró, — rajzoló
grammatika nyelvtan
grammatista latin nyelvtant ta-
 nuló, negyedéves növendék
granárium magtár
gugahalál járványos betegség
 (golyva)
hazafi hazafia, idevaló, helybeli
 születésű
historia történelem
h. l. hajadon leány
incassator pénzbeszedő
isptály kórház
instantia könyörgés, kérelemlevél
insurrectionale subsidium ne-
 mesi fölkelésre fizetett segély-
 pénz, adó
interes kamat
Judica húsvét előtti második va-
 sárnap; 1873-ban márc. 28-án
 volt
jugerum 1100 □ öles hold
just formál jogot tart
kankó rövid szűrfelöltő
kardinális bibornok
katédra emelvény, szószerk
kásamata földalatti folyósó, pince
kertze vízimadárnév
krónika történet
kurator egyházgondnok
kuruc itt a parasztlázadásban
 résztvevők értendőek
kvártély lakás, szállás
legátus ünnepi istentiszteleten se-
 gédkező idősebb tanuló
lévita leányegyházaknál papi teen-
 dőket is végző tanító
libertini regii királyi szabadosok,
 kiváltságosok
linea arcvonal
linea regiment arcvonalbeli ezred
L. S. locus sigilli pecsét helye
matricula anyakönyv

matéria kész anyag
mechanika géptan
metropolis székváros
m. k. magam kezével
módi szokás, divat
mutatziós változattal bíró
n̄s nemes
notárius jegyző
novitius rhetor felső osztályos
 tanuló
nuncius pápai követ
oppidum regium királyi város
ordinál kirendel, helyez
pádimentom padló
p. pagina könyvlap
páhó épületnév, vesszőből font
 hambár?
palatinus nádor
palints vastag deszka
particulista az első nemzeti is-
 kolában tanító felsőbb osztályú
 tanuló
parochia paplak
parochus lelkész
passus engedély, járlatlevél
patéts kiütés, hólyagos himlő?
praeceptor az alsóbb osztályok
 tanítója
praefacio előszó
praeses elnök
predikator ref. lelkész
privilegium kiváltság
privilegiált kiváltságos
procator ügyvéd
protestál tiltakozik
protocollum jegyzőkönyv
publicatio kihirdetés
puszli pruszli, pruszlik, ujjnélküli
 derék
quietantia nyugta
régula szabály
réguláz szabályoz
rhetor felső osztályú tanuló, he-
 tedéves
rektor magasabb osztályok tanítója
rekognoskál elismer
repartiál szétoszt, kiró
rh. f. rénus forint
reparatio javítás
resignál hagyományoz, átad

resolutio határozat
restancia hátralék
senior esperes
sessio 56 holdas telek
sigillum pecsét
stukatur művakolás, vakolt pad-
 lat vagy mennyezet
subscribendus főiskolára jogosi-
 tott tanuló
successor örökös, utód
sukk láb, 12 coll 31 $\frac{1}{2}$ cm.
summas sommás, rövid
superintendens ref. egyházi fő-
 felügyelő, püspök
symbolikus hitágazati (könyvek)
synodus zsinat, papi gyűlés
syntactica regula mondattani
 szabályok
syntaxista mondattant tanuló,
 ötödik éves
szárma töltött káposzta helyi neve
tálentom tehetség
technologia kézműtan
territorium terület

textus szöveg, a szentíráshból vett
 alapige
theca kis szekrény könyvek tar-
 tására
titulus cím
togatus ifjak theologiai és filo-
 zófiai tanulók
tractus egyházmegye élén az es-
 peressel
tractuale consistorium egyház-
 tanács, egyházmegyei tanács
tractualis assessor egyházme-
 gyei tanácsbíró
tractualis notarius egyházme-
 gyei tanácsjegyző
tractualis perceptor egyházme-
 gyei adószedő, pénzbehajtó
typografus könyvnyomtató
urbarialis regulatio úrbéri sza-
 bályozás
vicarius házfőnökhelyettes
vicenotarius aljegyző
 v. l. völegény
 x krajcár

¹ L. Borovszky, *Csanádvármegye története I.* 298—299. Közli Reizner, *Makó város története*, 108—110. Két nem hiteles másolata van a városi levéltárban. Ez a nagyértékű irat a városi levéltárban nem található.

² Hiteles másolata a megyei levéltárban, eredetije a megjegyzés szerint „Szochai úrnál.”

³ Közli Reizner i. m. 111. 5 sz. a. Hiteles másolata a megyei lvtárban.

⁴ Jelenleg a *makói redigimn.* irattárában van.

⁵ Hiteles másolata a megyei levéltárban.

⁶ Az idézett iratok nagy része a csanádi püspökkel folytatott per folyamán a városi levéltárból elvitetett. 1848-ban a Deák Ferenc igazságügyminiszterhez badott kérvényhez 32 iratot mellékeltek. Nagy részük hiteles másolatban a megyei levéltárban megtalálható.

⁷ Hiteles másolata a megyei lvtárban.

⁸ A város és püspök közt folyó per még hosszú ideig húzódott.

⁹ A város területi változásai figyelemmel kísérhetők a *megyei levéltár és a városi mérnöki hivatalban levő 1781, 1805, 1815, 1824, 1839, 1854 és 1857 évi felmérések* alapján rajzolt térképeken, amelyeket Vertics József, Horváth István, Fűbián Dániel, Fejérváry Ferenc, Giba Antal, Mátfy Pál és id. Breuer Gusztáv készítették. Az 1805-iki térképet l. I. Függelék.

¹⁰ Kopáncsról és Szt. Lőrinczről a későbbi években is több értékes érem és régiséglelet került felszínre.

¹¹ Az ilyenmű versek közül kevés jelent meg nyomtatásban. *Gilitze István* makói lakos „*P. Makó Várossának viz által való Pusztulásáról*” szóló és az 1821-iki árvízre vonatkozó versét közli Reizner i. m. 141—145. Ismert „poétás” ember volt Makón szerző idejében *Hős József* 1798—1883. Munkái: *Az ügyes vőfél, vőféli mondókák*. Szeged 1863. *Hős József, egy verselő a „népből”*.

¹² A Csanádvármegye és Makó városáról szóló feldolgozások írói közül csupán Borovszky nyert e munka kéziratába betekintést, adatait i. m. II. 348—382 l. fel is használja és kegyelettel emlékezik meg róla, mint a város történetírójáról.

¹³ Valószínűleg elírás hiba, 1449 helyett 1559 értendő.

- ¹⁵ Bökényi önéletrajzására a ref. egyházi levéltárban nem sikerült ráakadnom.
- ¹⁶ Nagyműveltségű ember; Debrecen, Basel és Utrechben tanult. *Keresztyéni Tanítások és Imádságok c. munkája* 1904-ig 23 kiadást ért; többi munkái is több kiadásban jelentek meg. Rész vett a debreceni magyar grammatika szerkesztésében. L. Szinnyei XIII. 872.
- ¹⁷ Biharmegyei papi család sarja. Már debreceni diák korában poéta előneve volt. Verskötetei nagy sikert arattak. Az elsőnek pontos címe: „*Bádogadt lelkeket élesztgető csendes muzsika, azaz egynehány kegyes énekek*”. Kiadásai: Buda 1794, Vác 1795, Buda 1807, Debrecen 1819, 1822, 1856. Másik könyve: *Sok tövissek között felnőtt sárga liliom*, azaz: egynehány olyan elmélkedések, melyeket hosszas sinlődése között gyűjtögetett és nagyrészt betegágyának szélén versekbe szedegetvén leírt; azután pedig, némely virrasztó énekekkel és halotti bútsúztató versekkel toldalékul meg bővítvén, közhaszonra kibocsátott. Szeged 1805. L. u. o. II. 1182.
- ¹⁸ 1772-ben született. Emléktábláját Ecsedi Miklóssal együtt legutóbb 1865. szept. 30-án újították meg, a sírfelirat szövege ma már alig betűzhető ki. Családját illetőleg l. Barna—Sümegehy, Nemes családok Csanádvármegyében 190.
- ¹⁹ *Biblia Szóvétnke* c. munkája megjelent Szegeden 1814, *Biblia Győzedelme* u. o. 1824; *Beszélgések* l. II. III. u. o. 1825.
- ²⁰ *Gyermekei további sorsáról l. a bevezető cikket. Életrajzi adatai ma már nehezen állíthatók össze. Kár, hogy ismert szerénységénél fogva önmagáról csak e néhány szűkszavú sorban emlékezik meg.*
- ²¹ Utódai voltak Szöllősi Antal, Csécsi Miklós, Nagy Károly és Szirbik Sándor. Borovszky i. m. az itt felsoroltakon kívül Makó ref. lelkészei közt még említi Tordai Mátét 1560, aki az unitárius valláshoz hajlott, Békési Márton akadémikust 1666—1686. és Ólcsai Andrást 1743—1766.
- ²² A ref. egyházhoz intézett egyik levelében megemlékezik a helybeli iskolában használt tankönyvekről.
- ²³ A kurátori számadások nagyrésze megvan a ref. egyház levéltárában.
- ²⁴ Az 1809-iki nemesi fölkelésben személyesen is részt vett Makó város lakossága; a többihez pénzbeli hozzájárulást, insurrectionale subsidiumot kellett fizetnie.
- ²⁵ A névjegyzékben az I-vel kezdődő nevek túlnyomó része is a szokott módon I van írva.
- ²⁶ Az adományok jkvből kitűnik, hogy az új orgonára szerző maga is adott 30 forintot.
- ²⁷ A mai ref. polgári fiúiskola.
- ²⁸ A pénz értékének változása az egyház összes akkori irataiban és számadásaiban kifejezésre jut.
- ²⁹ A takácsceh párbér fizetésére több adat van a ref. egyh. levéltárban.
- ³⁰ E bejegyzés Szirbik Miklós akkori lelkész kezeirása.
- ³¹ A kereszteleési, házassági és halálozási anyakönyvek évről évre pontosan vannak vezetve és névmutatóval ellátva. Adataik alapján Szöllősi Antal családi íveket készített.
- ³² A be nem kötött jkvek egyrésze elkallódott.
- ³³ A most rendezés alatt álló ref. egyházi levéltárban az 1781 előtti, továbbá az 1820—1841 évek a bekötött anyakönyveken és jegyzőkönyveken kívül alig vannak néhány irattal képviselve.
- ³⁴ L. Csanádvármegyei Könyvtár I. 27 l.

